

A Bodrogköz

Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve

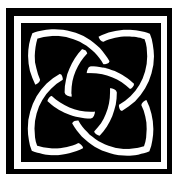
„Természetesen Természetest”

A Bodrogközi Többcélú kistérségi Társulás

megbízásából

készítette

a Kistérségi Fejlesztő Szervezetek Országos Szövetsége

Székhely:

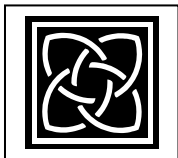
Gagyvendégi Bástori u. 9.

Postacím:

3501 Miskolc Pf. 389.

2011

A terv a TÁMOP-5.1.1-09/6-2010-0034 támogatásával készült.

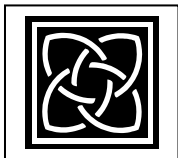

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Tartalomjegyzék

1	BEVEZETÉS	3
2	NEMZETKÖZI ÉS HAZAI TÁJHASZNÁLATI SZABÁLYOZÁSOK	5
2.1	Nemzetközi szabályozások	5
2.2	Agrár-környezetvédelmi intézkedések	7
2.3	Az Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) programja.....	8
2.4	Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) területi vonatkozásai	10
2.5	A vidékfejlesztés vonatkozó rendeletei.....	15
2.6	A Nemzeti Vidékstratégiai Konceptió – 2020 –ig terjedő tervezési tézisei	16
2.7	Fenntartható agrárszerkezet- és termeléspolitika nemzeti programjai	16
3	A BODROGKÖZ ÁLLAPOTFELMÉRÉSE	21
3.1	A társadalom állapota.....	21
3.2	Gazdasági állapot	24
3.2.1	Gazdasági teljesítőképesség	24
3.2.2	Foglalkoztatás, munkavállalás	29
3.3	A Bodrogköz természeti és környezeti állapota	30
3.3.1	A Bodrogköz domborzata	31
3.3.2	A Bodrogköz vízháztartása	33
3.3.3	A Bodrogköz éghajlata.....	33
3.3.4	A Bodrogköz talajtana.....	34
3.4	A táj és az ember kapcsolata	35
4	A BODROGKÖZ TÁJKULTÚRÁJA.....	37
4.1	A Bodrogköz élővilága	37
4.2	A Bodrogközi tájgazdálkodás múltja.....	44
5	A BODROGKÖZ KOMPLEX TÁJGAZDÁLKODÁSI STRATÉGIÁJA.....	48
5.1	A BODROGKÖZ SWOT elemzése.....	48
5.2	A Bodrogköz tájgazdálkodásának jövőképe	51
5.3	A Stratégia célkitűzései, elvárt eredményei	56
5.4	A Stratégia kockázati tényezői	58
5.5	A Stratégia megvalósítását támogató pénzügyi alapok	60
5.6	A Bodrogköz Tájgazdálkodási Stratégia(BTS) aspektusai, alternatívái	70
5.7	A tájgazdálkodási stratégia operatív megvalósítását segítő tényezők.....	82
6	TERMÉSZET- ÉS TÁJVÉDELMI JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE.....	86
7	FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS HIVATKOZÁSOK	90

1 BEVEZETÉS. A TÁJGAZDÁLKODÁS FOGALMI LEHATÁROLÁSA

"A táj a földfelszín (geoszféra) része, amely alakja, külső

megjelenése, jelenségeinek, folyamatainak kölcsönhatásai, valamint a fekvéséből adódó külső és belső kapcsolatok révén, egy konkrét földrajzi helyen jellegzetes tulajdonságokkal rendelkező térbeli egységet alkot, határai természetesek, ill. az emberi tevékenység által némileg módosultak." (Bastian és Schreiber. 1999)

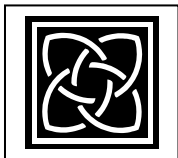
A **tájgazdálkodás** lényege szerint a táj – mint természetes rendszer – fenntartására irányuló tevékenységek összessége, olyan emberi tevékenység, mely egyfelől a táj lényeges elemeinek fenntartására, folyamatos újratermelésére irányul, másfelől hozzájárul a szélsőségek kiegyenlítéséhez, a táji adottságok fennmaradásához. Szélső esetben tehát tájgazdálkodásról csak akkor beszélhetnénk, ha az ember gazdasági tevékenysége csak és kizárólag a táj fenntartására, a táji elemek gazdagítására, a rendszerműködés elősegítésére irányulna. Ilyen optimális helyzet azonban a mai viszonyok között elképzelhetetlen, és kialakításának elvi lehetősége is csekély. A valóságban arra kell törekednünk, hogy a gazdálkodás súlypontjában a táji elemek és a táj működésének, működőképességének fenntartása álljon, az ide nem sorolható beavatkozások semlegesek legyenek.

A jelenlegi környezeti állapot – mint azt már a bevezetőben említettük - eleve problémákat jelent vízgazdálkodási, ökológiai, tájgazdálkodási stb. szempontból, tehát **jelen esetben a célt nem a jelenlegi állapot fenntartása, hanem annak megváltoztatása jelenti.**

A Bodrogköz talajképződési folyamataira is döntő hatást gyakorol az ember tevékenysége. A honfoglalás idején - becslések szerint - a felszín 25–30 %-át borította erdő, a többit dűsfűvű legelő és - legalábbis időszakosan - víz. Az erdőirtások az egész Kárpát-medencei vízgyűjtő terület vízháztartását megváltoztatták. Csökkentették a felszínre hulló csapadékvíz visszatartott hányadát, növelték a felszíni lefolyás mértékét, gyakoribbá, súlyosabbá és hosszabbá tették az árhullámokat, súlyosbították azok ökonómiai, ökológiai és szociális következményeit. A korabeli feljegyzések szerint a XVIII. századra nagykiterjedésű, az Alföld kétharmadát kitevő alföldi területek mocsarasodtak el, váltak rendszeresen vízjártává, rövidebb-hosszabb időre vízborítottá. Ennek ellensúlyozására kezdődött meg, már a XVIII. században a „vadvizek” levezetése, a folyók szabályozása és a lecsapolás. Ezek azután a múlt század közepén - elsősorban Széchenyi István kezdeményezésére és Vásárhelyi Pál tevékenységének eredményeképpen - váltak szervezetté, országos méretűvé, nagyhatásúvá. Szomorú aktualitás azonban a pusztító árhullámok kilencvenes évektől rendszeresen ismétlődő bekövetkezése, amelynek okai között ma is egyik legjelentősebb a medenceperemi vízgyűjtőkön végrehajtott erdőirtás és irracionális földhasználat.

Az 1980-as és az 1990-es évek fordulóján a politikai-gazdasági átalakulások az agrárágazatot igen erőteljes **szemléletváltásra** kényszerítették. Az agrártudományi szakma a mozgástér beszűkülését az ún. vidékfejlesztés felé tett expanzióval sikeresen ellensúlyozta, s a tájgazdálkodás fogalommal működési terét, kompetenciáját kiterjesztette a legszélesebb értelemben vett táji környezetre.

Ebben nagy segítségére volt a **fenntartható fejlődés** gondolkör kiteljesedése, virágkora. A

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

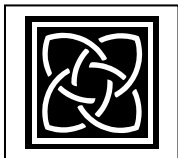
fenntartható fejlődés paradigma abból a felismerésből sarjadt ki, hogy a Föld biológiai eltartó képessége véges, és vajon meddig látható el élelmiszerrel a világ megállíthatatlanul gyarapodó népessége? A kérdés nem válaszolható meg a probléma mezőgazdasági, élelmiszertermelési aspektusának tisztázása nélkül. Az agrárágazat így többé-kevésbé végig birtokon belül érezte magát, amikor a Római Klub munkásságától kezdve a Zöld forradalom próbálkozásain keresztül a Brundtland jelentéssel és a rioi csúcscrétékezlettel kiteljesedett az a gondolat, hogy a megoldás csakis a földi ökorendszer és nyersanyag potenciál előrelátó, konfliktuskerülő felhasználásától várható. Ezt a komplex cselekvési programot bátran nevezhetjük az erőforrásokkal való gazdálkodásnak, s ha annak **térbeli kereteit** is hangsúlyozni kívánjuk; tájgazdálkodásnak. A létfenntartáshoz szükséges termékek előállításának alá kell vetni minden egyéb társadalmi igényt. Az a technika, amely a táji környezet összes erőforrását mérlegre téve, annak kihasználását alaposan meggondolva, a megújuló potenciálok regenerálódásának időt hagyva igyekszik eleget tenni a társadalmi igényeknek, az már valóban igen átgondolt gazdálkodás, az összes **táji** adottsággal történő **gazdálkodás**.

A mezőgazdasági célú gazdálkodás azonban csak része a tájgazdálkodásnak, különösen a világ legfejlettebb régióiban, ahol paradox módon a világméretű tendenciákkal ellentétben nincs szükség az összes megművelhető föld mezőgazdasági célú hasznosítására. Európában, É-Amerikában, Ausztráliában a tájjal való gazdálkodásban egyre nagyobb szerepe van a rekreációnak, a természetvédelemnek, a beépítésnek, az infrastrukturális elemek elhelyezésének. Egyre inkább ökológiai, esztétikai, és a geográfiai térbeliség a kulcskérdés, mert a természetközeli ökoszisztémák és a magas életminőséget biztosító, egészséges, esztétikus táji környezet térbeli mintázatának megalkotása az aktuális tájkezelési feladat. Ebben a terület nagyságát tekintve még igen nagy szeletet képvisel a mezőgazdaság, de egyre kevésbé annak legintenzívebb szántóföldi típusa, hanem inkább kert-, gyep-, biogazdálkodási ágazatai.

A sikeres tájgazdálkodásnak tehát szüksége van egy komoly **elméleti háttérre**, amelyben szerepet kap:

- a térbeliséget, a táji struktúrát és megjelenést elemző geográfia,
- a táj működését vizsgáló rendszerelméleti ökológia, és
- a társadalmi-közgazdasági aspektusokat kutató szaktudományok.

A tájgazdálkodás kifejezés korlátozott elfogadottsága azt jelzi, hogy az említett szakterületek közötti tényleges együttműködést a tájhasználati igények és lehetőségek összeegyeztetésére irányuló társadalmi nyomás még nem kényszerítette ki. A kooperációs lehetőségek elszigeteltek maradnak, nincs meg az intézményi keret és szellemi (tudományos) közeg, ami a tájkezelés (menedzsment), a tájvédelem, a tájökológia segítségével a tájat hatékony környezetgazdálkodási szakterületté emelné.

2 NEMZETKÖZI ÉS HAZAI TÁJHASZNÁLATI SZABÁLYOZÁSOK

2.1 Nemzetközi szabályozások

A konkrét földhasználat szabályozásának eszközei, így főként a területi tervezés, általában a tagállamok hatáskörébe tartozik. Emellett azonban a régiófejlesztési, közlekedési, mezőgazdasági és erdészeti EU szintű politikák és jogszabályok is jelentős hajtóerőt képviselnek a földhasználat és felszínborítás változásának alakításában.

Az EU környezetvédelmi szabályozásai nagyrészt direktívákon keresztül befolyásolják a földhasználatot, e tekintetben fontos megemlíteni a Vízkörlet Irányelvet, a Környezeti Hatáselemzés Irányelvet, valamint a természetvédelmi szabályozást, a Natura 2000 hálózatot, a Madár és Élőhely védelmi direktívákat.

Az ún. Cardiff-i folyamat eredményeként az EU politikák mindinkább a környezetvédelem szektorális integrálása felé tolódnak el. Ezt jól tükrözi a mezőgazdaság- és vidékfejlesztés politika irányának és ütemének változása, így a föld- és tájhasználatot érintő környezetvédelmi szabályozások végrehajtásának fokozódó számonkérése a tagállamokon.

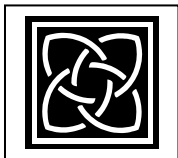
Pán-Európai Tájképi és Biológiai Sokféleség

(Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy, PEBLDS)

A PEBLDS program az európai fontosságú ökoszisztémák, élőhelyek, fajok, genetikai diverzitás és tájak megőrzésére törekszik a Pán-európai Ökológiai Hálózat kialakításával. A program tájvédelmi célkitűzései:

- átfogó képet nyújtani az európai táji és biológiai diverzitásról,
- a szakmapolitikát, programokat és jogi szabályozást célzó útmutatót készíteni a biodiverzitás, kulturális és geológiai örökség egymást támogató védelmére,
- gyakorlati kódexet készíteni a földtulajdonosok bevonására, figyelemfelkeltés a történeti/kulturális fontosságuk miatt kezelendő tradicionális tájképek és biodiverzitásának megőrzését illetően,
- akcióterv megfogalmazása figyelemfelkeltő technikák, útmutatók és bemutatók alkalmazásával a tájak geológiai elemeinek megőrzésére, és a védelem érdekében a földtulajdonosok, az energia-, ipari és vízgazdálkodási szektorok aktív bevonása.
- a tradicionális tájak és a helyi gazdaság kapcsolatainak kutatása

Magyarország még nem írta alá az Európa Tanács által 2000. október 20-án Firenzében aláírásra megnyitott Tájkép Egyezményt (Landscape Convention). Az egyezményről, amely az aláíró országokban 2004. március 1-től lépett életbe, bővebben: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/searchsig.asp?NT=176&CM=2&DF>.

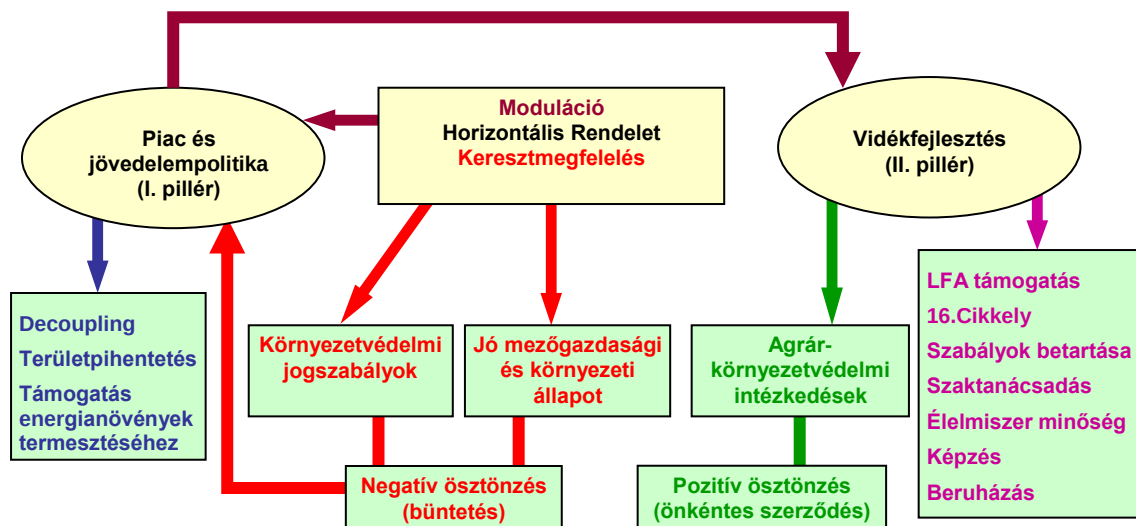

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A tájhasználatot az Európai Unióban döntően meghatározza az a tény, hogy EU térségeinek megközelítőleg 80%-át az erdészet és a mezőgazdaság (a mezőgazdaság egymaga kb. 50%-ot) hasznosítja. A közösségi agrárpolitika az agrár-tájhasználatot több eszközzel közvetve és közvetlenül is szabályozza.

Környezetvédelem integrációja az agrárpolitikába a CAP 2003-as reformja nyomán

1. ábra. **Forrás:** 2003, Európai Bizottság, DG Agri¹

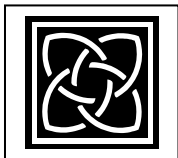
A KAP piac- és jövedelempolitikája (1. pillér) közvetett módon érinti a tájhasználatot a következő eszközökön keresztül:

- a termeléseszközt célú 5 éves időtartamú rotációs vagy nem rotációs alapú területpihentetés,
- az energianövények termesztésének támogatása
- a támogatáspolitikát termeléstől való függetlenítésének folyamata (decoupling) nyomán 2005-től az egyszerű kifizetési program (single payment scheme) keretében a gazdák bármit termelhetnek támogatástól függetlenül.

A keresztmegfelelés (cross-compliance) intézménye a közvetlen támogatások környezetvédelmi minimum feltételrendszerhez kötését jelenti: egyrészt 18 uniós környezetvédelmi direktíva és nemzeti jogszabály betartását, valamint a tagállamok által megfogalmazott ún. jó mezőgazdasági és környezeti állapot fenntartását. Ez utóbbi leginkább talajvédelmi szabályokat tartalmaz, azonban áttételes hatása van az agrártáj minőségének egészére is.

Az agrártájat érintő közvetlen eszközök nagy része az uniós agrárpolitika második, vidékfejlesztési pillérében található.

¹ European Commission – Directorate General for Agriculture, 2003. The Biodiversity action plan for agriculture: further integration elements from the 2003 CAP reform. Előadás: Ad-hoc Working Group on Biodiversity action plan for agriculture, Brussels, 16 December, 2003.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A kedvezőtlen adottságú térségek támogatása elsősorban népességet helyben tartó szociális eszköz, sok esetben azonban az itt lehatárolt térségek egyben karakteres tájak is, amelyek értékeinek fenntartásában fontos szerepet játszik az extenzív gazdálkodás.

A Madár és Élőhely Direktívák követelményeiből fakadó mezőgazdasági korlátozások alá eső területek támogatása (ún. 16. cikkely) lehetőséget ad a Natura 2000 hálózat **biodiverzitást és természetmegőrzést elősegítő mezőgazdasági tájainak támogatására.**

2.2 Agrár-környezetvédelmi intézkedések

A jelenlegi agrárpolitikában az értékes agrártájak fenntartásának és fejlesztésének legfőbb eszközét az agrár-környezetvédelmi intézkedések jelentik.

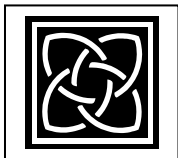
Míg az előzőekben tárgyalt eszközök a gazdák számára kötelezően betartandó szabályozásokat és követelményeket jelentenek, addig az agrár-környezetvédelem lényege, hogy az agrár-környezetvédelmi célprogramokban való részvétel a gazdák számára önkéntes.

A tagállamok által kötelezően kidolgozott nemzeti agrár-környezetvédelmi programok céljai sokrétűek, de nagyjából négy csoportba oszthatók:

- extenzív gazdálkodási rendszerek fenntartásának általános támogatása
- mezőgazdasági eredetű szennyezések csökkentése az inputok kontrolljával (pl. műtrágyák, vegyszerek) elsősorban vízvédelmi céllal
- kijelölt értékes élőhelyek és tájak védelme tradicionális gazdálkodással
- biogazdálkodás terjedésének elősegítése.

Az intenzív mezőgazdasági területeken a következő intézkedések a legfontosabbak:

- a műtrágya- és növényvédőszer-felhasználás jelentős mértékű csökkentése, vagy korábbi mérsékelt felhasználás fenntartása, integrált termesztésre, biogazdálkodásra való áttérés
- extenzívebb növénytermesztés, szántóföld-gyep átalakítás
- hosszú időtartamú (20 év) környezetvédelmi célú szántóföldi területpihentetés és nem élelmiszer célú termelés,
- művelés és vegyszermentes táblaszegélyek létrehozása
- tájelemek létrehozása és karbantartása
- az állatállománynak a terület eltartó képességéhez igazodó csökkentése,
- környezetvédelmi témakörű gazdaképzési programok.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Az extenzív mezőgazdasági területeken a következő intézkedések a legfontosabbak:

- felhagyott szántó- és erdőterületek gondozása,
- értékes legelők, kaszálók karbantartása
- alullelegeltetés és túllegeltetés elkerülése
- a gazdálkodási tevékenység időzítése a természeti ciklushoz
- egyéb környezetkímélő termelési eljárások alkalmazása, vidék és tájfenntartási munkák végzése, veszélyeztetett őshonos és tájfajta termesztése
- pihenési-, rekreációs célú területhasznosítás,
- tájmegőrzési témakörű gazdaképzési programok.

Agrár-környezetvédelem a Bodrogközben

A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztéséről (VTT) szóló 1022/2003. (III. 27.) Kormányhatározat, illetve a 2004. évi LXVII. Vásárhelyi Törvény olyan agrár-környezetvédelmi programcsomagok (komplex tájgazdálkodási rendszer kialakítás céllal) kidolgozását írta elő, mely elősegíti a tájhasználat racionalizálását mind a tározóban, mind a tározóval érintett belvízi vagy árvízvédelmi öblözet területén. Ezek a zonális vagy térségi célprogramok a térségek adottságaihoz illeszkedő gazdálkodási formák elterjedését, a tájgazdálkodás kialakítását, illetve a természeti értékek megőrzését segítik elő a környezet- és természetvédelmi szempontú mezőgazdasági földhasználat elveit követve. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (továbbiakban: NVT) agrár-környezetgazdálkodási intézkedésére vonatkozóan módosító javaslat készült a VTT keretén belül kijelölt ártéri tározók területén folytatott gazdálkodási módok támogatására, mely 2006-tól kerül érvényesítésre.

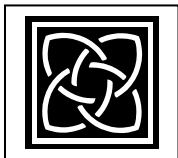
Az agrár-környezetgazdálkodási célprogramban a következő **VTT célprogramok** beépítését hagyták jóvá:

- ***vizes élőhelyek kezelése célprogram, hosszú távú területpihentetési célprogram,***
- ***érzékeny természeti területek zonális gyepgazdálkodási célprogramok,***
- ***nádgazdálkodási célprogram,***
- ***tanyás gazdálkodás, és füves mezsgye célprogram.***

Azokat a VTT célprogramokat, amelyek olyan speciális földhasználati módokat támogatnak, amelyeket a jelenlegi NVT nem tartalmaz, új célprogramok formájában a 2007-2013 időszakra vonatkozó vidékfejlesztési tervezésben szükséges figyelembe venni.

2.3 Az Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) programja

Figyelembe véve az EU 2078/1992 számú, 1257/1999 számú és a 445/2002 számú rendeleteit – a 2002. évi agrárgazdasági célok támogatási rendszerének részeként, a Nemzeti Agrár-környezetgazdálkodási Program keretén belül a 2253/1999 sz. kormányhatározat és a

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

102/2001. (XI. 16.) FVM rendelet alapján megkezdődött. 2002-ben kísérleti jelleggel 11 modellterületen indult ÉTT program, 2004-ben a területek száma már 15-re emelkedett.

Az Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) magyarországi lehatárolása

Az Érzékeny Természeti Területekre vonatkozó előírásokat azok kijelölésének szempontjait valamint létesítésük eljárási rendjét a 2/2002 (I.23.) KöM-FVM együttes rendelet szabályozza (mellékletek közt elhelyezve).

A potenciálisan érzékeny természeti területeket a természetvédelmi támogatás fontossága alapján értékelve az alábbi **három kategóriát állíthatjuk fel:**

- **Kiemelt területek:** ahol nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő természeti értékek jelentős állománya fordul elő, amelynek fennmaradása már középtávon (5-10 év) is kétséges, amennyiben a természetkímélő gazdálkodás nem részesül támogatásban.
- **Fontos területek:** ahol országos viszonylatban jelentős természeti, táji és kultúrtörténeti értékek fordulnak elő, amelyek fennmaradása, vagy állapotának javítása érdekében a természetkímélő gazdálkodás támogatása szükséges.
- **Lehetséges területek:** ahol jelentős az extenzív mezőgazdasági élőhelyek aránya, de a természeti, táji és kultúrtörténeti értékek jelentősége kisebb, illetve olyan területek, hol az extenzív gazdálkodás ösztönzésével a terület természeti értéke növelhető lenne.

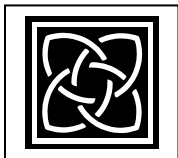
E területek magyarországi lehatárolásához jelentős segítséget adtak a földhasználati zónarendszer kidolgozása során előállított – talaj-, víz- és élővilág szempontjából érzékeny területeket ábrázoló adatbázisok átlapolásával szintetizált. Ezek alapján azokat tekinthetjük **potenciális ÉTT célterületeknek**, amelyek a komplex környezetérzékenységi térkép szerint **átlag feletti** (a 9,3 millió hektár átlagát meghaladó) sérülékenységet mutattak.

Egyes adott ÉTT legfeljebb 25%-a kerülhet országos jelentőségű védett természeti területre. Ennél nagyobb mértéket csak akkor lehet meghatározni, ha a természeti értékek és az extenzív mezőgazdasági termelés megőrzése érdekében elkerülhetetlenül szükséges. ÉTT az ökológiai hálózat bármely részén kijelölhető.

A 2/2002 (I.23.) rendelet alapján ÉTT **létesítésére bárki javaslatot tehet** az illetékes NP Igazgatóságoknál. A létesítésre vonatkozó javaslatnak többek között tartalmaznia kell a létesítés természetvédelmi indokait, a terület pontos lehatárolását, a gazdálkodási formák leírását, a tervezett intézkedéseket, stb. A javaslat alapján az Igazgatóság elvégzi az ÉTT megvalósíthatósági elemzését, majd megvalósíthatósági vizsgálatát. A környezetvédelmi miniszter a földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszterrel együtt dönt az ÉTT létesítéséről.

A leírt szempontok és prioritások alapján – a Természetvédelmi Hivatal koordinálásával és a Nemzeti Park Igazgatóságok valamint a SZIE-KTI szakembereinek bevonásával – 2002 óta elindított **ÉTT területeket a következők:**

1. Baranya ÉTT
2. Borsodi Mezőség
3. Békés Csanádi síkság ÉTT

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

4. Észak-Cserehát ÉTT
5. Dunavölgyi síkság ÉTT
6. Dévaványa síkság ÉTT
7. Hevesi síkság ÉTT
8. Marcali medence ÉTT
9. Bereg árterület ÉTT

10. Bodrogköz ÉTT

11. Szatmár Bereg ÉTT
12. Mosoni síkság ÉTT
13. Turján ÉTT
14. Örség ÉTT
15. Szentendre sziget ÉTT

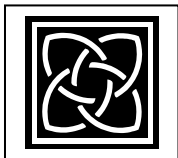
2.4 Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) területi vonatkozásai

Távlatilag a perifériáknak, tartósan elmaradott területeknek is esélyt kell kapniuk, hogy hatékony, előremutató módon kapcsolódhassanak az ország gazdasági-társadalmi vérkeringésébe, ennek jelenlegi hiányát az országos területi rendszer is megsínyli. Felzárkóztatásuk az eddiginél koncentráltabb, a helyi adottságokhoz és a külső feltételek teremtette lehetőségekhez jobban illeszkedő, valamennyi érintett szakpolitikát átható, koordinált fejlesztéspolitikai erőfeszítést igényel.

Az elsősorban az északkeleti, délnyugati országrészben koncentrálódó, tartósan elmaradott térségek válsága a különösen gyenge elérhetőség mellett a környezetüket ellátni képes érdemi térségi központok hiányából, a népesség kedvezőtlen kor-, ill. képzettségi összetételéből és rossz gazdasági szerkezetéből, valamint az erőforrások szűkösségéből (tőkehiány, képzett munkaerő elvándorlása) adódik. E térségek társadalmi- gazdasági-fizikai erodálódásnak indulnak, ami vidékies slumok kialakulásával fenyeget, melyek a munkaerőpiacról és a városokból kiszorult rétegek gyűjtőhelyeivé válnak, népességük térbeli elkülönülése a munkaerőpiacra való visszatérést nagyban gátolja. A főként inaktív, eltartott népességgel rendelkező településekben sokszor nem az öregedés, illetve elnéptelenedés jelent veszélyt, sokkal inkább a szegregáció, illetve a magas termékenység, ami az alacsony iskolázottságú fiatalok magas arányával a szegénység újratermelődéséhez vezethet. A kedvezőtlen szociális és gazdasági helyzetből adódóan a lakosság elhanyagolja, sőt gyakran kényszerűen feléli az épített, a természeti környezeti és kulturális értékeket.

Alapvető célkitűzés, hogy a külső és belső perifériális, ill. tartósan elmaradott térségek koncentrált kormányzati és regionális támogatással, adottságaikhoz és lehetőségeikhez igazított **egyedi stratégiáik** mentén lemaradásukat csökkentsék, gazdaságilag és társadalmilag megújuljanak.

Az ország hagyományosan legelmaradottabb perifériális térségei főként a Dél-Dunántúl déli

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

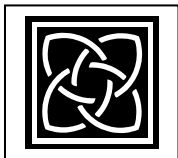
területei, az északkeleti országrész kistérségei (Abaúj, Cserehát, Bodrogköz) , valamint az ország belső periferiái. Ezen térségek alapvetően a vidékies (rurális) térségek kategóriájába esnek, hiszen az országos átlagnál jóval alacsonyabb a népsűrűségük, illetve magasabb az agrárgazdaságban foglalkoztatottak aránya. **Felzárkózásuk feltétele, hogy e térségek – harmóniában a környezettel – megtartsák erőforrásaikat, mindenekelőtt népességüket, azon belül is elsősorban a képzettebb rétegeket, illetve fejlődésükhöz új erőforrásokat (pl. beruházások, üdülési funkciók) tudjanak mozgósítani.** A fejlesztéseknek az életképes gazdasági, társadalmi elemeket kell megerősíteniük, ill. kialakítaniuk, vagyis a felzárkóztatás során is a relatív versenyképesség javítása a cél.

A helyi fejlesztési kitérési pontokat, fejlesztési elképzeléseket a helyi **környezeti és kulturális értékekre** építve kell meghatározni, kialakítani, elkerülve az értékek felélését, illetve elhanyagolását. A falvak egy része gazdag építészeti, kulturális és természeti örökséggel rendelkezik, amelyeknek a megóvása mellett a turisztikai piacon történő megfelelő hasznosítása lehetőséget jelenthet az inaktív települések dinamizálására. A természeti és épített örökség közmunkaprogramokban történő felújítása lehetőséget teremthet a leszakadó falvak népességének munkaerőpiacra történő visszavezetésére és a felújított örökség értékeinek hasznosítására. A leghátrányosabb helyzetű vidékies slumokban különös veszélyt jelent az épített örökség fizikai erodálódása, az épületállomány fokozatos romlása, illetve a szegénység magas foka miatt megélhetési okokból elkövetett természeti környezetrombolás.

Ezért az elmaradott térségek településszerkezeti adottságait figyelembe véve az alábbiak biztosítása szükséges:

Részcélok:

- a lakosság, különös tekintettel a képzett csoportok helyben tartása érdekében **foglalkoztatás bővítése a táji, természeti adottságokra építve** és fenntarthatóan használva ösztönözni kell helyben, illetve a térség-központokban a munkahelyek teremtését, a kis- és középvállalkozások fejlesztését, új vállalkozások indítását, a távmunka fokozott ösztönzését valamint a lakosság képzettségi szintjének, alkalmazkodóképességének javítását, a képességek fejlesztését;
- az elmaradott térségekben minden településen **biztosítani kell** a megfelelő **életkörülmények infrastrukturális feltételeit** (ivóvíz, szennyvíz, villany, szilárd burkolatú út, gáz, vagy valamely energiapótló megoldás), **a közszolgáltatások megfelelő elérhetőségét a településszerkezeti adottságokat és a szükségleteket figyelembe véve;**
- a **térségi központokban** a környező települések lakói által igénybe vett **szolgáltatások** szükséglet szerinti **bővítése és minőségének fejlesztése;**
- a város és vidéke kapcsolat erősítése érdekében **a térségi központok elérhetőségének javítása** (megfelelő minőségű és biztonságú közutak és a napi munkába járást lehetővé tevő tömegközlekedés biztosítása);
- **életerős, érdekérvényesítésre képes helyi-térségi közösségek megteremtése**, a sajátos helyzetű társadalmi csoportok helyzetének, így sok esetben a társadalmi konfliktusoknak a programszerű kezelése; szorgalmazva e térségek természeti, táji értékeinek védelmét, a környezeti állapot megőrzését, ill. javítását;
- a társadalmi problémák kezelése kapcsán **az egészséges életmód széles körben való elterjesztése, az egészségügyi és szociális szolgáltatások minőségének és elérhetőségének**

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

javítása, valamint a **tartós munkanélküliségből** következő foglalkoztatási, mentális problémák kezelése és közösségszervezési akciókkal, hatékony szociálpolitikai háttér megteremtésével, a társadalmi tőke növelése.

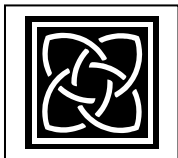
*A **Tisza-térség integrált fejlesztése** a Kormány kiemelten kezelt komplex programjához, a Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztéséhez kapcsolódik. Az árvízi biztonság új típusú eszközökkel történő megteremtésén túlmenően az integrált program hivatott biztosítani a térségben, a komplex környezetgazdálkodási, terület- és vidékfejlesztési beavatkozások összehangolását, és egy új típusú tájgazdálkodás alkalmazását és meghonosítását, a Tisza-menti települések infrastruktúrájának fejlesztését a gazdaság versenyképessége, fenntartható fejlesztése és a környezeti hatások hatékonyabb kezelése érdekében. Kiemelt szerepet kap a térségben a **vízháztartás biztosítása, a vízkészlet-gazdálkodás javítása és a magas szintű árvízvédelem**, melyek a térség harmonikus fejlődésének alapfeltételei.*

A 2007-13 közötti időszak fejlesztései által érintett Tisza térség kiemelt kezelését alapvetően a következő problémakörök együttes, integrált megoldásának szükségessége indokolja:

- Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT);
- az árvíz, belvíz, aszály, vízhiány, és éghajlatváltozás csak integráltan kezelhető a Tisza árterén;
- a vidékies térségek halmozódó társadalmi-gazdasági hátrányai;
- EU társfinanszírozással sikeres beavatkozási lehetőség.

A Tisza térség integrált fejlesztésének alapvető célja a táji rendszer működőképességének biztosítása és az ökológiai kritériumoknak megfelelő fenntartható társadalmi, gazdasági fejlődés feltételeinek megteremtése. Az árvízvédelemből következő és a tározó- és hullámtérrendezéshez kapcsolódó Felső- és Közép-Tisza menti térségekben az alábbi célok elérése szükséges középtávon:

- a Tisza-menti **térség mező- és erdőgazdasági, táj- és vízhasználati rendszerének integrált kiépítése**, fejlesztése, a kiegyensúlyozott táj- és vízgazdálkodás biztosítása és javítása;
- az **árvizek, belvizek és az aszályok hatásainak integrált módon történő megelőzése**, az esetlegesen keletkező károk enyhítése. A belvíz és aszály elleni védekezési igényt **tervszerű talaj- és belvízgazdálkodással** kell csökkenteni. Az érintett szomszédos országokkal **együttműködve a Tisza vízgyűjtő területén kialakuló esetleges vészhelyzetek** (árvíz, belvíz, szennyezések, haváriák) **kialakulásának megelőzése**;
- a Tisza-térség **védett természeti és kulturális örökségének megőrzése** és hasznosítása – különös figyelemmel a sajátos **alföldi tájképre** – a **holtágak rehabilitációjával** és hasznosításával, **biogazdálkodással, tájspecifikus élelmiszertermékek**, valamint a **hungarikumok** előállításával, a hozzájuk kapcsolódó szaktudás, gazdálkodási kultúra és **táji, népi, nemzetiségi értékek** fenntartásával és a foglalkoztatás növelésével;
- a **Tisza-térség agrárgazdaságának átalakítása**, mellyel az agrár-környezetvédelmi támogatási rendszer célterületévé válik, a területileg differenciált táji és ökológiai sajátosságoknak megfelelően. Az **ártéri tájrehabilitáció megvalósítása** a VTT által

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

megnyíló lehetőség alapján. Ennek keretében az ártéri gazdálkodás hagyományainak újraélesztése; ökológiai rendszerhez és társadalmi adottságokhoz alkalmazkodó sajátos, **diverzifikált agrárgazdasági és idegenforgalmi struktúra** kialakítása;

- a Tisza-térség **külső elérhetőségének javítása** és a perifériális helyzetben lévő területeken a **belső közlekedési kapcsolatok** javítása (vasút, közút, kerékpárutak és folyami átkelések bővítése, fejlesztése);

- Tisza-menti **partvonal ökoturisztikai** (kerékpáros, lovas, vízisport- és termálturizmus) **fejlesztése** a táj működőképességét nem veszélyeztető alap és speciális infrastruktúrák kiépítésével és felhasználásával, előnyben részesítve a **megújuló erőforrások** alkalmazását, valamint a környezetbarát és természetközeli eljárások fejlesztését;

- a Tisza **turisztikai és személyhajózási lehetőségeinek** – környezeti szempontokat integráló – **megteremtése** a kapcsolódó infrastruktúra háttérével együtt (kikötőfejlesztés, hajóépítés felélesztése);

- **foglalkoztatás javítása**, az innováció lehetőségeinek előmozdításával, a térség **tőkevonzó képességének** növelésével, a **hálózati termelési struktúrák** kialakításával, a **képzési** (továbbképzési, szakképzési) **programok** indításával, gazdasági szereplők és tudáscentrumok közös **információs hálózatának** kialakításával és informatikai fejlesztéssel. Mindez a táji és természeti sajátosságok magas szintű figyelembevételével.

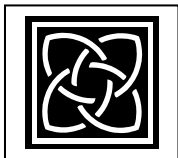
Magyarország **határ menti térségei** – az észak-nyugati országrész kivételével – többnyire az ország elmaradott, alacsony társadalmi-gazdasági státuszú területei. Ezeknek a perifériális helyzetben lévő térségeknek sajátos elhelyezkedésük, az átértékelődő szerepű országhatár jelenléte **kitörési pont lehet**, amennyiben ennek lehetőségeit, mint erőforrást ki tudják használni. Átértékelődnek a lehetőségek az ország ún. uniós határai, illetve a többi határszakasz mentén is.

Uniós csatlakozásunkat követően különösen felértékelődött a határ menti kapcsolatok jelentősége. Hazánknak a jövőben az EU új szomszédsági politikájával összhangban vezető koordinációs, szervező, információs szerepet kell játszania az egész Kárpát-medence fejlődésében, a határ menti, határon átnyúló interregionális és **transzregionális együttműködések** tervezésében, szervezésében és végrehajtásában. Ezek az együttműködések **megteremthetik a Kárpát-medencében korábban természetes egységet képező régiók, vonzáskörzetek újraéledését**, lehetővé teszik az adott területeknek, településeknek gyorsabb ütemű felemelkedését. Fontos, hogy ezek az együttműködések ne csak formálisan alakuljanak, hanem valós határokon átnyúló intézményi, vállalati, infrastruktúrafejlesztési, munkaerőpiaci együttműködések tartalmazzanak, melyeknek célja, hogy integrált határ menti térségek jöjjenek létre országszerte.

Az alapvető cél, hogy a **felértékelődő határmentiség**ből, a határ szerepének megváltozásából adódó előnyöket – úgy, mint hídszerep, fejlesztési többletforrások, nemzetköziségből adódó lokális szinergiák, gazdasági-kereskedelmi lehetőségek – a térségek a megújulás erőforrásaként kamatoztatva tudják fejlődésük motorjává formálni.

Részcélok:

- Az **elérhetőség** javítása határon átnyúló fő- és mellékút-hálózati fejlesztésekkel, ill. tömegközlekedés kialakításával, fejlesztésével;

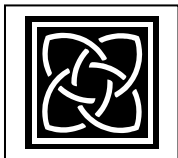
A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- a határon átnyúló kapcsolatok zavartalan működéséhez **határátkelőhelyek létesítése** az átkelőhiányos szakaszokon;
- **összehangolt turisztikai termékrendszer** kialakítása;
- határon átnyúló **természet- és környezetvédelmi, ökológiai gazdálkodási rendszerek** kiépítése (pl. natúrparkok), valamint a katasztrófavédelmi tevékenységek összehangolása;
- a **közzolgáltatások** szervezésének (hulladékgazdálkodás, szennyvízkezelés, egészségügy, stb.) határon átnyúló megoldásainak ösztönzése;
- a határ mentén élők **egészségügyi ellátásának összehangolása**, az **egészségturizmus** közös programokban történő fejlesztése;
- a **vonzáskörzeti kapcsolatok újjáélesztése / kialakítása**;
- speciális **kereskedelmi előnyök** hasznosítása;
- az **átmenő határforgalommal kapcsolatos logisztikai szolgáltatások** kiépítése;
- közös befektetés-ösztönzés, gazdaságfejlesztés;
- a **munkaerőpiaci és a képzési rendszerek** összehangolása;
- közös területi **tervezés, közös regionális programok**, az interregionális és transzregionális együttműködések hazai támogatásának biztosítása;
- **tapasztalatok átadása** és az együttes programozásban érintett országokkal közös intézményi struktúra továbbfejlesztése;
- a **határon túli magyarok szervezeteivel, intézményeivel való együttműködés erősítése**, a közös nyelv, illetve kultúra kínálta előnyök hasznosítása;
- a határ menti együttműködéseknek ki kell terjednie a Víz Keretirányelv által előírt **vízgyűjtő-gazdálkodási tervek elkészítésére**, a víztestek jó ökológiai állapotának eléréséhez szükséges **intézkedési programok meghatározására**, a szennyezések kialakulásának megelőzésére **közös monitoring programok**, továbbá **riasztási rendszer működtetésére**.

A **területfejlesztési politikailag** koordinált vidékfejlesztési célokban meg kell, jelenjenek olyan törekvések, melyek a vidékies térségeket általában jellemző problémák felszámolására irányulnak, illetve a fejlesztések végrehajtásának speciális vidékies térségekben érvényesítendő módjait ösztönzik. Ahogy az adottságok minden térségben, térségtípusban más jellegűek, úgy a megoldások, a **horizontális célok** is természetesen térség-specifikus adaptációt igényelnek:

- A fejlesztések alapuljanak **helyi, területi alapú, széleskörű partnerségből építkező kezdeményezéseken**. Ezért az ezeket generáló, a helyi identitás, a hagyományok és az értékek megőrzésére, tudatosítására, felélesztésére irányuló humánerőforrás-fejlesztés és közösség-szervezés a beavatkozások hangsúlyos eleme.
- A fejlesztéseknek foglalkozniuk kell a **közzolgáltatások komplex szervezésével**, valamint a helyi önszerveződés feltételeit nyújtó **közösségi terek** megteremtésével.
- A vidékies térségek felértékelődő belső adottságait (a természeti területek és az emberi tevékenységgel kevésbé terhelt környezet magas aránya, kevésbé szennyezett környezeti

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

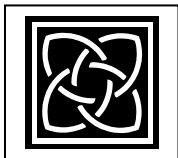
elemek, alacsony népsűrűség és beépítettség, hagyományok, stb.) tudatosítani kell a társadalomban, a helyi közösségekben.

- A vidékies kistérségek adottságaihoz és problémáihoz igazodó hatékony fejlesztéséhez **helyben koordinált vidék-, terület- és agrárfejlesztési menedzsment-központokra** van szükség.
- A vidékies térségekben is jelen kell lennie az **innováció-transzfer, vállalkozásfejlesztés támogatására képes humán és infrastrukturális bázisnak**.
- A fejlesztések hangsúlyos eleme a szociális, gazdasági, egészségügyi problémákkal küzdő, **hátrányos helyzetű társadalmi csoportok vidékies szegregációinak** oldása, egyúttal életkörülményeik javítása.
- A fejlesztéseknek törekedni kell a **foglalkoztatottság növelésére**, mely törekvéseknek része az értelmiségi és képzett munkaerő helyben tartása is.
- A **város-vidék kapcsolatoknak**, különösen a vidékies térségek **elérhetőségének** nagy szerepet kell kapniuk a fejlesztésekben (ez a közlekedési infrastruktúrán túl a közösségi közlekedésszervezés helyi megoldásait is érinti).
- A fejlesztéseknek **fenntartható rendszerek kialakulásához** kell hozzájárulniuk, a helyi társadalmi-gazdasági-környezeti erőforrások minél hatékonyabb és értékmegőrző használatára kell épülniük, a jövedelmeket a térségben kell tartaniuk, helyi anyag- és energiagazdálkodási rendszerek kialakítását kell elősegíteniük.
- A fejlesztéseknek minél nagyobb mértékben **egyedieknek** kell lenniük, mely egyediséget a helyi adottságokra építetett stratégiák biztosítják.
- Friss, **innovatív**, alternatív elemeket tartalmazó **fejlesztési gondolatokat** és megoldásokat kell alkalmazni. Az innováció megjelenhet a csúcstechnológiai modernizáció területén (pl. informatikai infrastruktúra és tartalomszolgáltatás) és a hagyományos gazdasági tevékenységek (pl. agrárgazdálkodás, turizmus) újszerű helyi ötleteinek kivitelezésében.
- A fejlesztéseket építeni kell a versenyképességhez hatékonyabban hozzájáruló **kitörési pontokra** is, a különböző hiányosságok leküzdésén túlmutatóan.
- A hagyományos, primer termelő szektor által dominált **funkciók színesítése**, sőt sok esetben átgondolt **funkcióváltás** szükséges (pl. lakó-, üdülőhelyi, turisztikai).
- A több szektorra kiterjedő fejlesztéseket egymással **integráltan** kell kialakítani.

2.5 A vidékfejlesztés vonatkozó rendeletei

2006 évben fogadta el az Európai Unió Tanácsa a vidékfejlesztés alapjául szolgáló keretjogszabályt. Jelenleg folynak az egyeztetések az új vidékfejlesztési rendelet végrehajtási szabályainak, az EU egységes vidékfejlesztési stratégiájának, illetve a 2007-2013-as időszak részletes, tagállamokra lebontott költségvetésének kialakításával kapcsolatosan.

A 2006 utáni vidékfejlesztési politika alakulásának alapját képező Bizottsági javaslat tartalmát alapvetően két fő forrás befolyásolta: a jelenleg futó vidékfejlesztés programok féltődő értékelésének elemzése, valamint a salzburgi vidékfejlesztési konferencia következtetései.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Ezeket alapul véve a Bizottság a *jövő vidékfejlesztési politikájának fő beavatkozási területeit* a következő célkitűzések mentén határozta meg:

- a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítása a szerkezetátalakítás, a fejlesztés és az innováció támogatása révén,
- a környezet és a táj minőségének javítása a megfelelő földhasználat támogatása révén;
- az életminőség javítása a vidéki területeken és a gazdasági tevékenységek diverzifikálásának ösztönzése.

2.6 A Nemzeti Vidékstratégiai Koncepció – 2020 –ig terjedő tervezési tézisei

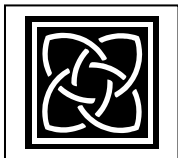
A 2010-2011 évi árvíz- és belvízkárok, az elöntött és veszélyeztetett területek nagysága, és az ebből adódó kiemelkedően magas mezőgazdasági károk rávilágítottak arra, hogy a földhasználatot a jelenleginél sokkal komolyabban szükséges a táji és területi adottságokhoz igazítani. *A jelenlegi földhasználat csak részben igazodik a termőhelyi adottságokhoz, a gazdálkodási rendszerek pedig többségében nem tükrözik helyi jelleget, az iparszerű technológia előtérbe helyezte a mesterséges input megoldásokat a termelőhelyek természeti adottságaira való körültekintő építkezés helyett.*

A program célja a rendszeres ár- és belvízi elöntéssel veszélyeztetett területeken a racionális földhasználat-váltás elindítása, megvalósítása, a termőhelyi viszonyokhoz igazodó lehetséges haszonvételek feltárása, kiaknázása. További cél a helyi tájgazdálkodási modellek elterjesztése, a földhasználat és agrotechnika tájjellegű megoldásainak feltárása, elősegítése. A program első lépése a rendszeres ár- és belvízelöntéssel, vízborítással veszélyeztetett területek **térinformatikai** alapú felmérése.

Ezt követheti az érintett területeken, terület-alkalmassági vizsgálatok alapján a **racionális földhasználati és gazdálkodási rendszer** (extenzív gyepgazdálkodás és gyepre alapozott állattartás, extenzív szántóföldi rendszerek, hagyományos ültetvények, extenzív tó-gazdaság, halgazdálkodás, nádgazdálkodás, ártéri gazdálkodás stb.) meghatározása, kidolgozása, összhangban a vízgazdálkodási megoldásokkal, majd támogatáspolitikai és szabályozástechnikai eszközökkel a racionális földhasználat- és gazdálkodási rendszer váltás elindítása. Terület-alkalmassági vizsgálatokon alapuló **tájgazdálkodási modellek** kidolgozásával, bevezetésével, tájfajták, hagyományos fajták termesztésbe, tenyésztésbe vonásának támogatásával, valamint az azokból előállított termékek értékesítési lehetőségeinek megteremtésével segíthetők elő a táji adottságokhoz alkalmazkodó **gazdálkodási rendszerek**.

2.7 Fenntartható agrárszerkezet- és termeléspolitika nemzeti programjai

A kellő támogatás- és szabályozáspolitikai ösztönzés hiányában Magyarország eddig nem használta ki kellő mértékben az ökológiai gazdálkodásban rejlő lehetőségeit. Az európai tendenciákkal ellentétes módon Magyarországon nem nőtt az **ellenőrzött ökológiai gazdálkodás** alá vont területek nagysága (2%). Kedvezőek ugyanakkor az ökológiai és egyéb adottságok (jogszabályi háttér, GMO-mentesség, tájfajták, őshonos fajták, erős ellenőrzési-tanúsítási rendszer) az ökológiai gazdálkodáshoz. Ma már hazánkban is egyre több, az

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

ökológiai gazdálkodást segítő technológiai módszer áll rendelkezésre. A biogazdálkodás részarányának növekedése nagyobb élőmunka-igénye miatt növeli a foglalkoztatottságot, kiválóan alkalmas a családi gazdaságokban történő megvalósításra, a biotermékek fogyasztása javíthat a magyar népesség rossz általános egészségi állapotán, és környezeti hatásai is kedvezőek (vízkészlet és termőföld jó állapotának megőrzése, az ökológiai egyensúly megőrzése, környezetterhelés mérséklése).

A program indításához szükséges Magyarország ökológiai gazdálkodási akciótervének elkészítése. A program keretében többéves, *célzott információ- és reklámkampány* szükséges a bio-élelmiszerek népszerűsítésére, fontos a **bio-élelmiszerek** bevonása a közétkeztetésbe (elsősorban bölcsőde, óvoda, iskola, kórház), a biotermékek hazai piacra jutásának támogatása, az agrár-környezetgazdálkodási jogcímbe az ökológiai gazdálkodás támogatása, az ökológiai gazdálkodás ellenőrzésével és tanúsításával kapcsolatos költségek támogatása. Ösztönözni kívánjuk a **biogazdálkodás** szereplői közötti **integrációt**, bemutató **ökogazdaságok** létesítését. Növelni szükséges az ökológiai gazdálkodásba vont területek nagyságát. Ösztönözni kell a biológiai növényvédelmi módszerek terjedését, többek között a jogi környezet megfelelő, annak sajátosságaihoz igazodó módosításával. Támogatni kell, a már rendelkezésre álló, ökológiai gazdálkodást segítő technológiai módszerek szélesebb körben való megismertetését.

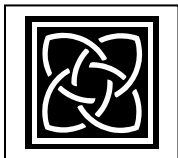
Fontos a **biotermékek feldolgozásának** növelése, a **biotermékeket feldolgozó kapacitások létesítése, fejlesztése**. Mivel a biogazdálkodás kritikus szakasza az „átállítás”, kiemelten fontos támogatni a gazdálkodókat az átállásban, és az ökológiai gazdálkodás ellenőrzésével és tanúsításával kapcsolatos költségek tekintetében.

A kínálati oldal növelése mellett fontos a fogyasztók szemléletének megváltoztatása, tájékoztatásuk, hogy figyelmüket bio-élelmiszerek fogyasztásának előnyeire, fontosságára felhívjuk (kereslet növelés).

Ártéri tájgazdálkodás program

Magyarország vízfolyásainak vízmérlege jelenleg negatív, azaz több víz távozik az országból, mint amennyi érkezik. A XIX. századi folyószabályozások megszüntették a korábban hagyományos, a vízviasszatartáson alapuló ártéri tájgazdálkodás lehetőségét, a modern vízgazdálkodás a vizek minél gyorsabb elvezetésére koncentrál. Jelentősen megnőtt azonban az árvízveszély, és az árvízi védekezés évről évre tetemes költségeket emészt fel. A hagyományos ártéri tájgazdálkodás a folyó működéséhez igazodott, és hasznon vételei mellett fontos szerepe volt tájfenntartásban. A vízrendszer egésze: a mellékágak, az erek, a folyók és ideiglenes tavak, rétek, legelők, a tájra jellemző ligeterdők, az ún. gyümölcsények e gazdálkodási formának köszönhetik létüket, fennmaradásukat, miként egykor szabályozatlan folyóink legendás halbőségét is elsősorban az ártéri, fokgazdálkodásként működtetett halászat révén hasznosítottuk, tartottuk fenn.

A program célja a hagyományos, a folyó természetes működéséhez igazodó, a vízjárással együtt élő, ahhoz alkalmazkodó ártéri és folyó menti tájgazdálkodás felélesztése, az erre alkalmas és bevonható területeken. Megszervezésére ott van lehetőség, ahol elegendő, rendszeresen pótolható víz áll rendelkezésre, és ahol a vízfolyások, vízgyűjtőterek rendszerműködése helyreállítható vagy utánozható. E területek a folyók mélyebben fekvő árterei által érintett területek, a nagyobb nyílt árterek, a kisebb folyók holtágakkal,

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

mellékvizekkel tarkított még szabályozatlan, avagy kevésbé rendezett szakaszain. Részleteiben megvalósítható a folyók hullámterein, nagyobb – esetenként a belvizek tározására használt – tavak, holtágak mentén, ahol a folyóval való állandó vagy részleges kapcsolat biztosítható. A program keretében támogatjuk modellprogramok megvalósítását, a meglévő kezdeményezések rendszerszerű folytatását, kiterjesztését.

Védett és érzékeny természeti területek gazdálkodási programjai (MTÉT, Natura 2000)

Az ország jelentős része védett és érzékeny természeti terület. Az ország területének jelenleg több mint 9%-a (857 ezer hektár) áll természetvédelmi oltalom alatt. A más jellegű védettséget jelentő Natura 2000 területeken (mely az ország területének 21%-a), valamint a Magas Természeti Értékű Területeken (MTÉT, korábban Érzékeny Természeti Területek, ÉTT) környezetkímélő, tájfenntartó gazdálkodásra nyílik lehetőség, melyet többek között az agrár-környezetgazdálkodás keretében az Európai Unió a jelenlegi, 2013-ig terjedő időszakban is támogat.

Ennek lehetőségét a 2014 utáni időszakban is biztosítani kell, a rendelkezésre álló források legteljesebb mértékű felhasználása mellett. A **Magas Természeti Értékű Területek** programja, mint az ÚMVP zonális természetvédelmi célprogramja keretében a kijelölt területeken támogatják a gazdálkodókat a természetkímélő gazdálkodási módok kialakításában és fenntartásában.

A gazdálkodási előírások önkéntes vállalásáért és teljesítéséért területalapú, vissza nem térítendő kifizetés illeti meg a gazdálkodókat.

A támogatások folyamatosságának biztosítása mellett kiemelt cél a program továbbfejlesztése, megteremtve a lehetőséget a helyi adottságokat messzemenően figyelembevevő, természetvédelmi prioritásokhoz jobban igazodó, speciális kötelezettségek vállalására. Biztosítják továbbá a különleges természet-megőrzési és különleges madárvédelmi területeket magában foglaló Natura 2000 területeken való gazdálkodás esetén igénybe vehető támogatásokat a gyepek (legelő) hasznosítású területekre vonatkozóan, valamint kiterjesztjük a támogatást az erdőkre és a vizes élőhelyekre is.

A legfrissebb, a Natura 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól szóló 269/2007. (X. 18.) Kormányrendelet, amely alapot biztosít a Natura 2000 gyepterületeken való gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs kifizetésekhez. A rendelet földhasználati előírásai a gyepfelszín épségének megőrzésére, a legeltetési sűrűségre, a tápanyag-utánpótlás módszerére, a kaszálás módjára, az invazív fajok elleni védekezésre irányulnak.

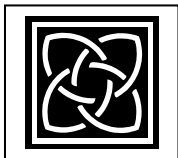
A kormányrendelet a **gyepterületek hasznosításáról** az alábbiak szerint rendelkezik:

A gyepterületeket legeltetéssel, illetve kaszálással kell hasznosítani;

⇒ A felügyelőség engedélye szükséges a legeltetéshez;

⇒ A legeltetés előírásai: csak szarvasmarha, juh, kecske, szamár, ló és bivaly legeltethető.

⇒ A gyepterület túllegeltetése tilos;

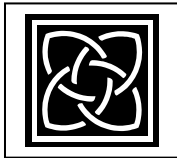

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- ⇒ A kaszálás előírásai: a terület legalább 5, legfeljebb 10%-át kaszálásonként változó helyen kaszálatlanul kell hagyni;
- ⇒ A kaszálás tervezett időpontját a tevékenység megkezdése előtt a földhasználónak legalább öt munkanappal írásban be kell jelentenie a nemzeti park igazgatóságnak.
- ⇒ Amennyiben a védekezés során a földhasználó nem tudja betartani a 5%-os határértéket, úgy ezt a kaszálás időpontjáról szóló előzetes bejelentésével egy időben jelentenie kell a nemzeti park igazgatóságnak;
- ⇒ A kaszálást a kaszálandó terület középpontjából indulva vagy a táblaszél mellől, az ott élő állatok zárványterületre szorítása nélkül kell elvégezni. A kaszálás során vadriasztó
- ⇒ lánc használta kötelező;
- ⇒ Az inváziós és termőhely idegen növényfajok megtelepedését és terjedését meg kell akadályozni, állományuk visszaszorításáról gondoskodni kell mechanikus védekezéssel
- ⇒ vagy speciális növényvédőszer-kijuttatással, ezen a technológián túl egyéb vegyszerhasználat
- ⇒ tilos.
- ⇒ A vegyszerhasználathoz a felügyelőség engedélye szükséges;
- ⇒ Gyepterületen a szálas takarmány tárolása a kaszálást követő 30 napon túl tilos;
- ⇒ Tápanyag-utánpótlás csak a legelő állatok által elhullajtott ürületekből származhat,
- ⇒ trágya kiszórása tilos;
- ⇒ A belvíz gyepterületről történő elvezetése és a gyepterület öntözése tilos;
- ⇒ Napnyugtától napkeltéig a gépi munkavégzés tilos;
- ⇒ Egyéb előírások: a gazdálkodási tevékenység során a gyepfelszín maradandó károsítása tilos.

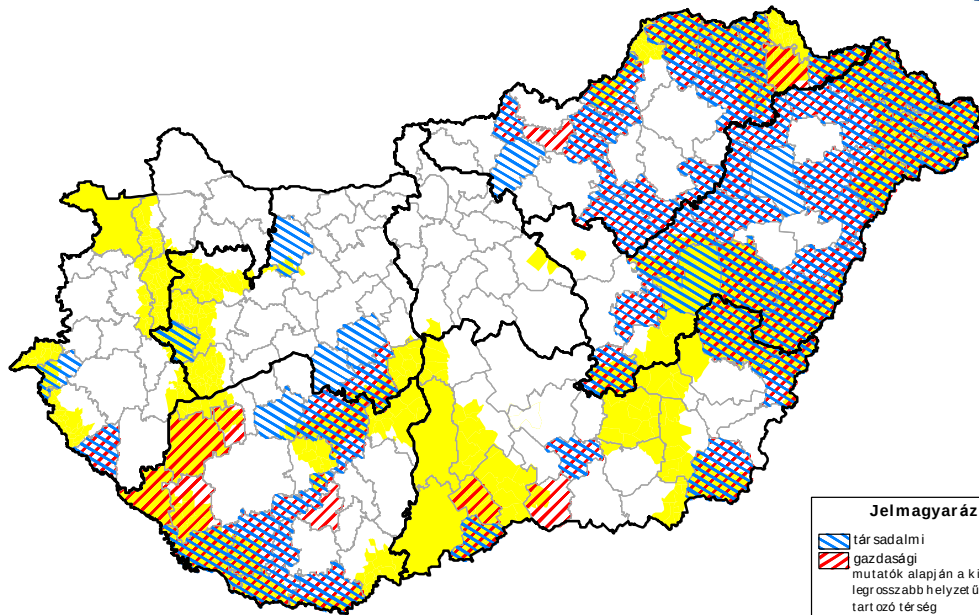
Szükséges a Natura 2000 fenntartási tervek kidolgozása, illetve a tervezéssel összhangba hozott támogatási, tanácsadói és ellenőrzési rendszer koncepciójának kialakítása, és tesztelése.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

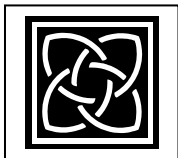
Elmaradott térségek és perifériák

A Területi folyamatokról szóló Országgyűlési Jelentés (2005) alapján

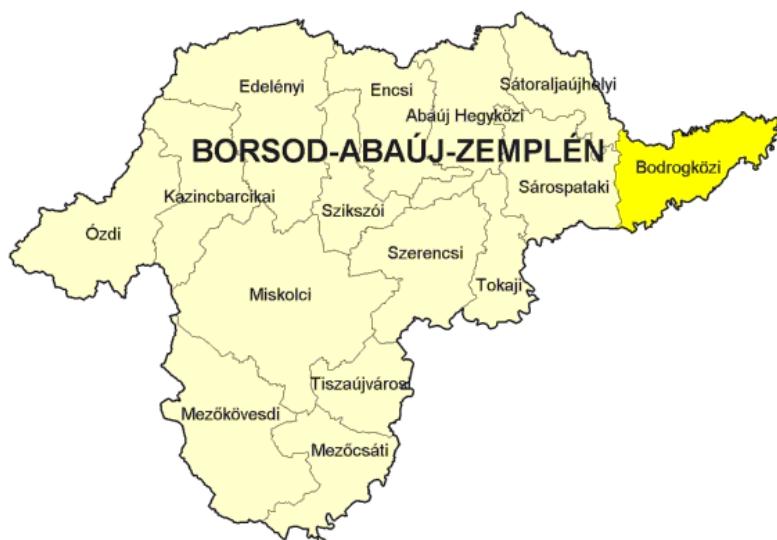
Jelmagyarázat	
	társadalmi
	gazdasági
	mutatók alapján a kistérségek legrosszabb helyzetű harmadába tartozó térség
	gyorsforgalmi úttól és megyeszékhelytől egyaránt távol (min 30km) eső területek

2. ábra: Forrás: VÁTI, 2009.

3 A BODROGKÖZ ÁLLAPOTFELMÉRÉSE

3.1 A társadalom állapota

3. ábra. Bodrogköz elhelyezkedése (Forrás: VÁTI 2009)

A **Bodrogköz** a Bodrog és Tisza folyók közt elterülő **természetföldrajzi kistáj**, a Felső-Tiszavidék középtáj része. A magyar-szlovák határ kettészeli, de földrajzilag délnyugaton Tokajtól északkeletre Nagykaposig nyúlik el.

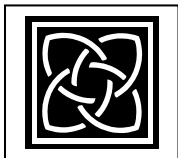
Az Észak-magyarországi régió északkeleti részén fekvő Bodrogközi Kistérség (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) az egyik legfiatalabb kistérsége hazánkban. 2004-ben vált ki a Sátoraljaújhelyi kistérségből, és kezdte meg önálló működését.

Az 1996. évi XXI. törvény - a területfejlesztésről és a területrendezésről – alsó szintű területfejlesztési térségként a kistérséget, területfejlesztési szerveként pedig az önkormányzatok területfejlesztési társulásait jelöli meg. A törvény értelmében a megalakuló területfejlesztési önkormányzati társulások az összehangolt fejlesztés, a közös programok kialakítása és a közös pénzalapok létrehozása céljából funkcionálnak.

Az Alsó-Bodrogköz 22 települést fog össze, melyekből öt (Györgyterlő, Kenézlő, Vajdácská, Viss, Zalkod) a Sárospataki Kistérséghez, míg a többi település a Bodrogközi (Cigándi) Kistérséghez tartozik.

A kistérség **Borsod-Abaúj-Zemplén** megye keleti sarkában helyezkedik el. Szomszédai a megyén belül a Sárospataki és a Sátoraljaújhelyi kistérség, ill. a Tisza túloldalán Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből a Záhonyi, Kisvárdai és az Ibrány-Nagyhalászi kistérség.

Tagtelepülései:

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Alsóberecki, Bodroghalom, Cigánd, Dámóc, Felsőberecki, Karcsa, Karos, Kisrosvány, Lácacséke, Nagyrosvány, Pácin, Révleányvár, Ricse, Semjén, Tiszacsermely, Tiszakarád, Zemplénagárd. A kistérség központja Cigánd amely 2004. augusztusában emelkedett városi rangra, így központi szerepét még nem tölti be teljesen a térségben.

Bodrogköz hazánk északkeleti részén helyezkedik el, 945 km² kiterjedésű területen. A Bodrog és a Tisza közötti alföldi jellegű kistájat északról a Latorca folyó határolja el a szomszédos területektől. A Felső-Bodrogköz 1920-tól Szlovákia része, csak a déli 556km² – Alsó-Bodrogközi - része tartozik Magyarországhoz.

405 km² a Bodrogközi Többcélú Kistérségi Társulást alkotó települések közigazgatási területe.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye területének 5,5%-án, 2,4%-a él a kistérségben. A népsűrűség Lácacséken (17,78 fő/km²) és Kisrosványon (17,99 fő/km²) a legalacsonyabb, a legmagasabb Alsóbereckiben (115, 89 fő/km²) és Felsőbereckiben (83,85 km²).

Szlovákiával a kistérség 17 települése közül 13 határos.

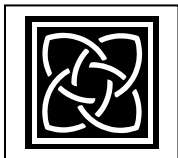
A települések népességének összegzett hosszú távú időszora alapján a kistérség népessége 2000-ben az 1900-1910-es időszakkal azonos szinten állt. A népesség a csúcspontját az 1949-1960 közötti időszakban érte el. Azóta folyamatos a csökkenés, aminek a negatív születési-halálozási egyenleg és az elvándorlás is okozója. Jelenleg a korábbi maximális népesség 2/3-a él a településeken, az egykori települési maximumhoz képest azonban jelentős az egyes települések eltérése. Nagyobb arányú fogyást a kisebb, a terület határán lévő városi agglomerációktól távolabb lévő települések szenvedtek el a kistérség középső-keleti részén.

Az 1990-2000 közötti adatok a fogyás megtorpanását mutatják, ui. egy kivétellel minden településen növekedést jeleznek a számok. A legnagyobb mértékűt a terület Bodrog- oldali települései esetében, amelyek legközelebb vannak a terület központjának számító Sátorlajújhely és Sárospatakhoz, ami önmagában érthető lenne – ismerve az országra általánosan jellemző agglomerálódási folyamatot, az arányok azonban akkor is túlzottnak tűnnek.

Jelentős különbség azonban a korfa összetétele, amely mára egy előregedő társadalmat írnak le. Az, hogy az adatok nem mutatnak szélsőséges eltérést az ország átlagos folyamataitól egy másik folyamatnak tudható be, amely a népesség kicserélődésével jár. Ez sem vetít azonban előre kisebb problémákat, mint a fogyás.

A települések mindegyikén élnek romák. A részarányukra eltérő becsléseket lehetett találni. Az 1990-es népszámlálás 6%-ot állapított meg. Két további felmérés 12-14%-ra teszi a mintaterület településein a roma lakosság részarányát. A helyi beszélgetések során (pl. polgármesterekkel) ennél magasabb arányokat mondtak. A megoszlások eltérőek, az átlagot meghaladó részarányt lehet feltételezni Tiszacsermelyen és Tiszakarádon (~20%), kisebbeket Bodroghalom és Nagyrosvány esetében. A többi esetben a felmérések adatai eltérőek, de az egyes vizsgálatok átlagai körül mozognak.

A romák életlehetőségei még a többségi társadalom tagjainak helyzeténél is rosszabbak. A csoportok közötti kapcsolatok súlyos konfliktusokkal terheltek. A szűkös lehetőségek törvényszerűen fordítják egymás ellen az eltérő életvitelt folytatókat. A kialakult állapot az egyéni és közös boldogulásnak is gátjává vált.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Bodrogköz adatai - Kistérség települési kategóriák 2009

Kistérség	Település	Ebből: város	A települések száma népességnagyság-kategóriák szerint						Terület, km ²	Népsűrűség, fő/km ²
			–499	500–999	1000–4999	5000–9999	10 000–49 999	50 000–		
Bodrogközi	17	1	6	5	6	–	–	–	401	41,5

(Adatok KSH 2009 Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Népesség - Bodrogköz - 2009

Kistérség	Lakónépesség az év végén		Városok népessége	Települések átlagos népessége	Élvezületés	Halálozás	Belföldi vándorlási
	fő	változása a 2001. év végéhez, %	az év végén, fő			ezer lakosra	
Bodrogközi	16 625	-11,7	2 792	978	11,6	15,3	-17,9

(Adatok KSH 2009 Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

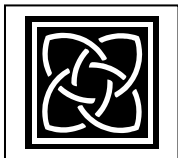
Kistérség	Természetes szaporodás, fogyás (–)	Belföldi vándorlási különbözet	A 60 éves és idősebb népesség aránya az állandó népességből az év végén, %
Bodrogközi	-3,9	-9,6	19,3

(Adatok KSH 2009 Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

A fentieknek megfelelően az Észak-magyarországi régióhoz tartozik, s része a Magyar-Szlovák- Ukrán- Román Interrégióknak.

A Tisza természetes regionális szintű belső határt képez az Észak-magyarországi és az Észak-alföldi régió között. A szlovákiai határszakasz belső EU-s, a Záhonyi kistérség ukrain határa schengeni határ. A szlovákiai határmentiség a kistérség számára különleges stratégiai pozíciót jelent, amihez szükséges a jobb átjárhatóság érdekében, a szektorok közötti kapcsolatok építéséhez a meglévő közlekedési hálózat, illetve az infrastrukturális-gazdasági fejlesztése.

Érintőlegesen, a térség mellett fut az V. és V/a. számú helsinki közlekedési folyosó. Az V. sz. folyosó Velencéből indul és Záhonymál éri el a magyar-ukrán határt, majd Ungváron keresztül

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

érkezik Kijevbe, Dél-Európát köti össze Kelet-Európával. Magyar oldalon az M3-as autópálya Nyíregyházáig kiépült. A nemzetközi közlekedési folyosók elérhetőségét délen a Cigándi Tiszai Híd, nyugaton a Sárospataki Híd, északon a perbenyiki vasúti csomóponthoz a lácacsékei közötti átkelő biztosítja.

Összességében megállapítható, hogy a Bodrogközi kistérséget nyugatról gazdasági, társadalmi szempontból **elmaradott, hátrányos helyzetű** (lhh) kistérségek, nyugatról gazdaságilag fejlesztett, fejlettebb kistérségek határolják.

3.2 Gazdasági állapot

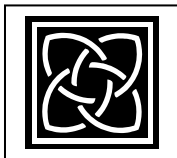
3.2.1 Gazdasági teljesítőképesség

A Bodrogközi kistérség a 64/2004 (IV.15) kormányrendelet alapján **társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott**, s ezáltal a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett térségnek minősül.

„Az egész kistérség viszonylag homogén, a területi különbségek nem jelentősek. Az elmaradottságban leginkább a foglalkozási helyzet, a munkanélküliség mértéke jelent differenciáló tényezőt. Mivel az egész kistérség, illetve a kistérségen belül minden település negatív munkaerőmérleggel rendelkezik, így nem meglepő, ha kistérség nyugati felében elhelyezkedő, a közeli központokhoz, Sátoraljaujhelyhez és Sárospatakhoz közelebb fekvő települések (Felsőberecki, Alsóberecki, Bodroghalom) helyzete a legkedvezőbb, a foglalkozási ráta csak ezekben a településekben közelíti meg a 30(!)%-ot, az átlagjövedelem pedig az országos átlag alig kétharmadát éri el. E külső vonzással függ össze az az egészen sajátos jelenség, hogy a körzetközpontban alacsonyabb az átlagos adóköteles jövedelem, mint a kistérség részben kifelé vonzó „perifériáján”. A kistérség keleti részében találjuk a legsúlyosabb foglalkozási helyzetű településeket: Lácacsékén belül például 1996 óta folyamatosan több munkanélkülit regisztrálnak, mint ahányan valamilyen adóköteles jövedelemmel rendelkeznek. Nem sokkal jobb a helyzet Dámócon, Tizsacsermelyen és Révleányváron sem, ahol az egy lakosra jutó adóköteles jövedelem még az országos átlagérték egyharmadát sem érte el az utóbbi évtizedben.” (Nemes-Nagy, 2005)

Változások száma kistérségi összehasonlításban 2009

Kistérség	Regisztrált vállalkozások száma					
	Mezőgazdaság	ipar, építőipar	szolgáltatás	összesen	ebből: társas	ezer lakosra
	ágban					
	2009					
Bodrogközi	952	74	330	1 356	173	82

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Kistérség	Működő vállalkozások száma		
	összesen	ebből: társas	ezer lakosra
	2008		
Bodrogközi	304	94	18

(Adatok B-A-Z megyei KSH 2009)

A működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma: 18 ami krónikus vállalkozás-hiányról tanúskodik.

A térség gazdasági ellehetetlenülésére utalnak a vállalalkozási aktivitás adatsorai. Az értéktermelés szempontjából meghatározó jogi személyiségű vállalkozások gyakoriságát tekintve 1992-ben – az előző rendszerből fennmaradt, átalakult cégeknek köszönhetően – még „csak” a 38. legrosszabb volt a bodrogközi kistérség, ám a dinamika ezt követően az országban a legalacsonyabb volt (1995 óta stagnál a jogi személyiségű cégek száma), így mára a 2. legalacsonyabb mutató a bodrogközi kistérségé. Az inkább foglalkoztatási szempontból jelentős nem jogi személyiségű szervezeteket (bt, egyéni vállalkozás) tekintve pedig 1992 óta minden évben a legutolsó a rangsorban a Bodrogköz.

A térségben meghatározó a mezőgazdasági termelés és az ehhez kapcsolódó termék-előállítás. Borsod-Abaúj-Zemplén megye alapvetően ipari jellege a Bodrogközben nem érzékelhető.

Ebben a hagyományosan mezőgazdasági jellegű térségben nem jöttek létre ipari létesítmények. A helyi ipar csekély jelentőséggel bír, nagyobb ipari létesítmények nem találhatók a térségben.

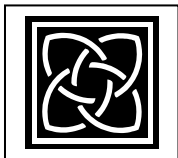
A bodrogközi települések legnagyobb foglalkoztatói a varrodák voltak, amelyek elvesztették versenyképességüket, az alacsony munkabérek miatt, így sorra zárták be őket (Bodroghalom, Cigánd, Tiszakarád, stb.)

Az ipart tekintve Bodrogköz nehéz helyzetben van, nem jönnek a térségbe a vállalkozók, valamint az itteni lakosság sem vállalkozik, mivel nem rendelkeznek a vállalkozás beindításához szükséges pénzügyi és egyéb forrásokkal.

A települések jelentős része (Cigánd, Tiszacsermely, Zemplénagárd, Tiszakarád, Ricse, Bodroghalom, Pácin) rendelkezik **felhagyott, megszűnt, és felszámolt gazdasági épülettel, területtel** melyek új profilú, vállalalkozási (feldolgozó, raktározó, csomagoló stb.) és foglalkozásfejlesztési célú hasznosítása ipari közműfejlesztéssel, barnamezős beruházás keretében, meglévő telephelyek fejlesztésével aktiválható.

A csekély számú roma vállalkozás elsősorban az építőipar területén működik.

A térség gazdasági helyzetét javíthatja, potenciálját növelheti, kapcsolati rendszerét bővítheti a 2007. dec. 21-én lezajlott schengeni határnyitás. A **megüresedett** (sátoraljaújhelyi, pácini) **határátkelőhelyek** épületeinek, parkolóinak logisztikai, szolgáltató célú hasznosításával a térség kereskedelmi közvetítő szerepe erősödne.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

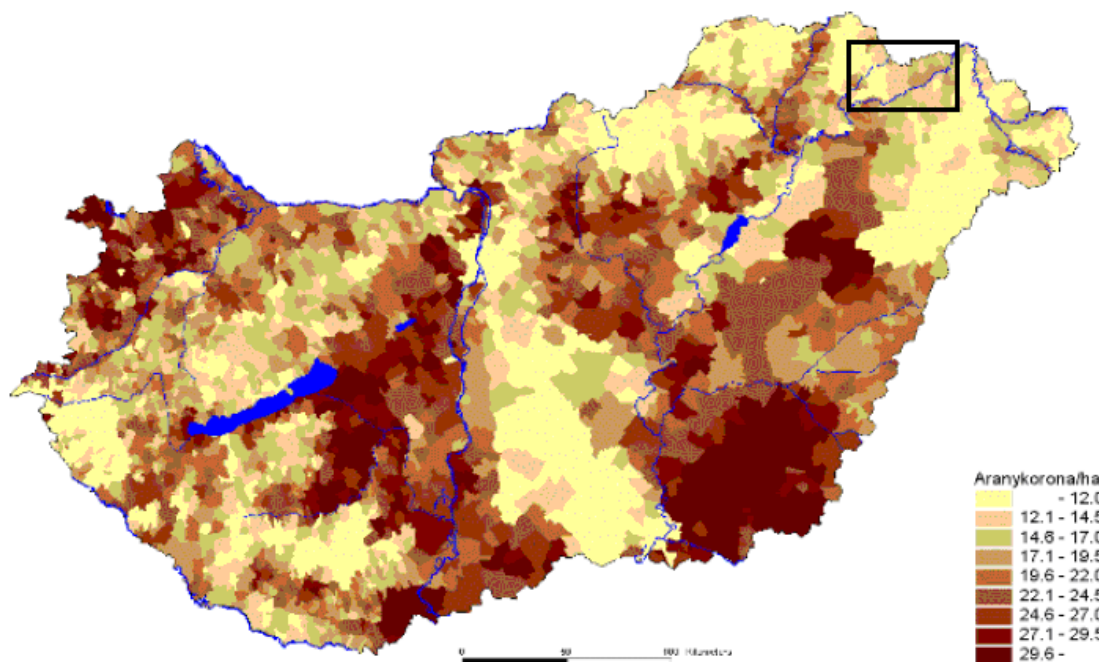

A családok egy meghatározó része ma is családi gazdálkodással, östermelői tevékenységgel, kisállattartással próbálnak kiegészítő jövedelemre szert tenni.

1990 óta a mezőgazdasági foglalkoztatottság egytizedére (!) esett vissza, ami már a **tűjfenntartás szempontjából is elégtelen** a területi kiterjedését tekintve nem a legkisebbek közé tartozó, alacsony népsűrűségű kistérségben (mindössze 269 főt, a lakosság 1,5%-át regisztrálta mezőgazdasági keresőként a statisztika 2001-ben). Gyakorlatilag ugyanannyi viszont a (nagyobbrészt vélhetően a kistérségen kívüli munkahelyeken dolgozó) ipar, így foglalkoztatási súlya 44%-ra növekedett.

A *mezőgazdasági vállalkozásoknak* a megyei átlagnál (27,3%) magasabb aránya azt is mutatja, hogy a mezőgazdaság a megélhetés egyik alapvető forrása.

A mezőgazdaság mozgástere a tömbösített szántóföldi növénytermesztésre szűkült, ahol meghatározó és jelentős arányú foglalkoztatás nem valósul meg. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 7,3 %. A térség mezőgazdasági adottságai kihasználatlanok.

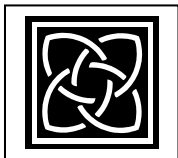
4. ábra. Szántóterületek Aranykorona (AK) értéke (agrárpotenciál)

Forrás: www.ktg.gau.hu (Szent István Egyetem, Környezetgazdálkodási Intézet)

A termőföldek 1-15 AK értékűek, gyenge minőségűek, főként *kertészeti és legeltetési* célokra alkalmas.

A kialakult birtokszerkezet nem biztosítja az optimális földhasználatot.

A térségben a kedvezőtlen termőhelyi adottságok ellenére is hagyományai vannak a mezőgazdasági termelésnek. A vetésszerkezetben dominálnak a gabonafélék, elsősorban az őszi búza, a kukorica és a tavaszi árpa a jelentősebb fajok. Az ipari növények közül meghatározóak a napraforgó, és a repce. A szántóföldi zöldségfélék jelentősége jelentősen

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

lecsökkent, gyakorlatilag csak az önellátó kiskerti termelésben foglalkoznak vele.

A Bodrogköz a nedves réti és réti típusos talajaival, legelőivel ideális adottságot jelent a külterületi extenzív, legeltetési állattartáshoz.

A térség szarvasmarha állománya az elmúlt húsz év alatt az ötödére, a juhállomány a tizedére esett vissza. A sertésenyésztés és tejhasznú kecsketartás, borjú nevelés gazdasági szerepe nem mutatható ki. A mezőgazdaság drasztikus ágazati átrendeződése, változása az agrár-foglalkoztatottak körére is hatással volt. Az állattartáshoz kapcsolódó helyi-térségi feldolgozó kapacitás, háttér (tej, sajt, hús stb.) az ágazat szétesése miatt nem épülhetett ki.

A természetes, és mesterséges folyami és állóvízi, tavi halászat – térségi, történelmi, gazdasági - szerepe teljesen eltűnt.

A térség állattenyésztését a folyamatos és jelentős állománycsökkenés jellemzi, különösen azokon a területeken, ahol szőlőt termesztettek. A nagyüzemi juhtenyésztés a térségben megszűnt, az állomány alacsony létszámú (hasonlóan a sertésekhez), annak ellenére, hogy a juhtartás adottságai jók, és még a kilencvenes évek második felében is a megyén belül itt volt az egyik legnagyobb juhállomány. Versenyképességi problémákkal küzd a szarvasmarha ágazat, ahol a tenyésztők az elmúlt években igyekeztek átállni a húsmarha tartására, ám nehéz felvenni a versenyt a lengyel és román állattartók kínálatával.

Az élővizek és vizes élőhelyek nagysága jelentős, gazdag növényi flórával és állatvilággal rendelkezik. A mezőgazdasági termelést jelentősen befolyásoló tényező a térség túlnyomó többségére jellemző belvíz, amely kedvezőtlen időjárási viszonyok mellett elérheti a 30%-ot is. A termelés feltételeinek javítására, mintegy 2 milliárd Ft-os beruházást valósítottak meg a 80-as években, ami a kistáj nagy részén tereprendezést, táblásítást, csatornázást és komplex meliorációs beavatkozásokat jelentett. A beruházások megvalósítása ellenére a termelési feltételek nem javultak jelentős mértékben, a termőterület változatlanul kedvezőtlen termőhelyi adottságú maradt, ennek ellenére továbbra is meghatározó a nagytáblás, nagyüzemi gazdálkodás időszakában kialakult, kevésbé jövedelmező, a táji-termőhelyi adottságokhoz nem illeszkedő művelési szerkezet.

A terület tájszerkezete egysíkú.

3 százalék a települések területe, 70 százalék az intenzív mezőgazdasági művelésű terület (melynek döntő része szántó, minimális kert, szőlő és gyümölcsös, összesen 5% erejéig), rét-legelő ámban 20% van az erdőterületek ültetvény és töredékében természetes erdők 4%.

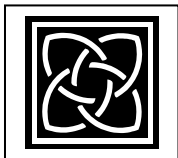
Az erdőterületek elhelyezkedése szigetszerű, az egyes erdőfoltok között nincs kapcsolat.

Hiányosak a térségben az ökológiai hálózat alapját megteremtő erdősávok, fasorok. Ilyen szempontból a térség Ny-i része kedvezőbb helyzetben van, mert a foltszerű elemek nagyobb kiterjedésűek, egymáshoz közelebb helyezkednek el és helyenként kapcsolat is létezik köztük.

Hálózatos elemnek tekinthetjük a Tiszát kísérő fás társulást tekinthetjük, amely egyben a kistérségi ökológiai hálózat magterülete.

A hajdani meghatározó természetes erdőtársulásai a löszölgyesek, illetve az ártéri keményfa ligeterdők szinte teljesen eltűntek a térségben a folyók menti ökológiai rendszerek természetközeli élőhely mozaikjainak egységes rendszerré fejlesztése során a *honos ártéri erdők, ligeterdők visszatelepítésének* meghatározó szerepet kellene betöltenie.

A kistérségben található a természeti rendszerekhez igazodó **tájhasználati formák**, azonban

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

elenyésző arányban és mozaikos elhelyezkedésben. A terület jelentős részén intenzív, az adottságokat kevésbé figyelembe vevő tájhasználat jellemző. A nagytáblás szántók jelentős része a kistérség Ny- i részén, a legrosszabb talajadottságú területeken találhatók.

A Bodrogköz területét az OTrT összefüggő erdőgazdasági térségként határozta meg. Nem indokolt és nem is lehetséges a terv távlatában a Bodrogköz közel 70%-os erdősítése. A külterjes mezőgazdasági térségen, vagy a vegyes területfelhasználású térségen belül lehetőség van akár a 15-20%-os erdősültség elérésére is, ami a tíz éves távlaton belül már nagyon kedvező eredmény lenne.

A fásításnál, erdőtelepítésnél a mezőgazdasági művelésre legkevésbé alkalmas mély fekvésű, belvív által rendszeresen veszélyeztetett területeket indokolt előnyben részesíteni.

A halmozottan hátrányos Bodrogköz erdőtelepítési programját azonban össze lehetne illeszteni a térség gazdasági fejlesztését összehangoló komplex tájgazdálkodási fejlesztési koncepcióban.

Összességében a rendszerműködést tekintetbe véve arra kell felhívni a figyelmet, hogy a szárazabb időszakok vízhiánya részben a tavaszi vizek visszatartásával, részben pedig jó vízgazdálkodású természetes rendszerek telepítésével és fenntartásával oldható meg.

A térség nem gazdálkodik az ide érkező vízzel, ami mind az agrárium, mind a biológiai vízszükségletek felől közelítve annyit tesz, hogy a felhasznált vízmennyisége kevesebb a területre ténylegesen jutó víz mennyiségénél. A különbség kisebb részben természetes folyamatok (párolgás, elfolyás) nagyobb részben emberi beavatkozások (belvízelvezetés) következtében elvész. A hiány - a jelenlegi tájhasználat mellett - vegetációs periódusban ritkán és töredékében pótolható, víz hiányában pedig a vele együtt jó termőhelyi adottságú területek sem képesek potenciáljukat adni.

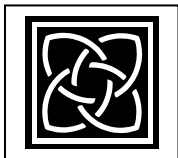
Bodrogköz - turizmus 2009

Kistérség	Kereskedelmi szálláshely					Magán szálláshely				
	férőhely	vendégéjszaka	ebből: külföldi	átlagos tartózkodási idő, éjszaka	egy férőhelyre jutó vendégéjszaka	férőhely	vendégéjszaka	ebből: külföldi	átlagos tartózkodási idő, éjszaka	egy szállásadóra jutó vendégéjszaka
Bodrogközi	305	1 020	36	3,4	3,3	79	785	132	3,4	87,2

(Adatok Borsod-Abaúj-Zemplén megye KSH 2009)

A Bodrogközben alacsony a vendégéjszakák, kevés a minőségi szálláshelyek száma. A kistérségben nincs igazán komplexen megfelelő és kiemelkedő, nemzetközi szinten is sok látogatót vonzó turisztikai attrakció vagy helyszín. A vendéglátóhelyek száma 1000 lakosra vonatkoztatva 3.

A kistérségben turisztikai szempontból legerősebb vonzerői, fejlesztésre alkalmas területei a Karos-Semjén (Kisrosvágy) tengely mentén helyezkedik el. Ki kell alakítani a térségben a turisztikai **fejlesztésekkel és információs feladatokkal foglalkozó központot.**

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A térség településein *tájház, faluház, és aktív hagyományőrző civil szervezetek* (táncház, kézművesek, zenei és ének csoportok) működnek.

A Bodrogköz *kultúrtörténeti és egyházi értékei és emlékei*, felélesztett és ápoltt hagyományai alkalmasak kulturális turisztikai attrakciók (hagyományőrző napok, vásárok, táborok) megvalósítására.

3.2.2 Foglalkoztatás, munkavállalás

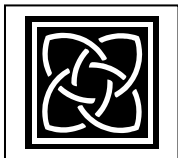
„A 2001-es népszámláláskor a lakosságnak kerekén 20%-a volt foglalkoztatott – ez is példátlanul alacsony érték. A háztartások 63%-ában (!) nincsen aktív kereső. Mindennek egyik oka természetesen a munkahelyek hiánya: a 18-59 éves lakosságnak 1991 óta rendre 16-25%-a regisztrált munkanélküli, amivel folyamatosan a 10 legrosszabb mutatójú kistérség között van a Bodrogköz. E kevés dolgozónak is alig fele talál megélhetést a térségben: a bodrogközi munkahelyek száma alig több mint fele volt az itt élő foglalkoztatottakénak 2001-ben, ami a 9. legrosszabb munkaerőmérleg volt; a települések közül csak Ricsén van több munkahely, mint foglalkoztatott. Ennél is fontosabbak – és a jövő kilátásait, ha lehet, még sötétebbre festik – azonban az alacsony aktivitás demográfiai összetevői. A lakosságnak ugyanis alig fele (54%) munkaképes korú (18-59 éves, a 2. legalacsonyabb érték a kistérségi rangsorban), így nem véletlen, hogy szinte példátlanul magas az inaktív aránya is: a lakosság 42%-a volt inaktív kereső 2001-ben. A képlet tehát világos: az öregek, és rokkantnyugdíjasok adják az itteni népesség meghatározó részét, a szűkös munkaerőforrás jelentős része pedig – különösen a fiatalabbaké – képzetlen és munkanélküli roma.

Az átlagos iskolai végzettségben is maradt az utolsó helyen (még ma sem éri el a 8 osztályt a 6 éven felüliek között az elvégzett osztályok átlagos száma). A cigányság arányát tekintve viszont a negyedik helyen áll az országban. Leginkább ezzel van összefüggésben, hogy a természetes népességfogyás üteme országos összevetésben alacsony. A *vándorlási egyenleg* enyhe pozitívuma pedig azt mutatja, hogy aki tudott, az már korábban elvándorolt a térségből, s inkább csak a depriváltak, elsősorban romák jöhetnek ide.” (Nemes-Nagy, 2005)

Nyilvántartott álláskereső, személyi jövedelemadó 2009

Kistérség	A nyilvántartott állás-keresők	A 180 napon túl nyilvántartott álláskereső	A pálya-kezdők	Diplo-mások	Az ezer lakosra jutó adózók száma	Egy adófizetőre jutó		
						személyi jövedele-madó-alapít képező-jövedelem	személyi jövedele-madó	
	aránya a munkavállalási korú állandó népességből, %	aránya a nyilvántartott álláskeresőkből, %		Ft				
Bodrogközi	24,3	14,8	60,9	11,7	1,0	323	1 146 185	131 411
B-A-Z megye Összesen	17,0	10,0	59,0	10,5	3,1	391	1 642 916	276 147

(Adatok KSH 2009 Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

3.3 A Bodrogköz természeti és környezeti állapota

A Bodrogköz természeti állapotának sajátosságai

A terület természeti állapotát tekintve vegyes és változó képet mutat.

A növényzet kiterjedését és jellemzőit nagyrészt a mezőgazdasági művelés határozta meg. 1998-tól a belvíz miatt nagy területeken lehetetlenült el a szántó művelés. 1999-2001 között jelentősen nőtt a parlagon hagyott műveletlen területek aránya. 2001 őszén azonban a szárazabbra forduló időjárás lehetővé tette ezeknek a területeknek a szántását. Jelenleg a parlag területeket több helyen ismét művelés alá vonták.

2002-ben mintegy a korábbi vizes időszakok ellentételezéseként állandósulni látszott a szárazság. Az első négy hónap csapadéklaga 50 mm alatt maradt, e víz jelentős része pedig a vegetációs időszakot megelőzően március közepe előtt hullott.

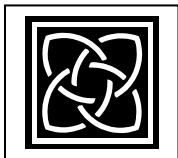
Mindezzel együtt a terület természeti állapota elkeserítő. A szántóterületek nagy aránya, a korán jött napos, meleg időben a terület egészének vízháztartását veszélyeztető vízveszteségeket okoz. Ugyancsak jelentős vízveszteséget okoz a területen a belvíz elvezetés.

Természetes, illetve természetközeli növénytakaró csak foltokban található a területen. E foltok nagy része a két folyó hullámterén található. Ugyanakkor a táj természeti potenciálját jelzi, hogy a hosszan elhúzódó, viszonylag alacsony árvizekből a talajon átszivárgó, valamint a Felsőberecki-főcsatornából kivezetett vizek által feltöltött tavakban számos vízimadár fészkel. *A vizek, vizenyős rétek élővilágát azonban jelentősen veszélyezteti a vízhiány, illetve a gyakori égetés.*

A terület természeti állapotának javítása elképzelhetetlen a vízpótlás megoldása, viszonylag állandó, magas vízszint biztosítása, az égetés megtiltása, illetve a mező- és erdőgazdálkodás szerkezetének gyökeres átalakítása nélkül.

A Bodrogköz legfontosabb természeti értékei

1. *A víz* — korábban nem értéknek, inkább káros adottságnak tekintették. A víz, a vízhez kötött és a vizet megkötő természetes élőhelyek a Kárpát medence legnagyobb természeti kincsei.
2. Kiterjedt természet - közeli, *mozaikos vizes élőhelyek*.
3. Vegetáció-mozaik, diverzitás /viszonylag *fajgazdag*, az adott *élőhelyek* karakter- és kísérőfajai jelen vannak.
4. *Nádasok* / nagykiterjedésű, magas, életerős, tömött, homogén, elég jó természetességű állományok
5. *Mocsárrétek* / nádasokkal, magassásosokkal, rekettyefüzesekkel tarkított, nagyterületű rétségek
6. *Rekettyefüzesek* / dekoratív, erdősülés felé mutat(hat)ó szukcessziós lépcső
7. *Csatornák*, főleg a nagyobbak / Tiszakarádi- , Pallagcsa/ vízteste, vízi- és mocsári növényzete, amely még a szántós tájban is viszonylag jó természetességű
8. Csatornapartok és utak menti ültetett és spontán *fásorok és egyéb elszórt facsoportok* /

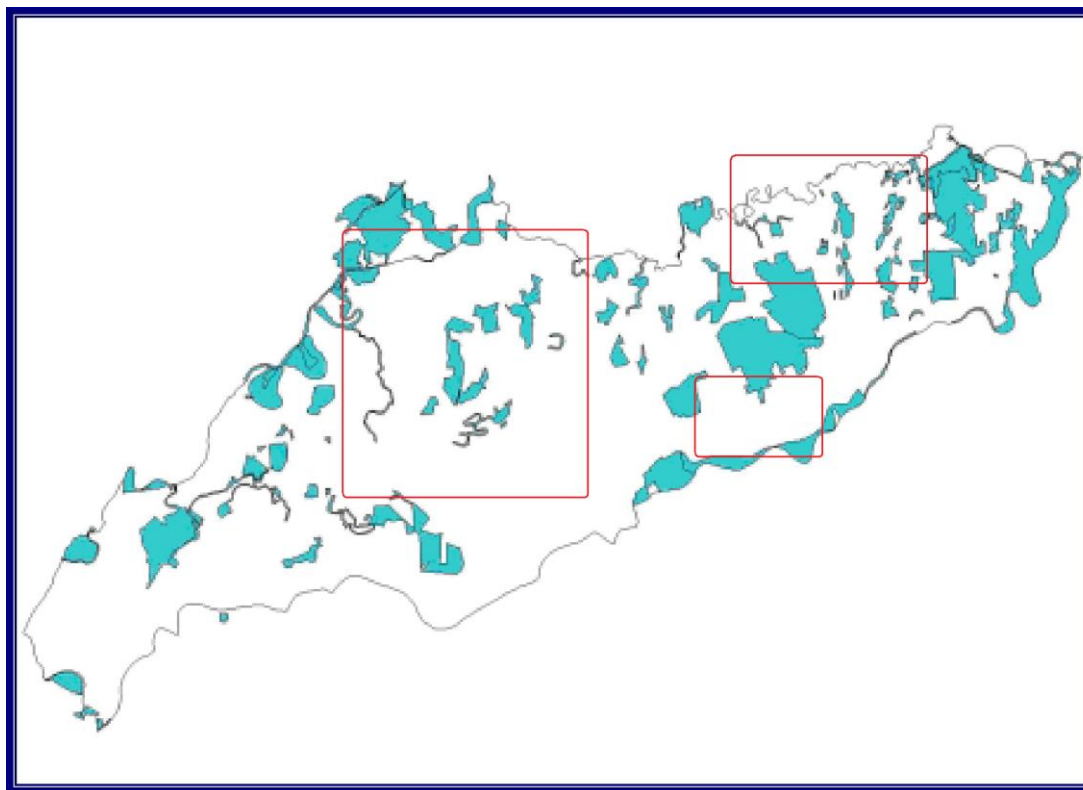
A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

ezek a fás vegetáció szinte egyedüli képviselői a területen

9. Táji szépség / az alföldi sivár szántós tájhoz szokott szemnek felüdülés a látóhatárig húzódó, nádas- és rekettyésfoltokkal tarkított *rét*

10. A táj legnagyobb értéke *regenerációs potenciáljában* rejlik.

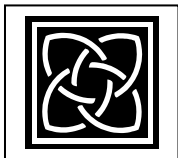

6. ábra. A Bodrogköz természeti területei (Forrás: BNP)

Az egykori árterek mozaikos vegetációja megfelelő vízpótlással, ésszerű vízgazdálkodással könnyedén visszahonosítható lenne. A mezőgazdasági szerkezet átalakításával, a szántóművelés visszaszorításával, a térszintekhez (vízellátottsághoz) igazodó rét-legelőgazdálkodással, illetve a magasabb szinteken a puha- és a keményfa ligetek visszatelepítésével **a térség természeti értékei jelentős mértékben növelhetők.** Ökológiai szempontból is kifejezetten az ártéri jellegű tájgazdálkodással egybekötött tározás javasolható, mivel ez a természeti értékek növekedésével jár.

3.3.1 A Bodrogköz domborzata

A Bodrogköz 95 és 178 m közötti tszf-i magasságú ártéri szintű tökéletes síkság. A felszín átlagos relatív reliefe 4 m/km²; a középső részén élénkebb, a Bodrog és a Tisza mentén kevésbé változatos a felszín. A horizontális felszabdaltság a K-i (Karcától É-ra, K-re) és a Ny-i részen a Tisza és a Bodrog mederváltozásai (morotvák, elhagyott medrek) következtében az átlagot meghaladó. A felszíni formákat tekintve a Bodrogköz középső része a legváltozatosabb. A karcasai egykori Tisza ág és a jelenlegi Tisza ághoz kapcsolódó folyóhátak

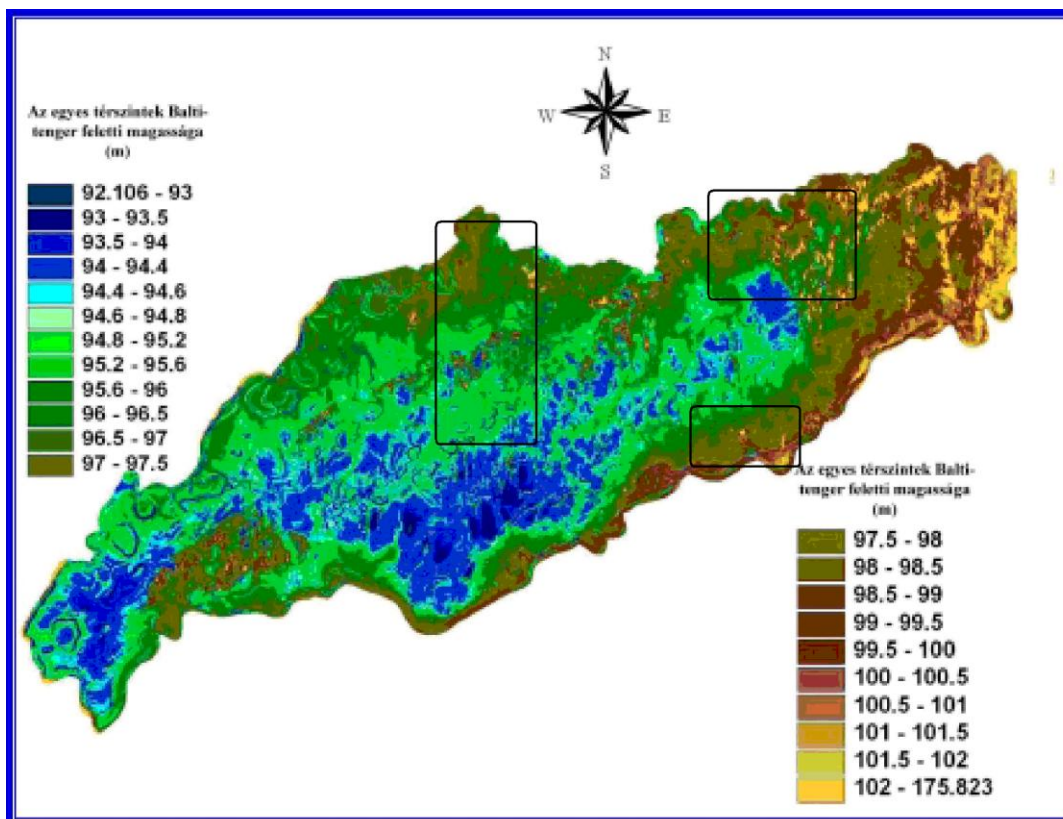
A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

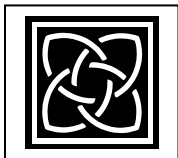
közén kialakult, a szabályozásokig mocsaras vizenyős területen számos, a Tisza és a Bodrog oldalazó eróziójával pusztított, de ma is 10-15 m magas futóhomoksziget tarkítja. A Tisza és a Bodrog menti alluviális síkságot elhagyott morotvák és mederszakaszok tagolják.

A Zempléni-hegységből lefutó patakok és a Tapoly, Ondava, Laborc homokos üledékéből álló hordalékkúpján az újpleisztocénban futóhomokos felszín képződött. A formákat gyakran löszös homoktakaró konzerválta. A Tisza és Bodrog a formák nagy részét elpusztította, s jelenleg a felszín 90%-a újholocén öntésképződmények, réti agyagok és lápos-kotus üledékek borítják.

Az ármentesítések előtt a Bodrogköz képe nagymértékben különbözött a maitól. A folyóhátakon túl (Tisza, Bodrog, Karcsa folyóhátja) nagy kiterjedésű vizenyős, lápos területek foglaltak helyet. A nagyobb árvizek alkalmával csak a folyóhátak magasabb részei és a homokbuckás területek emelkedtek ki a végeláthatatlan víztengerből. A legnagyobb áradások idején a folyóhátak legmagasabb pontjain is átsapott a víz. Az életet az áradások után is alapvetően meghatározta a víz, hiszen az hónapokig ott maradt az ártéren, sőt a legmélyebb részek az egész év folyamán víz alatt állottak. Ezért alakulhattak ki a terjedelmes mocsarak. A tájnak így teljesen más volt a gazdálkodása is, mint napjainkban. Földművelést csak a homokszigeteken és a magasabb folyóhátakon lehetett folytatni. Az ármentesítő munkálatok ezt az arculatot megváltoztatták és új típusú tájat (ezen belül tájtypusokat) hoztak létre. A legkisebb változás a Bodrogköz 10 %-át elfoglaló homokfelszíneken ment végbe.

7. ábra. A Bodrogköz domborzati modellje

3.3.2 A Bodrogköz vízháztartása

A Bodrogköz a Tisza ma is süllyedő, relatív vízbősséggel bíró területe. Jól jelzi ezt a sűrű, részben mesterséges vízfolyás-hálózat, és több kisebb időszakosan vízjárta mocsaras-lápos terület, valamint a hidromorf talajképződmények nagy aránya.

A terület évi átlagos csapadékmennyisége 600–650 mm. A táj általánosan jellemző vízbőssége elsősorban nem is ebből fakad, hanem a Kárpátokból érkező vizek nagy mennyiségéből. Csapadékos időszakban vagy gyors tavaszi hóolvadást követően nagy területeket veszélyeztetnek belvizek és árvizek.

Az antropogén tájatalakító folyamatok előtérbe-kerülésével, a lecsapolást szolgáló infrastruktúra vált a térség mezőgazdasági termelésének alapjává. A folyamatos vízelvezetés biztosításával lehetővé vált a szántóföldi kultúrák termesztésének kiterjesztése, amelynek alapja az egyre nagyobb területre kiterjesztett belvízelvezető hálózat kiépítése és fenntartása volt. A gazdálkodás eredményességét korlátozó feltételek javulását a továbbiakban rendszer határfokának növelésétől várták. A lecsapolást szolgáló infrastruktúra mind kiterjedtségében mind kapacitásában jelentős növekedésen ment keresztül. Azonban fejlesztése sem oldotta meg a szántóföldi termelésre alapozott mezőgazdasági tevékenységek alapproblémáit, amelyek a talaj minőségéből és a termelési módszer által is gerjesztett vízháztartási szélsőségekből fakadtak. A nagy technológia és tőke igényű rendszer fenntartását nem tudta kitermelni a térség, ahogy nem tudta ezt elérni a szocialista nagyüzemi termelés keretei között sem.

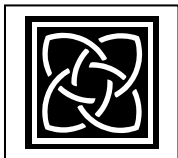
A **bodrogközi vízrendszer** jelen állapotából jól tükrözi, hogy a víz a terület életében meghatározó szerepet játszik, még ha napjainkban a minél gyorsabb elvezetése is a cél. A haldokló erek, holtágak, az elszakadt folyómedrek vízellátásának biztosítása fontos feladat nem csak ökológiai, hanem tájgazdálkodási szempontból is. A Bodrogköz vízrendszerének a rehabilitálása azonban a határon túli területek függvénye is, így a szomszédos országokkal (elsősorban Szlovákiával és Ukrajnával) az együttműködés mindenképpen javasolt. Sajnos a Bodrogköz esetében a határ egy komplex kezelést igénylő tájegységet szakít ketté, melynek múltja közös, de jövője még bizonytalan.

A Bodrogköz kistáj ártéri szintű tökéletes síkság. A karcsai egykori Tisza ág a jelenlegi Tisza ághoz kapcsolódó folyóhátak közén kialakult, a szabályozásokig mocsaras, vizenyős területen számos, a Tisza és a Bodrog *oldalazó eróziójával* pusztított, de ma is 10-15 m magas futóhomoksziget tarkítja. A Tisza és a Bodrog menti alluviális síkságot elhagyott morotvák és mederszakaszok tagolják.

A felszín átlagos relatív reliefe 4 m/km²; a középsőrészen élénkebb, a Bodrog és a Tisza mentén kevésbé változatos a felszín.

3.3.3 A Bodrogköz éghajlata

Éghajlat szempontjából a Bodrogköz a mérsékelten meleg, mérsékelten száraz, hideg telű körzethez tartozik. ÉK-en és Ny-on mérsékelten száraz, máshol már inkább száraz. Az évi napfénytartam 1880-1920 óra közötti.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Az évi középhőmérséklet 9,5-9,7 °C, a legmelegebb hónap a július 21,0°C körüli, a leghidegebb a január -2,5 - -3,0°C közötti középhőmérséklettel.

Tele zord, a téli napok száma magas (35-40), a tavaszodás későn indul meg. Uralkodó az északkeleti szélirány. Évi csapadékösszege 600-650 mm. Legcsapadékosabb hónapja június (65-75 mm), a legszárazabb a január (18-35 mm). Az őszi másodmaximum nagyon gyengén fejlett. Igen jellemző a területre a tavasz eleji szárazság (márciusban az ország egyik legszárazabb területe).

A csapadék évi összege 580 mm körüli, de ÉK-en és Ny-on eléri vagy kissé meghaladja a 600 mm-t. Az éves szélsőértékek 320-960 mm közöttiek.

A 24 órás csapadék átlagos maximuma 30-40 mm, az eddigi maximumok általában 60-80 mm között vannak.

A hótakarós napok átlagos száma 35-38, az átlagos maximális hóvastagság 16-17 cm, az eddigi maximumok 50-80 cm körüliek.

Az átlagos évi vízhiány 75-100 mm közötti.

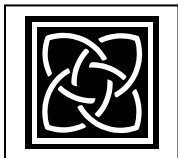
ÉK-en és Ny-on 1,15 körüli, máshol 1,21 körüli az ariditási index értéke.

3.3.4 A Bodrogköz talajtana

A miocén kor szarmata emeletében a Zempléni-hegységben végbemenő erőteljes vulkanizmus a Bodrogközöt is érintette. A vulkanikus eredetű rétegek felhalmozódása miatt a korábban még tengerrel borított terület nagyobb része szárazulattá vált. A pannóniai emeletben ez a terület süllyedni kezdett, és a Pannon-tó fokozatosan elborította. A negyedidőszak első harmadában elkezdődött a Bodrogköz süllyedése és az üledék felhalmozódás. Az ekkor képződött pannon rétegsor 500 m-nél sehol sem volt vastagabb, anyagát főképpen agyagmárga, mészmárga és homokkő alkotja. A felső-pannóniai emeletben az Alföld ÉK-i részén megkezdődött a hordalékkúp síkság kialakulása. Ennek formálásában a Zempléni-hegységből lefutó patakok és a Tapoly, Ondava, Laborc folyók vettek részt. Számottevő süllyedés csak a negyedidőszak utolsó harmadában következett be, főleg a táj D-i részén, ahol a pleisztocén végéig helyenként 100 m-nél vastagabb üledékösszlet halmozódott fel. A pleisztocén képződmények felső 50-60 m vastag rétegsora főképpen durvaszemű homokból áll.

A pleisztocén würm eljegesedési periódusában a Bodrogköz a korábbinál erősebben kezdett süllyedni, az éghajlat a korábbinál jóval hidegebb és szárazabb lett. Ezen az éghajlaton a sztyeppékre jellemző növényzet nem tudott védelmet nyújtani az északias szelekkel, így a védtelen felszíneken megindult a futóhomok képződése, illetve a különböző futóhomokformák kialakulása. A formákat gyakran löszös homoktakaró konzerválta. A Tisza és a Bodrog a formák nagy részét elpusztította, a folyók eróziós tevékenysége miatt ma a felszínnek csak 10 %-án fordul elő futóhomok, amely a Bodrogköz legidősebb felszínén lévő képződménye.

A talajképződési tényezők hatása alatt végbemenő változatos talajképződési folyamatok és azok kombinációi hozták létre a Tisza-menti Alföld talajtakaróját. A Bodrogköz a Tisza ma is süllyedő, relatív vízbőséggel bíró területe. A szeszélyes vízjárás nagyon változatos üledék-

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

transzportot és üledék-lerakódást eredményezett a Bodrogközben. Az üledékek a kárpáti vízgyűjtő terület geológiai felépítésének és kőzetanyaga ásványi összetételének megfelelően kivétel nélkül karbonát mentesek, savanyú kémhatásúak, s többnyire nehéz mechanikai összetételűek (iszapos agyag, agyag). A rendszeres víz- és iszapborításoktól mentes területeken ilyen üledékanyagon indult meg a talajképződés, nem ritkán újabb árvizekkel és üledékborításokkal megszakítva. Ezt jelzik a számos helyen megfigyelhető – gyakran méteres vastagságot is elérő – eltemetett talajszintek.

Az alluviális síkság talajai fiatal, humuszban igen szegény, szénsavas meszet, karbonátokat nem tartalmazók (savanyú). Rossz makro- és mikro-szerkezetűek, vízvezető-képességük sem kielégítő.

A talajvízszint tengerszint feletti magassága 99 és 88 Balti feletti m közt váltakozik. A legmagasabban ÉK-en a futóhomokos területeken, míg legmélyebben – néhány kisebb helyi depresszió kivételével – Bodrogköz Ny-i részén, Zalkod–Györgytarló térségében van. A talajvíz tehát É-ről D-re, ill. ÉK-ről DNY-i irányba áramlik.

A talajdegradációs folyamatok térségi szintű minősítése kapcsán megállapítható, hogy a térség ezen folyamatok kiterjedtsége szerint közepesen-erősen degradált. A degradációs faktorokat egyenként vizsgálva a talajtermékenységet a savanyodás, a nehéz mechanikai összetétel és a belvízvesztély közepes mértékben korlátozza. A táj természeti viszonyainak megfelelően a talajképző kőzetet szinte kivétel nélkül alluviális üledékek képezik, amelyek karbonát mentesek, erősen vagy mérsékelten savanyú kémhatásúak, agyag–agyagos vályog mechanikai összetételűek.

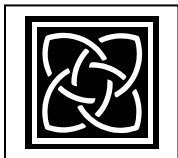
3.4 A táj és az ember kapcsolata

A táj értelmezésekor az egyes megközelítések során elsősorban az adott tér mechanikus összességét értik, így az adott esetben egy város, vagy falu szükségszerűen, mint táji elem jelenik meg. A tájgazdálkodás felől közelítve azonban az ember települései csak akkor lehetnek alrendszeri a tájnak, ha szerepet játszanak az egyes részek és egészek közötti együttműködésben. E viszonyban az ember szerepe három fő jellegzetesség szerint csoportosítható:

1. ellen működő
2. semleges
3. együttműködő

Az ellenműködő forma

Minden olyan tevékenység, vagy folyamat, ami a rendszer önszabályozása ellen irányul, s végső soron a rendszeren belüli szélsőségek növeléséhez vezet, ellenműködésnek tekinthető. Így a vízszintingadozást növelő beavatkozások, belvízelvezetések, lecsapolások, melioráció, nagy vízvesztéseget okozó kiterjedt szántások, kemikáliák – műtrágyák és növényvédőszeresek – használata esetén okkal gyanakodhatunk ellenműködésre.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

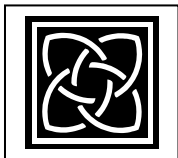
Semleges forma

A természetes rendszerek szempontjából semleges gazdálkodási formáról akkor beszélünk, ha az ember „földművelésével és állattartásával egy új, egészében saját igényeire szabott biocönózist **teremt**, mely elméletileg épp olyan jó, és tartósan működőképes lehet, mint az, amelyik tevékenysége nélkül keletkezett.” (Konrad Lorenz 1988. 24. o.)¹ A semleges hatású gazdálkodás lényege, hogy a természetes rendszerek mellett, azok működését nem vagy az alkalmazkodó képességüket nem befolyásolva alakulnak ki és működnek. E semleges forma általában magában hordozza a természetes rendszerek számos tulajdonságát, önszabályzó és önfenntartó; „ez vonatkozik azokra a parasztkultúrákra, is, melyekben az ember generációkon keresztül ugyanazon a földön marad, azt szereti, és valóban jó, gyakorlatban szerzett ökológiai ismeretei alapján a rögnek visszaadja azt, amit attól kap.” (uo.) E jellegzetességek következtében ma a semleges formát általában összetévesztjük a tájgazdálkodással.

Együttműködő forma

Az együttműködő gazdálkodási forma során vagy tudatosan, vagy a természethez való alkalmazkodás adott formájaként az emberi tevékenység legalábbis részben a természetes rendszer egészének fenntartására, a szélsőségek kiegyenlítésére irányul. Példaként említhetjük az ártéri gazdálkodást, ahol a fokok – szigorúan csak halászati célú – kialakítása, illetve fenntartása árvíz idején hozzájárult az árvizek egyenletes szétterítéséhez, majd apadáskor a vizek visszahúzódásához, így mind az ártér, mind a folyó vízjárása egyenletesebbé vált. A továbbiakban a gazdálkodás egy része, így a rét- legelőgazdálkodás, az erdők, gyümölcsösök használata az így kialakult adottságokhoz igazodott, s legalábbis részben ezeknek a fenntartására irányult. E tekintetben a gazdálkodás együttműködő volt, míg a kisterületre jellemző szántó és kertművelés semleges.

A mai viszonyok között tehát tájgazdálkodásról akkor beszélhetünk, ha az ember és a természet viszonyára – értve ez alatt az adott földrajzi térben működő gazdálkodási és természeti rendszereket is – az együttműködés és a semlegesség jellemző. Azt is mondhatnánk, hogy tájgazdálkodásról ebben az értelemben akkor beszélhetünk, ha **az emberi gazdálkodásban az együttműködő és a semleges elemek olyan arányban vannak jelen**, mely a természetes rendszerek működését nem, vagy a rendszer egésze szempontjából kedvező irányba befolyásolja, ellenműködő elemeket pedig nem tartalmaz.

4 A BODROGKÖZ TÁJKULTÚRÁJA

4.1 A Bodrogköz élővilága

A Bodrogköz potenciális erdőterület (mélyebb térszinteken fűz-nyár ligeterdők, égeres-kőrises mocsár- és láperdők, tölgy-kőris-szil ligeterdők, a folyóhátakon, homokszigeteken gyertyánostölgyesek, alföldi zárt kocsányos tölgyesek); további jellegzetessége a vízhez kötődő élőhelyek gazdagsága. Az erdőirtásokat, ármentesítéseket leginkább a lápok és az erdők sínylették meg. Az egykori erdők helyén jórészt szántók, ill. fajszegény ültetvények, a lecsapolt lápok helyén szántók, nagy kiterjedésű rétek, másodlagos mocsarak vannak.

Természeteszerű növényzetét a Tisza és a Bodrog holtágaiban, kubikgödreiben, a bodrogzugi nyílt ártér és a mentett oldal tavaiban, erekben, csatornáknál fajgazdag mocsári- és hínártársulások (métélykóró – *Oenanthe aquatica*, rucaöröm – *Salvinia natans*, sulyom – *Trapa natans*, fehér tündérrózsa – *Nymphaea alba*, békaliliom – *Hottonia palustris*, tündérfátyol – *Nymphoides peltata*); a vízpartokat szegélyező mocsarak, láposodó foltok (nádi boglárka – *Ranunculus lingua*, mocsári lednek – *Lathyrus palustris*, gyilkos csomorika – *Cicuta virosa*, debreceni torma – *A Armoracia macrocarpa*, nyári tözike – *Leucojum aestivum*, mocsári aggófű – *Senecio paludosus*); a mocsárrétek, láprétek (kornistárnics – *Gentiana pneumonanthe*, szibériai nőszirm – *Iris sibirica*, réti iszalag – *Clematis integrifolia*) jelentik. A folyókat bokorfüzesek és fűz- és nyárfajok dominálta ligeterdők kísérik. A hullámtérben jelentős az özönfajok borítása.

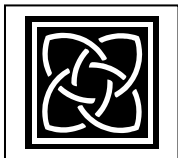
A magasabb térszíneken a kőris-szil ligeterdők állományai húzódnak. A montán elemeket (bükkszás – *Carex pilosa*, gyertyán – *Carpinus betulus*, erdei varázslófű – *Circaea lutetiana*) tartalmazó gyertyános-tölgyesek a Bodrogköz több pontján (Long-erdő, Ricse-Révleányvár, Mosonnai-erdő) fellelhetők, a Long-erdőben bükkal.

A termőföldek területnagyságának és mennyiségének alakulása

Az árvízmentesítés megkezdése előtt a Bodrogköz területe a Tisza és a Bodrog árvizeinek kitett terület volt, egy-egy árvíz után hónapokig borította víz a terület nagy részét, ekkor csak a magasabban fekvő területeken volt mezőgazdasági művelés, a mélyebb részeken rét-legelő hasznosítás történt. Árvízmentes, illetve aszályos években a mélyebben fekvő részeken kiváló termést értek el a gazdák. Az 1900-as évek elején a Bodrogköz volt az ország éléskamrája.

A területhasználat módja, a művelési ágak arányának jelentős módosulása következett be az 1960-as évektől, amikor a termelészövetkezetek, állami gazdaságok a nagytáblás, gépi művelésre tértek át. Az 1980-as évek első felében megkezdett, majd félbehagyott Bodrogközi komplex térségi melioráció óriási változást eredményezett a belvízelvezető rendszerben és a területhasználatban.

Természetes körülmények között biztonságos szántóterületeket csak az ármentes szint erdei helyén lehetett kialakítani. Így a gazdaság növekvő faszükségei mellett a szántóterületek iránti igény növekedése is hozzájárult az erdőirtásokhoz. Az erdők eltűnése jelentősen megváltoztatta a térség természeti adottságait. Az említett ökológiai vízcspadák eltűntek,

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

megszakadt a kistáji vízkörforgás működése. Az új adottságok – a pangó vizek, mocsarak terjeszkedése azután – ellehetetlenítette a szántógazdálkodást is. A feltételek további romlásának megakadályozására adott válasz – a Tisza léptékében – a folyók kiöntéseinek meggátolása és a víz lecsapolása volt. Ez a beavatkozás – mai szemmel visszatekintve – hosszútávon tovább rontotta a helyi adottságokat. Itt elsősorban azt kell értenünk, hogy egyfelől a mikroklímát biztosító növénytakaró visszaszorulása hozzájárult az időjárási szélsőségek eluralkodásához, másfelől a rendszer egésze kiszolgáltatottabbá is vált, érzékenyebb lett e szélsőségekre.

Az intenzív mezőgazdasági hasznosítás területi növekedése és az előntések elmaradása jelentős mértékben módosítja az érintett területek vízellátottságát. Hatásait az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- ☐ a talaj nedvességtartalmának, hőkapacitásának nagyfokú csökkenése,
- ☐ a párolgás növekedése,
- ☐ a felső talajréteg és felszín közeli légrétegek hőmérsékleti szélsőségeinek jelentős fokozódása,
- ☐ a felszín irányú vízáramlás állandósulása,
- ☐ sókicsapódás a talaj felsőrétegeiben.

A Bodrogköz természet- és tájvédelmi sajátossága

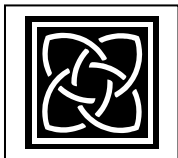
A Bodrogköz fő jellegzetessége a vizes élőhelyek. Az erdőirtásokat, ármentesítéseket leginkább a lápok és az erdők sínylették meg. Az egykori erdők helyén jórészt szántók, ill. fajszegény ültetvények vannak, a lecsapolt lápok helyén pedig szántók, nagy rétek, másodlagos mocsarak.

Gyakori élőhelyek:

- nem tűzegképző nádasok, gyékényesek és tavi kákások,
- harmatkásás, békabuzogányos mocsári-vízparti növényzet,
- nem zsombékoló magassárrétek,
- mocsárrétek,
- jellegtelen üde gyepek és magaskórósok,
- üde cserjések,
- puhafás pionír és jellegtelen erdők.

Közepesen elterjedt élőhelyek:

- tündérrózsás, vízitökös, rencés, kolokános (láptavi) hínár,
- nádas úszólápok, lápos, tűzeges nádasok és télisásosok,
- vízparti virágkákás, csetkákás, vízi hídörös, mételykórós mocsarak,

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- csatornák, szabályozott patakok, mesterséges tavak parti zónájában és közvetlen partközeli víztestében kialakult fragmentális mocsarak és kisebb hínarasok,
- ártéri és mocsári magaskórósok,
- homoki sztyepprétek
- fűz-nyár ártéri erdők,
- keményfás ártéri erdők,
- jellegtelen fátlan vizes élőhelyek,
- jellegtelen száraz- vagy félszáraz gyepek és magaskórósok,
- galagonyás- kökényes-borókás cserjések,
- őshonos fajú, elszórva álló fák csoportjai vagy egy egyed szélességű, erdővé még nem záródott fasorok,
- keményfás jellegtelen vagy telepített egyéb erdők.

Ritka élőhelyek:

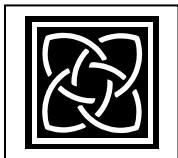
- állóvízi sulymos, békalencsés, rucaörömös, tócsagazos hínár,
- lápi zsombékosok,
- üde természetes pionír növényzet,
- éger- és kőrislápok, égeres mocsárerdők,
- folyómenti bokorfüzesek,
- égerligetek,
- gyertyános-kocsányos tölgyesek,
- alföldi zárt kocsányos tölgyesek,
- fás legelők, fás kaszálók, felhagyott legelőerdők, gesztenyeligetek,
- ősi fajtájú, gyepes és/vagy erdősődő, extenzíven művelt gyümölcsösök.

Természetszerű növényzete a Tisza és a Bodrog holtágaiban, kubikgödreiben, a nyílt árterekben és a mentett oldal tavaiban, erekben, csatornáknál található. Ezek a helyeken fajgazdag mocsári- és hínártársulások alakultak ki.

Környezeti elemek állapota és az alakulásukat befolyásoló fontosabb tényezők

A térség természeti-gazdasági történetében legfontosabbnak ítélt mozzanatok:

- a szabályozás-lecsapolás megvalósítása,
- az árutermelést elősegíteni hivatott infrastruktúrafejlesztések, majd leépülésük,
- a nagybirtok-nagyüzemi gazdálkodási rend egyeduralkodóvá válása és összeomlása,

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- a Tiszalöknél épített duzzasztó üzembe helyezése, majd hatásait kiküszöbölendő a belvízrendszer fejlesztése és a meliorációs beruházások.

Szélerózió hatása

A *szélerózióknak kitett területek* települési közigazgatási terület szerinti lehatárolása a megyei terv feladata, azonban a terület pontosítását a településrendezési tervekben kell elvégezni.

A szélerózió kialakulásában a talaj szemcseösszetétele, szerkezetessége, nedvessége, szerves anyag tartalma, a deflációs terület hossza, a felszín érdessége és a növényborítottság mértéke kap szerepet. A Bodrogközben az átlagos szélebség viszonylag magas, így fokozódva jelentkeznek a szélverés, talajelhordás problémái.

A területrendezési tervi műfajból következően a tervnek arra kell összpontosítania, hogy hol vannak azok a területek, ahol nagy a valószínűsége, hogy homokviharok, fekete viharok alakulnak ki.

E talajok termőrétege nagy arányban tartalmaz homokszemcséket (homoktalajok, homokos vályog talajok), vagy magas a szerves anyag tartalmuk (pl. láptalajok, kotuk), melyeket a szél könnyedén görget tovább.

A megfelelő agrotechnika alkalmazását (kellő időben végzett talajmunkák, a víztartó képesség javítása, a felszín érdességének növelése stb.), kisebb művelési táblák kialakítását (nem egyenlő a telekmérettel) nem írhatják elő a *településrendezési tervek*, azonban a *védelmi rendszer kialakítására*, azaz az erodált, és deflálódott terület hosszának csökkentésére (pl. mezővédő erdősáv telepítése) és ezzel a terület mozaikosságának fokozására adhat ajánlást, melyek enyhíthetik a szélerózió okozta károkat.

Szélerózióknak kitett területek a következő bodrogközi településeket érinti:

Dámóc, Révleányvár, Kisrosvág, Nagyrosvág, Lácacséke, Pácin, Ricse, Tiszakarád, Cigánd.

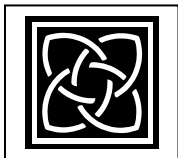
Szennyezett területek

A tervezési területen lévő települések 53%-a van szennyvízcsatornával ellátva. A csatornázatlan település szennyvizei ellenőrizetlen kialakítású gyűjtőkben kerülnek tárolásra, a szippantott szennyvíz elszállított mennyisége nagyságrendekkel kevesebb a vízfogyasztás mennyiségétől. A tervezési területen 3 tisztítótelep fogad TFH-ot.

Jelentős vízgazdálkodási kockázatot a nem csatornázott települések ellenőrizetlen szennyvízgyűjtése és elhelyezése, valamint a már csatornázott területeken felhagyott szennyvíztárolók nem szakszerű felszámolása jelent. Környezetterhelési kockázat továbbá a csak mechanikailag kezelt szennyvíziszap elhelyezésének megoldatlansága.

A tisztított szennyvizek a Tiszába, illetve a Bodrogra kerülnek bevezetésre.

Jelentős kockázatot a *felhagyott hulladéklerakók* jelentenek, mivel ezek döntően talajvízes területen, „gödörben” kerültek kialakításra, valamint csak vékony felső szigeteléssel vannak ellátva. A rekultivált lerakók száma elenyésző.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A SZATEV Rt. az állati hulladékok begyűjtését jól szervezetten végzi, így a döggutak, dögtárolók környezetszennyezése nem jelent kiemelt kockázatot.

Katonai objektum, határőr laktanya Semjén és Zemplénagárd közigazgatási területén működött az ország uniós csatlakozásáig, és a schengeni határnyitásig (2007 december 01) . Jelentős mennyiségű lőszer és más katonai célra használt szennyező anyag/ok tárolására, elhelyezésére a laktanyák közvetlen környezetében nem került sor.

Felszíni és felszín alatti vízkészletek védelme

A Bodrogközben jelentős felszíni vízkivételek, vízvisszavezetések nincsenek. Az alegység területén két öntözési célú vízkivétel és egy tisztított szennyvíz bevezetés történik, melyek a vízbázishoz viszonyítva nem minősülnek jelentősnek.

A mezőgazdasági célú vízkivétel főként öntözővíz használati célú volt, azonban ennek mértéke napjainkra minimálisra csökkent. Az elmúlt években telepített gyümölcsösök öntözése főként felszín alatti vízkészletre alapul, kutakból történik.

A Tisza menti települések vízműkútjai esetében határérték feletti a rétegeredetű ammónia, vas- és mangántartalom, ezért vízkezelésre van szükség. Az előbbieken részletezett rétegeredetű problémák mellett egyes kutakban megjelenik a bór is (pl.: Tiszacsermely).

A Tisza jobb partján a távlati ivóvízbázis biztosítása céljából két lehetséges terület előzetes kijelölése történt meg (Tiszakarád és Györgytarló). Egyik távlati vízbázis esetében sem kezdődött még el a diagnosztika, ugyanakkor a vízbázisvédelmi szempontokat a részletesebb vizsgálatok elvégzéséig is érvényesíteni kell. A tervezett parti szűrős vízbázisok kialakításával a meglévő rétegeredetű problémák kiküszöbölhetők lennének, a vízminőség lényeges javulása elérhető lenne.

A Bodrogközi Társulás területén 1 db üzemelő, sérülékeny földtani környezetben lévő ivóvízbázis (Ricse) és 1 db távlati ivóvízbázis (Tiszakarád) található, azonban az **Ivóvízbázis-védelmi Programban** a **diagnosztikára** eddig nem került sor. A vízbázisok sérülékenysége miatt szükség van a *hidrogeológiai védőidomok lehatárolására és a biztonságba helyezésre*. A feladatok elvégzése az üzemeltetőkre és vízmű tulajdonosokra hárul.

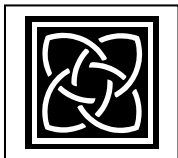
Energiaforrások

A kistáj hasznosítható nyersanyagai részben a homokos üledékekhez (Bodroghalom, Vajdácska), részben a középső rész egykori mocsaras-lápos területeihez (Nagyrosvágy, Semjén- mezőgazdasági tőzeg, lápföld) csatlakoznak.

Vízkárt okozó elemek (árvíz- és belvízveszély, fakadóvíz) és vízkárelhárítással kapcsolatos helyzetelemzés

A folyószabályozások és árvédelmi töltés építések jelentősen befolyásolták a lefolyási viszonyokat. A töltésépítéssel egyidejűleg kiépültek a Bodrogközi belvízrendszer fő csatornái.

Az **árvédelmi és belvízvédelmi rendszer** fokozatos kiépítése során megváltoztak az utánpótlási és lefolyási viszonyok, mely különösen 1954. után okozott jelentős belvízi problémákat.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A vízgyűjtő alegységeket DK irányból határoló Tisza folyó szabályozási munkái (mederátvágások, árvízvédelmi töltés építések) az 1800-as évek második felében indultak el és az 1900-as évek elejére tulajdonképpen elérték a mai nyomvonalvezetésüket. Kisebb töltéskorrekciók ezt követően is voltak, de ezek csak „rövid” szakaszokat érintettek.

A vízgyűjtő alegységet ÉNy-i irányból határoló Bodrog folyó szabályozási munkái a Tisza szabályozással párhuzamosan indultak meg, egybefüggő töltésrendszer csak a Bodrog bal partján épült ki.

A vízgyűjtő alegységben lévő árvízvédelmi töltésrendszer a folyók keresztirányú átjárhatóságához a megfelelő nagyvízi mederszélesség biztosított.

A lefűződött – mentesített ártéri öblözet részbe került – holtágakban az eredeti ártéri ökoszisztéma átalakult.

Az alegység területén lévő belvízi főcsatornákon az 1970-1980-es években jelentős mederrendezések, mederbővítések, műtárgyépítések történtek. A komplex meliorációhoz kapcsolódóan a főcsatornák medrei a külterületi mederszakaszokon mélyítése és szelvénybővítése történt meg, új esénövelő szivattyútelepek épültek. A mederrendezés során jellemzően trapéz szelvényű meder épült ki, a Tiszakarádi-főcsatorna jelentős szakaszán víztartó depóniákkal, összetett mederszelvényvel, a Törökéri-főcsatornán mederbővítés és az alsó szakaszon mederátvágás készült.

A meliorációhoz kapcsolódóan elvégzett mederszabályozás a Törökéri-főcsatorna és a Tiszaakrádi-főcsatorna víztestek teljes hosszát érintik, ennek következtében ezeknél a víztesteknél a jelenleg meglévő mederforma ökológiai szempontból kedvezőtlen.

Ugyanezen víztestek esetében a lakosság által elvárt biztonság (kiöntés nélküli vízszállítás), valamint belterületek védelme érdekében a rendszeres medertisztítás, növényzetirtás szükséges, így a belvízcsatornák parti sávja zavart, nem alakulhattak ki az ökológiai szempontból megfelelő növényzónák.

Egybefüggő mederburkolat csak a torkolati szakaszokon, a szivattyútelepeknél épültek ki, azonban ezek hossza a víztestek teljes hosszához viszonyítottan nem jelentős, így a burkolatok hatása nem jelentős.

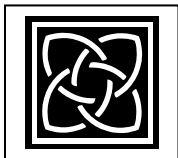
A víztest részét képező belvízcsatornák mesterséges csatornák, fő céljuk a belvizek levezetése, a Tiszakarádi-főcsatorna teljes hosszán van állandó vízborítás, a Törökéri-főcsatorna felső szakasza azonban nyáron általában kiszárad.

A vízelvezető képesség biztosítása érdekében szükséges rendszeresen elvégezni a meder iszaptalanítását, a felszaporodott vízínövényzet eltávolítását.

Az ÉKÖVIZIG kezelésében lévő folyószakaszok mindegyikére elmondható összességében, hogy az azokon létesített duzzasztóművek, duzzasztó és vízerőművek megléte miatt elsősorban a hosszirányú átjárhatóság korlátozása minden érintett víztest szakaszon fennáll.

A további, a sebesség,- hordalék-viszonyok, vízjárás, vízszint, vízszint-ingadozás nem megfelelősége, valamint az esetleges lokális medermélyülés, túlzott feliszapolódás következtében előálló/ megjelenő problémák a fent említett, a hosszirányú átjárhatóságot korlátozó létesítmények hatásának tudhatók be.

A Tiszalöki vízlépcső üzembe helyezését követően a Tisza-folyó vízszintje a duzzasztás hatására megemelkedett. A Tiszalöki vízlépcső duzzasztó hatása a Tiszán Dombrádig, míg a

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Bodrogon az országhatáron túl is érzékelhető. A folyók középvízállásai a duzzasztással befolyásolt szakaszon megemelkedtek, ezért a part menti 1-1,5 km-es sávban lévő talajvizes kutak nyugalmi vízszintjei is kb. 1-1,5 m-rel magasabbak a vízlépcső hatására.

A Cigánd-Tiszakarádi árapasztó tározó kiviteli munkái 2005. őszén kezdődtek meg és 2008 őszén fejeződtek be. A Cigándi árvízi tározó és az ahhoz kapcsolódó tájgazdálkodási létesítmények, illetve a tájgazdálkodási célú vízelvezetések jelentős mértékben módosítani fogják a Bodrogköz vízgazdálkodási helyzetét. A tározó árvédelmi gátjába beépített zsilipes műtárgyak és szivattyútelep a Tiszakarádi-főcsatorna felső víztestjét a hosszirányú átjárhatóságot akadályozni fogják.

Vízátvezetésre évtizedek óta van lehetőség, a Törökéri és a Tiszakarádi rendszer között a Csengőkúti zsilippel a Tiszakarádi-Összekötő csatornán keresztül van vízátvezetési lehetőség. A Tiszakarádi-főcsatornán meglévő vízkormányzó műtárgyak lehetővé teszik a főcsatorna szakaszolását, amely főként a szivattyúzás miatt fontos, jelentős mennyiségű belvíz tározható be a csatornában.

A vízkormányzó zsilipes műtárgyak és a torkolatnál az árvédelmi töltések és szivattyútelepek miatt mindkét víztest a halak számára átjárhatatlan.

A terület a hosszirányú átjárhatósága a víztestek 100%-ánál nem biztosított. A halak számára átjárhatósági akadályt képeznek a belvizek mederben történő visszatartására, a medrek szakaszolására, a belvízrendszerek közötti vízátvezetés céljára épített zsilipek.

A térség árvédelme miatt megépített árvédelmi töltések a gravitációs vízkivezetést akadályozzák, a víztestekről csak szivattyús átemelés lehetséges a befogadó Bodrog és Tisza folyóba.

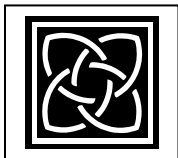
Meghatározó és folyamatos konfliktus a védett tájak területén a természetvédelmi, tájvédelmi célú használati és funkcionális korlátozás, amely a Natura 2000 területek kijelölésével további területekkel bővült. Ezekben a térségekben még nem alakult ki általánosan a természetvédelmi célú erdő és agrárgazdaság támogatása, így a gazdálkodók egyelőre csak a korlátozásokból eredő negatívumokat érzékelik.

Az OTTrT megyei övezetként határozza meg a rendszeresen belvízjárta területek övezetét, mely határának felülvizsgálata az EKÖVIZIG-gel egyeztetve történt meg.

Rendszeresen belvízjárta területek

A Bodrogközi kistérség két belvízvédelmi öblözet területén található. Ezek a Bodrogzug-Törökéri és a Tiszakarád-Ricsei belvízvédelmi szakasz. A két öblözet együttes területe 607 km², amely közel harmada az ÉVIZIG síkvidéki illetékességi területének. A tájegység által a jelenlegi területhasználati metódus mellett felhasználatlanul összegyűlő mentett oldali vizek, elvezetése, károkozásának megelőzése elhárítása állami köz és magán feladat. Az állami feladatokat a területen illetékes vízügyi igazgatóság, az ÉVIZIG végzi, vagy a feladat ellátásához szükséges létesítményeket a területen működő vízgazdálkodási társulat üzemelteti.

A síkvidéki területünkön működő Vízgazdálkodási Társulatok, melyek ellájták a belvízcsatornák üzemeltetési-fenntartási feladatait, azok rekonstrukcióját, valamint a kezelésükben lévő belvízi szivattyútelepeket, -állásokat üzemeltetik; beszedik az érintettektől az érdekeltségi hozzájárulást. A nem közfeladatokat a területen Bodrogmenti Vízgazdálkodási

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

és Talajvédelmi Társulat (Sárospatak) végzi. Az üzemeltetésre átadott szivattyúállomásokat a 2002-ben felújította.

Vízgazdálkodási Társulat kezelésében lévő létesítmények:

A Társulat kezelésében lévő belvízcsatornák össz hossza 320 km, szivattyú kapacitások: 12,2 m³/s ebből üzemképtelen 1,1 m³/s, az elmúlt 8 évben felújított 8,7 m³/s kapacitás.

A Bodrogköz rendszeresen belvízjárta települései:

Belvízzel mérsékelten veszélyeztetett

Dámóc, Kisrosvágy, Lácacséke, Nagyrosvágy, Révleányvár, Zemplénagárd,

Belvízzel közepesen veszélyeztetett

Bodroghalom, Pácin, Semjén,

Belvízzel erősen veszélyeztetett

Alsóberecki, Cigánd, Felsőberecki, Tiszacsermely, Tiszakarád, Karcsa, Karos, Ricse,

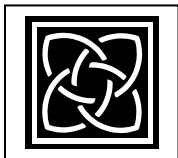
4.2 A Bodrogközi tájgazdálkodás múltja

A Bodrogközben a természeti viszonyokat öt nagyobb, és számtalan kisebb vízfolyás határozta meg; így elsősorban a Tisza, a Karcsa, a Tice, a Latorca és a Bodrog, ill. a Füzes ér, a Nagy-ér, Malom-ér, Török-ér stb. melyek vélhetően a XV-XVI. századig állandó vízfolyások voltak.

Természetes körülmények között a folyó – értve ez alatt a vízfolyást magát - a teljes árterülete és völgyének élővilága, olyan együttműködő rendszert alkot, amely képes kiegyenlíteni az éghajlati szélsőségeket, ezen belül is az évkörön belül jelentkező egyenlőtlen csapadékeloszlást. Ennek a kiegyenlítő hatásnak a kulcsa a kistáji vízkörforgásban van, amelynek egyik motorja a folyó áradása, amely feltölti vízzel az árteret, ezen belül a tavakat, ereket. Azonban a víz elsősorban nem ezekben raktározódott, hanem sokkal inkább az ártér növényzetében, ezen belül is nagyrészt az erdőkben. Megfelelő erdősültség esetén ez olyan mennyiségű vizet jelentett, ami a csapadékhányos időszakban is képes volt a terület vegetációs vízigényét kielégíteni. Ennek eredményeképp az ártér erei nem száradtak ki, hanem folyamatosan szállították a vizet áradáskor az ártérre, aszályosabb időszakban pedig a folyó felé. Eközben mind a vizes legelők, mind a tavak kaptak folyamatos vízutánpótlást, ezzel lényegében karbantartva a teljes vízrendszert. A kistáji vízkörforgás a nem vízjárta területeken is lehetővé tett egy, a mainál kiszámíthatóbb gazdálkodást.

Kiszámíthatóbb volt, mert a földművelés számára is a vízellátottság tekintetében kiegyenlítettebb viszonyokat tudott teremteni. Azonban ennél sokkal lényegesebb, hogy az ártéri változatos (mozaikos) táj igen sokféle haszonvételre adott lehetőséget, amelyet az itt élők ki is használtak, hiszen önmagában a szántóművelés nem tudott megélhetést biztosítani.

A XVIII. sz.-ig a Bodrogközben is, mint más magyarországi ártéri területeken, az ártéri gazdálkodás, vagy fokgazdálkodás volt a jellemző. Ez azt jelentette, hogy a gazdasági haszonvételek a vízrendszer befolyásolására épültek. A gazdálkodás alapja egy egységes, az

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

egész folyóvölgyet átfogó vízrendszer kialakítása és fenntartása. E rendszert nagyrészt a folyó alkotta, az ember csak kiegészítette mindazt, ami a folyóvölgyben magától is létrejött. E kiegészítés lényege annak biztosítása volt, hogy a víz az árteret a természetes esésvonalakkal szemben, alulról fölfelé, azaz a legkevesebb hordalékot szállítva töltse fel. Az együttműködő gazdálkodási forma alapvető sajátága, hogy a gazdasági haszonvételeket az ökológiai rendszer működése során keletkező biológiai produktumra alapítja. Mindez egyszerűen fogalmazva azt jelenti, hogy az ember az adott természeti folyamatokat elősegítve gazdálkodik, ér el elvonható felesleget. Fontos látni, hogy a természeti folyamatok elősegítése valójában a természet gazdagodáshoz vezetett, azaz az ember tevékenysége nem szegényítő, hanem sokkal inkább gazdagító folyamat volt, amely gazdagodás természetesen a számára is nagyobb haszonvételezt jelentett.

A bodrogközi földesurak a lecsapolásokat követően jelentős szántóterületekhez jutottak, amelyek eleinte nagy hozamot és így nagy nyereséget jelentettek. Ez természetesen munkát, ezáltal megélhetést adott az itt élő parasztságnak is. Azonban elegendő volt néhány év, hogy a kimerülő földek egyre kisebb terméshozamot produkáljanak, amelyre a nagybirtokosok a munkaerő költségének a csökkentésével reagáltak. Eleinte behozták az olcsó munkaerőt külföldről, majd egyre nagyobb arányú gépesítésbe fogtak.

Mindennek az lett az eredménye, hogy a megélhetésétől most már duplán megfosztott helyi lakosság egyre nehezebb körülmények közé került. Ezt még tetézte az adórendszer igazságtalan átalakítása. 1897-ben rendezték a kataszteri tiszta jövedelem aranykorona értékét, és ennek során a nagybirtok sokkal jobb termőképességű földjének aranykorona értékét 3-6 koronában állapították meg, addig a paraszti földekét 10-15 aranykoronára emelték. Ennek az lett az eredménye, hogy a sokkal kisebb területen, rosszabb földön gazdálkodó parasztság arányaiban több adót fizetett, mint a nagybirtok, és ezeket az adókat egyre szigorúbban hajtották be rajtuk.

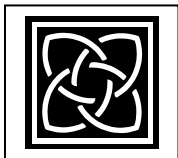
Az 1800-as évek végére a bodrogközi parasztság élete minden tekintetben ellehetetlenedett, a megélhetés hiánya, a szegénység mellett a zsúfoltság és a közegészségügyi helyzet is igen rossz volt.

Mindezeknek az eseményeknek a szomorú tanulságait még tovább mélyítette a két világháború, a "felszabadítás" eredményeképp elhurcoltak, és az erőszakolt kollektivizálás.

Mindezeknek a történelmi eseményeknek az eredménye, hogy a bodrogközi emberek alapstratégiája lett a szülőföld elhagyása. A munkaképes lakosság több hullámban ment külföldre dolgozni. Voltak akik hazatértek, de voltak szép számmal, akik nem. Akik hazatértek, azok az összekuporgatott pénzből földet vásároltak, hogy biztosítsák a családjuk megélhetését. Így nem véletlen, hogy a bodrogközi emberek mind a mai napig nagy becsben tartják a földet. Azonban ma is igen jellemző, hogy a munkaképes tagja a családnak külföldön vállal munkát, így gyűjtve össze az elinduláshoz szükséges tőkét. Gyakran találkozunk ma is azzal, hogy míg a családi gazdaságot az "öreg" viszi, addig a fia, vője hosszú éveken át külföldön próbál pénzt keresni. Ezalatt pedig az asszonyok egyedül nevelik a gyermekeiket.

Sajnos egyre inkább jellemző, hogy ha haza is térnek a fiatalok, már nem akarják folytatni a gazdálkodást, hiszen olyan tapasztalatokat gyűjtöttek, hogy sokkal kevesebb munkával, sokkal több, biztosabb pénzt lehet keresni.

A Bodrogköz egyik legnagyobb problémája az elvándorlás, az elnéptelenedés, az etnikai átrendeződés.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A Bokartisz Környezetgazdálkodási és Tájrehabilitációs Kht. mint programiroda első feladata volt, hogy kidolgozta a Bodrogköz természettel együttműködő tájgazdálkodási rendszerének koncepcióját. (2002 november).

Ennek a hosszú távú tervnek a megvalósítása érdekében - több más pályázati programmal párhuzamosan – indult el az INTERREG III. A pályázati program címe a „Vízviasszatartáson alapuló közös táj- és vízgazdálkodási koncepció kidolgozása, megvalósíthatóságának vizsgálata, és egyes elemeinek tervezése a Bodrogközben”.

A program hosszú távú célja volt, hogy az alsó (magyarországi) és felső (szlovákiai) Bodrogközben egységes táj- és vízgazdálkodási rendszer kerüljön kialakításra. Az első pályázati időszakban a vízgazdálkodási rendszer koncepcionális terve készült el, valamint ezen belül egyes területekre engedélyes tervek, amelyek megalapozták volna a megvalósítások pályázati szakaszát. *Mivel a tervezés kizárólag vízügyi területekre történt, így a tervezett beruházások közvetlenül nem érintették a terület lakosságát.*

A 2002 évi tervezés a gazdák szerepét egy tájgazdálkodási szerkezetváltásban a következő típusok szerint vázolta.

1. típus: kizárólag önellátásra termelő gazdaságok

A legtöbb, a területen lévő gazda ebbe a típusba tartozik. Jellemző rájuk, hogy ragaszkodnak az általuk megművelt földhöz, viszont jelentős részük, elsősorban az öregebbek nem gondolkoznak fejlesztésben.

Ezeknek a gazdaságoknak a jelentős része megszűnik az öregek kihalásával. Ezen gazdaságok a családi és nagy gazdaságok méretét fogják növelni. Fontos lehet a későbbiekben, hogy a 2. típusban lévő gazdának ez a folyamat lehetőséget ad arra, hogy fejlesztésbe fogjanak.

A tájgazdálkodásra való átállásban ebbe a típusba tartozó gazdák nem vállalnak jelentős, és főleg nem úttörő szerepet. Ami valószínűsíthető, hogy amennyiben a területen újra beindul a felvásárlás, főleg az állatokra vonatkozóan, akkor ezeknek a gazdának jelentős része visszaáll a kis volumenű, de piacra tartott állattartásra. Tehát nekik inkább követő szerepük lehet egy szerkezetváltásban. Ami még ennél a típusnál fontos, hogy az öreg gazdánál még sok olyan tudás, tapasztalat lehet, ami egy tájgazdálkodáshoz való váltásban fontos. Ezt a szellemi tőkét érdemes használni a társadalmi program során.

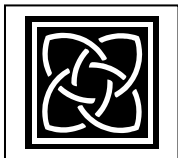
2. típus: elsősorban piacra termelő, de piaci részesedést tekintve nem jelentős méretű gazdaságok

Az ebbe a típusba tartozó gazdaságok esetében van a legnagyobb esély arra, hogy elinduljanak a fejlesztés irányába, és a gazdaságok kinőjék magukat családi gazdasággá, de ugyanúgy meg van az esélye a visszafejlesztésnek is.

A tájgazdálkodásra való átállásban ennek a típusnak kezdeményező szerepe lehet, hiszen ha már fejlesztenek, akkor a fejlesztést (amennyiben a jövedelmezőség szempontjából ebben lehetőséget látnak) ebben az irányban is megvalósíthatják. Jó előjel, hogy a célterületen az agrár-környezetvédelmi programnak jó a híre, és úgy tűnik egyre többen látnak benne fantáziát. Ezért jó esélye van annak, hogy fejlesztések esetén a gazdálkodási mód váltás is elindul ezekben a gazdaságokban.

3. típus: családi gazdaságok, amelyeknek a piaci részesedése már jelentős

Az ebbe a csoportba találkozunk azokkal a gazdaságokkal, amit már tudatosan akarnak olyan

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

irányba fejleszteni, hogy az a gyermekeik jövőjét is megalapozza. Ennek következtében igen magas az innovációs kedv, viszont jellemzően ehhez igen alacsony a befektethető tőke. Ezekre a gazdaságokra jellemző, hogy a régi gépek a végsőkig ki vannak zsigerelve, és amikor a gazda nincs a földeken, akkor jellemzően a traktor, vagy a kombájn alatt találjuk meg.

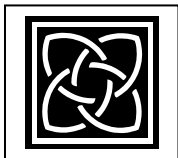
A tőke hiánya ezeket a gazdaságokat igen labilissá teszi, hiszen elegendő 1-2 rossz év, egy-két gép felmondja a szolgálatot, és már nem tud rentábilisan gazdálkodni.

A tájgazdálkodásra való átállásban ez a csoport az, ahol igazán partnerekre találhatunk. Azonban csak akkor fognak elindulni a szerkezetváltás felé, ha olyan stabil finanszírozási megoldásokat találunk, ami már az első pillanattól tudja az átállás költségeit finanszírozni, és rövidtávon - 1-3 éven - belül már a jövedelmezőséget is javítani tudja. Amennyiben ez nem sikerül, akkor jó eséllyel maradnak azon a kényszerpályán, amin jelenleg is vannak. Ez a kényszerpálya várhatóan oda vezet, hogy a nagy gazdaságok bekebelezik őket, hiszen a veszteséges gazdálkodást nem tudják finanszírozni.

4. típus: Nagy gazdaságok, meghatározó piaci részesedéssel

Az ebbe a típusba tartozó gazdák valószínűleg elindulnak a szerkezetátalakításban, azonban látni kell, hogy őket elsősorban a profit maximalizálás vezérli, ezért nem lehet stabilan rájuk támaszkodni ebben a folyamatban. Erre a körre jellemző, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy a területeit növelje, így a gazdák körében nem biztos, hogy egyértelműen népszerűek lesznek. Ennek viszont az a következménye, hogy nem igazán jó mintagazdaságok. Azt is látni kell, hogy az időnként jelentős tőkével rendelkező gazdaságokban a gazda sokféle egyéb kiegészítő tevékenységbe fog tőkéje növelése érdekében (amely csak közvetetten, vagy még úgy sem kötődik a gazdasághoz), ennek következtében, viszont igen nehéz vele együttműködni. Ezeknek a gazdáknak nem igazán érdeke az együttműködés, és azt sem nézik jó szemmel, ha a közepes és kis gazdák szövetkeznek, hiszen ezzel új versenytársakat kapnak.

A vizsgálatból eltelt közel tíz évben a típusok belső aránya és jellege nem változott. Tovább erősödött a területkoncentrációt képviselő nagy gazdák szerepe. Az erőforrások mindjobban koncentráltabbá válnak. Kezdeményezés inkább csak az egyházak és az önkormányzatok, civilek oldaláról fogalmazódnak meg egy környezettudatosabb, magasabb hozzáadott értéket teremtő, közösségi hatású és bevonású gazdálkodási formák megteremtéséért.

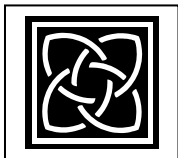
A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

5 A BODROGKÖZ KOMPLEX TÁJGAZDÁLKODÁSI STRATÉGIÁJA

5.1 A BODROGKÖZ SWOT elemzése - Tájgazdálkodás – Tájhasználat

Erősségek	Lehetőségek
- Értékes természeti adottságok - Élővizek és vizes élőhelyek jelentős nagysága - Természetes egyedi flóra és gazdag vadállomány - Változatos és kihasználatlan mezőgazdasági adottságok (vízrajzi-, talaj-, - kulturális adottságok) - Gazdag kulturális értékek - Épített örökségek, élő kulturális hagyományok, és megőrzött kultúrtörténeti emlékek - A gyökerekhez való ragaszkodás - Meglévő és kihasználatlan gazdasági, szolgáltatási célú épületek - Használaton kívüli nagyszámú vállalkozási, szolgáltatási célra alkalmas ingatlanok (barna mezős beruházásokhoz) – laktanya épületek, majorok - Nagyszámú inaktív humán-, és közösségi erőforrás - o Szabad kihasználatlan munkaerő kapacitás - o Jól működő kistérségi koordinációval működő szakmai munkaszervezet, helyi együttműködő önkormányzatok - o Élő határmenti kapcsolatok - o 2009-től erősödött a projekt alapú szemlélet (tervezés) és tapasztalat - Koordinált, támogató közszolgáltatási elemek - Alapfokú tanintézmények közötti jó együttműködések - Alapszolgáltatások térségi hálózata (mozgó könyvtár, gyermekek, idősök ellátása, tehetséggondozása)	- Átfogó tájgazdálkodási programozás - Integrált települési, térségi környezetvédelmi/ tájgazdálkodási tervezés, foglalkoztatási és tájrendezési, tájvédelmi programok indítása, uniós és kormányzati támogatással - Ökológiai szemléletű alap-, felnőttképzési, és átképzési programok, képzési modulok támogatása, - zöld óvoda, erdei iskola - Környezettudatos nevelési módszerek, tematikák beépítése a köznevelésben - Egyéni készségek, és képességek fejlesztését célzó oktatáspolitikai, - tehetség gondozás - Támogatások mikro-vállalkozásoknak, agrártermelői és feldolgozóipari fejlesztésekhez, kkv-k eszköz beruházásaihoz, turisztikai, és közösségi vállalkozások indításához, - A hátrányos helyzetűek alternatív jövedelemszerzésének elősegítése, kisléptékű kertgazdálkodás, és kisállattartás elterjesztése - A Bodrogközre kidolgozott Vásárhelyi terv (VTT) tájgazdálkodási vonatkozásainak operatív megvalósítása - Kapcsolódás országos, vagy regionális célprogramokhoz: szociális földprogram, szövetkezetfejlesztési program, öko- és bio-gazdálkodói programok, helyi és tájtermék fejlesztési programok, tanya program, zöld programok, alternatív energia programok...stb. - Aktív, széles körű települési, és térségi partnerkapcsolat, tájgazdálkodási hálózatépítés Szomszédos kistérségekkel, településekkel, és határon átnyúló együttműködések kiaknázása a - o Gazdasági együttműködések, - o Infrastruktúrák fejlesztése, közlekedésfejlesztés, (Tiszai és kerékpár úthálózat, belvízvédelem, vízvédelem, talajvédelem) - o A természet- és tájvédelem, - o A környezetvédelem, - o Képzési és foglalkoztatási programok kidolgozása, - o Szabadidős és kulturális programok, - o és közösségi szolgáltatások, szervezetek fejlesztése terén. - Alkalmazkodás az ökológiai szemléletű fogyasztói, agrárpiazi attitűdökhöz, termékvonalak építése ▪ Növekvő igény a hagyományos, természetes, öko- és biotermékek, a bioenergia alapanyagok iránt ▪ Befektetői tőke vonzása a helyi termékek feldolgozáshoz ▪ Térségi védjegy (termék)program, pozitív térségi marketing üzenetek, akciók

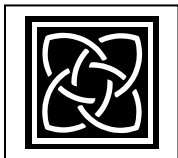

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

	▪ Térségi piacok (bio, szociális) , vásárok, fesztivál jellegű több napos események szerepe erősödik - A tájgazdálkodás beépülése az ellátó és szolgáltató rendszerekbe -Helyi civil közösségek, térségi közösségi együttműködések, szövetségek, vállalati formák megjelenése Szociális földprogramok, bolthálózatok hátrányos helyzetű csoportok (ön)foglalkoztatására és (ön)ellátására.
--	--

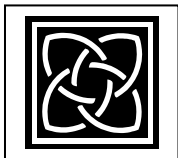
Gyengeségek	Veszélyek
- Gyenge a térség gazdasági ereje, és hiányos a meglévő gazdasági ágazatok, szektorok szerkezete - Alacsony termőképességű (AK) földek, ahol kiterjedt területeken elsődlegesen intenzív, nagyüzemi szántóföldi növénytermesztés folyik alacsony foglalkoztatás, és alacsony jövedelmezőség mellett. - Települési szinten egyre jellemzőbb „az egy birtok, egy gazda”. Egy-egy „nagy” gazda 100-500-1000 ha-on is gazdálkodik. - Kevés az ökológiai célú, alternatív (kiegészítő jövedelem szerzéshez) gazdálkodás indításához és fejlesztéséhez rendelkezésre álló, bevonható állami és önkormányzati földterület. - Kevésbé ismertek, és kihasználtak a térség változatos ökológiai, táji adottságai - A térségben krónikusan alacsony számú a mikro és kis vállalkozói szektor, közép (10-50 fős) és nagy (50 fő felett) vállalkozás nincs. - Hiányoznak a vállalkozói célú innovatív kezdeményezések, beruházások, fejlesztések, bővítések, - Hiányoznak a helyi alapanyagot termelő gazdálkodók, feldolgozó kisüzemek, értékesítők - Leépülő tárgyi és személyi erőforrások - Egy oldalú, nagy táblás, nagyüzemi (intenzív) szántóföldi gazdálkodás miatt a térségben művelt földek termőképessége gyengül. - Magas a munkanélküliségi ráta (tartósan 20% felett), ezen belül a tartósan álláskeresők száma. - Alacsony a lakosság képzettsége, - Belső erő, kohézió gyenge - Fiatalok és az értelmiség elvándorlása - Magas az idős korúak aránya - Magas a hátrányos helyzetű cigány népesség, különösen a HHH gyerekek aránya - Fokozódó társadalmi szegregáció, mélyszegénység	- Tovább csökken a régió gazdasági ereje, és bevonható erőforrása - Vállalkozásokat, gazdálkodókat, önkormányzatokat sújtó terhek növekedése - A vállalkozások innovatív érdektelensége - Uniós szinten és országosan mélyülő válság, szociális, társadalmi, gazdasági hátrányok tovább halmozódnak - Szociális ellátórendszerek finanszírozása évről évre kevesebb, a kezeletlen problémák halmozódnak, feszültségek növekednek, - Új a helyi erőforrásokra épülő módszerek nem kerülnek bevezetésre, alkalmazásra - Leépülő – központilag nem finanszírozott-közzolgáltatási rendszer növeli az elvándorlást. - A térséget érintő közlekedési kapcsolatok nem épülnek ki. - Természeti táji, emberi erőforrások kizsákmányolása tovább folyik - A környezetvédelem, és tájfenntartás, tájgazdálkodás szabályozása, és támogatása elmarad - Fejlesztési programok, támogatások befagyasztása ○ Vidékfejlesztési intézkedések ○ Határmenti együttműködések ○ LHH fejlesztési programok ○ AKG támogatások ○ Munkaügyi, közcélú foglalkoztatási támogatások - A belvíz és árvíz veszély évről évre veszélyezteteti a lakosság biztonság érzetét, a gazdálkodás stabilitását. - Hulladékgazdálkodás térségi szabályozatlansága - Környezetszennyező tevékenységek volumenének

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- Bizalmatlanság településen belül és települések között - Bizalmatlanság az új, alternatív lehetőségek iránt - Zárt, periférikus térség - Nincs funkcionális értelemben vett központja a bodrogközi kistérségnek, - Romló állapotú úthálózat, - A Tisza és a Bodrog folyó a térséget elzáró „határfolyók” - A településeket É-D irányú közlekedési átjárhatósága korlátozott - Megszűnt kisvasúti nyomvonal helyén és helyett nem jött létre új közlekedési megoldás (kerékpárút) - Belvízelvezetés nem megoldott	növekedése - Klímaváltozás negatív hatásainak tovább erősödése - Szárazodás, biodiverzitás csökkenése
--	--

5.2 A Bodrogköz tájgazdálkodásának jövőképe

Az utóbbi évtizedekben megnőtt a *víziók, jövőképek* szerepe az olyan koalíciók és együttműködések építésében, amelyek politikai, technológiai, és szervezeti változások érdekében szerveződnek.

Az **iránymutató vízió** (guiding vision), régiófejlesztési vezérelv, számos európai országban működik és jelentős eredményeket értek el vele bizonyos elmaradott, vagy fejlődésben inkább lemaradt területek felzárkóztatásában.

A helyzetelemzéssel, és a tényezők analízisével egy markáns és jól körülhatárolható jövőkép fogalmazható meg.

A Bodrogköz Tájgazdálkodásának jövőképe:

**„Innovatív, Fenntartható, Tájgazdálkodási Integrációk a Bodrogközben”.
– „Természetesen - Természetest”.**

Innováció :

- *új, vagy jelentősen javított termék, (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás,*
- *új marketing-módszer, vagy*
- *új szervezési-szervezeti módszer bevezetése”.*

(forrás: http://www.innovacio.hu/1g_hu.php)

A termék-innováció olyan áru vagy szolgáltatás bevezetése, amely – annak tulajdonságai és rendeltetése vonatkozásában – új, vagy jelentősen megújított. Ez magában foglalja a fejlesztésre vonatkozó részletes műszaki leírásokat, az összetevőket és anyagokat, a beépített szoftvert, a felhasználóbarát jelleget, vagy más funkcionális tulajdonságokat.

Az eljárás-innováció új, vagy jelentősen megújított termelési vagy szállítási módszer megvalósítása. Felöleli a technikában, a berendezésekben és/vagy a szoftverben bekövetkező jelentős változásokat.

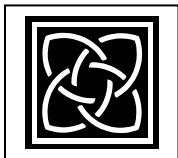
A marketing-innováció olyan új marketing-módszerek alkalmazása, amelyek jelentős változást hoznak a terméktervezésben, a csomagolásban, a termék piacra dobásában, a termék reklámozásában, vagy az árképzésben.

A szervezési-szervezeti innováció három területen hozhat újat:

az üzleti gyakorlatban, a munka irányításával kapcsolatos folyamatokban és menedzsment-rendszerekben, a munkahelyi szervezetben, ami új szervezeti struktúrákat és új döntéshozatali eljárást eredményezhet; valamint a külső kapcsolatokban, melyek a más cégekkel és állami kutatóintézetekkel ápoltt kapcsolatok jellegét foglalják magukba.

Az Oslo kézikönyv háromféle kapcsolódást határoz meg: a nyitott információforrásokat, a tudás és a technológia megszerzését, továbbá az innovációs kooperációt.

Nyitott információs források: nyilvánosan elérhető információforrások, melyek nem igénylik a technológia vagy a szellemi jogok megvásárlását, vagy együttműködést az eladóval.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A tudás és a technológia megszerzése: megvásárlása azon külső tudásnak és/vagy tudásnak és technológiának, amely a tőke árucikkeibe lett beépítve (gépezet, berendezés, szoftver), és azon szolgáltatásoknak, amelyek nem igényelnek együttműködést az eladóval.
Innovációs együttműködés: innovációs tevékenység érdekében folytatott aktív együttműködés más vállalkozásokkal vagy állami kutatóintézetekkel (ami a tudás megvásárlását is jelentheti).

Az új Oslo kézikönyv szerint tehát **innovációs tevékenységnek** tekintendő:

„mindazon tudományos, technológiai, szervezési, pénzügyi és kereskedelmi lépés, amely az innováció megvalósítását ténylegesen szolgálja vagy irányítja.”

Fenntarthatóság:

Fenntartható fejlődés fogalma: a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől.

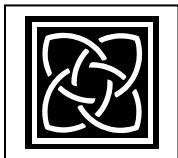
A táj jelenlegi, modernkori értelmezése és működtetése az idő és a gyakorlat példáján megbukott. A modern kor a célját elérte, a Természetet sikerült legyőzni; rá kell jönnünk azonban, hogy így, legyőzve, nem működik. Ha tetszik: így a Természet nem tudja elérni célját, ti. hogy élhető életteret nyújtson a résztvevőknek, köztük az emberiségnek. A gazdaság, pontosabban a (túl) szűken értelmezett anyagelvű haszon-hajszolás mindenhatóságának kora után, ki kell alakítanunk egy olyan rendszert, társadalmi, gazdasági, politikai rendszert, amin belül nem ellentmondásos a tiszai táj normális működését biztosító működtetési, víz- és tájhasználati rendszer. A megoldás alapfeltétele, hogy ezt fel- és elismerjük döntéshozóink is.

A megoldás, azaz a felmerült problémák megoldását célzó koncepció, tájműködtetési rendszer legfontosabb alapismérve tudni illik, hogy **fenntartható**. E sokat emlegetett fogalom, pedig nem jelent mást a valóságban, mint, hogy működik. Azaz hosszú távon, ahogy a Természet egésze, és egyéb alrendszerei, mintegy magától, a többi alrendszerrel *kölcsönös* függőségben *funkcionál*. Itt nyer különös indoklást a vizsgált táj *eredendő* működését elemző előző fejezet, ti. ehhez az eredendően létező rendszerhez kell a mi ember alkotta rendszerünkkel *illeszkedni*.

Mielőtt részleteznénk a vizsgált tájra vonatkozó fenntartható működtetési rendszert, érdemes egy bekezdést szentelni a fenntartható rendszerek jellemzésének. Itt az emberi tevékenységet mint az egész Ökoszisztéma egy alrendszerét vizsgáljuk a funkcionális analízis módszertana alapján. A használt kifejezések (rendszer, termelő, fogyasztó, stb.) az ökonómia és az ökológia számára egyaránt alapfogalmak.

☐ Ha egy rendszer fenntartható, akkor nem növekszik folyamatosan, akkor sem, ha fejlődésnek nevezik a növekedést, és fenntarthatóságnak a folyamatosságot.

Különösen nem úgy, hogy e növekedés titka, hogy a rendszer termékei egyre nagyobb

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

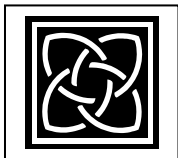
arányban minél kevésbé/ kevesebb ideig legyenek használhatóak (működőek) a rendszerelemek számára, hogy újat kelljen belőlük termelni. És akkor sem, ha kitalálnak olyan mutatókat (pl. GDP), ami növekszik az újra és újra minél használhatatlanabb termékek termelése által. Különösen nem, hogy ha ezen mutatók akkor mutatnak nagyobb növekedést, ha minél drágábban, a társókoszisztémákat minél jobban igénybe véve (terhelve) termelik meg ezeket a termékeket. És akkor sem, ha kiépült e önellfogasztó rendszernek az a mechanizmusa, ami megoldja, hogy ezen generált termékeknek meglegyenek a fogyasztóik, akik ráadásul önként és örömmel vesznek részt a rendszeren kívüli érdekek képviseletében.

□ Ha egy rendszer fenntartható, akkor alapvető anyag-, energia- és információs igényeit nem rendszeren-kívüli hálózatokhoz csatlakozva elégíti ki (!), még akkor sem, ha e külső függőség távirányításos rendszerét globalizációnak hívják.

□ Ha egy rendszer fenntartható, akkor a helyi rendszeren belüli adottságokra és erőforrásokra, a helyi tudásra, emberekre és érdekekre és mindezekért épül; a rendszer számára használhatatlan (diszfunkcionális) termék, vagyis szemét termelése nélkül működik, azaz egy-egy folyamatának, tevékenységének, életjelenségének végtermékei egy másik folyamatának (stb.) alapanyagai (!). Ha egy rendszer fenntartható, akkor alrendszerei egymásba kapcsolódó zárt körfolyamatokban, egymással, szintjeitől függetlenül, kölcsönös függőségben, ugyanakkor a struktúra logikájából következően visszafordíthatatlan alá-fölé rendeltségben működik.

Ha egy rendszer fenntartható, akkor a helyi emberek felismerik és képviselik igazi érdekeiket, melyek legfontosabb jellemzője, hogy a helyi táj eredendő működésének fenntartására irányulnak.

A kialakítandó rendszer fenntarthatósága azt is jelenti, hogy **jövedelmező** a működtető (rendszeren belüli) „humán erőforrás”, vagyis a helyi emberek számára. Hiszen a fentiekből következik, hogy ha a rendszer egészséges, akkor a külső rendszerek, rendszerelemeknek is akkor és az által jó, ha a vizsgált rendszer belső rendszerelemeinek jó. Ennek megfelelően tehát a kialakítandó víz- és tájhasználati rendszernek olyannak kell lenni, ami egyszerre illeszkedik az eredendő működéshez, és a létező (jelenlegi) piachoz, gazdasági körülményekhez. Csakhogy amíg az előbbi nem az emberek kompetenciája, addig a másik annál inkább. Amíg az eredendő funkcionális rendszert nem lehet büntetlenül megváltoztatni (megpróbálták: nem működik), addig a gazdaság manapság éppen hogy rendkívül ember által szabályozott, ráadásul központiilag, így nyilvánvaló, hogy a lehetőség, a feladat és a felelősség

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

a gazdasági szabályzók kialakításán, kialakítóin van. Tudni illik, úgy kell *igazítani* a gazdasági szabályzókat, hogy a gazdaság szereplőit fenntartható (lásd előbb) tájhasználatra készítsék.

Nem hozhat például valódi /végleges megoldást a Természet és a „környezet” ágazati rendszerű „védelme” (ügymint „konzerváció”, „rezerváció”). A természet- és környezetvédelem mint a gazdaság egy új szektora, a rendszer egyik legjobban „fejlődő” ágazatává vált – úgy néz ki, hogy Magyarországon sikerül tényleges befizetővé is tenni a költségvetésben –, de látnunk kell, hogy éppen ez a „fejlődés” a természet- és környezetvédelmi bajok forrása, és így a természet- és környezetvédelmi ágazat létrehozásának (ind)oka. Hiába „fordítunk vissza” akár egyre nagyobb arányban pénzt a Természetre, amíg a forrás, amiből adjuk, a természeti javak elfogyasztásából származik. (Balogh Péter -2005)

A fenntarthatóságot mint alapelvet, ki kell egészíteni az „**élhetőség**” (*livability*) feltételeinek biztosításával. Csak az élhető környezetet lehet hosszú távon fenntartani.

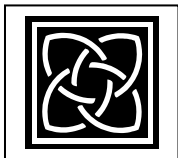
A fenntartható fejlődés megvalósításának rendező elveit tehát a lokalitás és vele analóg módon a szubszidiaritás elve, a ciklusosság, biodiverzitás és a kooperáció jelenti.

A megvalósítás alapja a „helyi gazdaság”, amely területi alapon szerveződött gazdaság, tehát kisléptékű és a helyi erőforrásokat feldolgozva és felhasználva helyi igényeket elégít ki, a helyi felelősség elve alapján.

A **hasznosság** elemzésében elmondható, hogy a TÁMOP-5.1.1.-09/6-2010-0034 számon támogatott és tervezett „Természetesen Természetest” c. projekt várható hasznossága jól körül határolhatóan kiszámítható, azért is, mert vannak olyan, mellékkörülménynek tekinthető eredményei (a helyi települési és termőhelyi adottságokhoz jobban igazodó új közösségi foglalkoztatási formák meghonosítása, elterjesztése) is, amelyek miatt a projekt olyan többletet eredményez, amit a költség haszon elemzés egyszerű számításai nem mutatnak. Meglehet, hogy a non-profit projekt szervezetek (önkormányzat, többcélú társulás) bevétele jelentősen kisebb lesz, mint amit egy másfajta profit orientált vállalkozási forma elvárna, de az a vidék, az a közösség, amiben élnek és aktivitásukat kifejtik olyan módszerekhez és eljárásokhoz, haszonhoz jut, amely a kisebb jövedelmezőség ellenére kárpótolja őket. Például azok, akik eddig nem hosszú ideje (2 éven túl) nem kaptak munkát, nem dolgozhattak, ezáltal munkalehetőséghez jutottak. Ahol növekedik a gazdasági aktivitás, az a település lakhatóbbá, élhetőbbé válik, az ingatlanok értéke emelkedik, ennek következtében a közösségi kohézió, identitás, kötődés erősödik, a falu lakosságmegtartó képessége nő.

Integráció:

Szektorok közötti: Önkormányzati intézmények, civil szervezetek, vállalkozások, valamint a gazdasági szereplők szervezeteinek bevonásával együttműködésen alapuló rendszerben valósítja meg célját, feladatát.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Területi szintű: A régiók arculatát, karakterét alapvetően meghatározza a munkaerő és a környezet minősége, a piaci viszonyok és az elérhetőség. Előnyt élveznek a város - vidék (falu) kapcsolatok, mert a regionális perspektívák hangsúlyozzák a város–vidék kapcsolatok fontosságát – a korábban elterjedt – nemzeti perspektívákkal szemben.

A regionalizáció következtében a piacok kiterjedésével napi ingázáson alapuló *funkcionális régiók* jönnek létre, ami egy intenzívebb város–vidék kapcsolat kialakulásához vezet, és hatással van a folyamatosan változó térbeli konfigurációra. A regionális demokrácia érvényesülésével, a régiók politikai legitimálásával, a regionális intézményrendszer létrehozásával decentralizált döntéshozásra nyílhat lehetőség.

A regionális szinteken bekövetkező viszonylagos kiegyenlítődés elfedi a régiókon

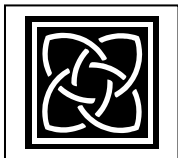
belüli különbségeket. A globalizációs, urbanizációs jelenségek, és folyamatok mellett helyet kap a „vidék” is. Fontos, hogy amikor vidékfejlesztésről beszélünk, akkor jelenjen meg az adott térség belső kapcsolati rendszerében a városi és vidéki terek sokoldalú kapcsolatrendszere is. A **város–vidék kapcsolatok** sokszínűsége mögött ott áll a városi tömegkultúra, tömegfogyasztás és a vidéki tradíciók ellentmondása, a jövedelmi különbségek növekedése, az építészeti, pszichológiai, társadalmi különbségek és az ezekből táplálkozó konfliktusok. A kiegyensúlyozott területi fejlődés feltétele a városok és a velük sokoldalú kölcsönös függőségi viszonyban levő vidéki területek kooperációs, partnerségi együttműködése, ami alapvető fontosságú a versenyelőnyök növelése érdekében. (Vajda Gizella. 2005)

Sok hazai, térségi fejlesztési törekvésből a fent említett dimenziók felismerése hiányzik, és ennek következtében sok a „magányos”, **magára maradt projekt** kezdeményezés, vállalkozás. A partner kapcsolatok hiánya összességében az **addicionális hasznokat**, az **addicionális jólét** növekedési potenciálokat mellőzi, és a legtöbb esetben a szerveződés, vagy vállalkozás kifulladását, kudarcát is okozzák. Az ilyen kezdeményezések közös jellemzője, hogy egyoldalúan beruházás, technológia orientáltak. A vállalkozások, intézmények nagyrészt a tárgyi eszközök pénzügyi forrásainak bevonására koncentrálnak, és a humán oldalt nem veszi kellő súllyal figyelembe, melynek az eredménye, hogy a kihasználhatatlan, rosszul kezelt tőke terhek és tényezők miatt a projekt hosszú távon nem prosperál.

A területi, térségi összefogás egyfajta víziót képvisel. A közösen végzett tevékenység/ek közös haszna integráló erő. A felállított projekt szervezet vagy szervezetek, illetve vállalkozási formák sikerét az adja, hogy **a helyi közösség határozza meg a prioritásokat, és a ráépülő cselekvési terveket**. Mivel az adott közösség képes fókuszálni a konkrét, és pontosan meghatározott célok elérésére.

Elsődlegesebb a közösség elkötelezettsége és akarata, mint a költség-haszon elemzés eredménye.

A szociológiai és társadalmi elemzésekből, adatokból kitűnik hogy a vidéken (falun) élő emberekből kiveszett a gazdálkodási kedv, mert a háztáji gazdaság nem tudott versenyezni a nagy elosztó, kereskedelmi rendszerekkel, a szupermarketek nyomott áraival. Azzal mindenki egyet ért, hogy a szupermarketek polcaira bekerült mezőgazdasági, élelmiszeripari áruk olcsóbbak, mint amennyiért meg lehet termelni. Ugyanakkor az árú termelés és értékesítés megítélésének mára már új szemléletet adnak az ökológiai és humán alapok, az erőforrások mozgósítása, bevont háttéré.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Azt kell elsődlegesen megvizsgálni, hogy hol, mekkora volumenben, és milyen preferenciák mellett van piaca az helyben megtermelt áruknak, amennyiben további kiegészítő termelési módszerrel (ökológiai alapanyagokkal, melléktermékekkel) sikerül optimalizálni az előállítási költségeket. Az értékesebb, tájspecifikus, sajátos, egyedi tulajdonságokkal, jellemzőkkel rendelkező helyi termékek, termények iránti kereslet magasabb „ár alku”-t, és bevételt generál, ami visszaadhatja a vállalkozói kedvet, és közvetve jelentősebb munkaerő lekötést jelenthet.

5.3 A stratégia célkitűzései, elvárt eredményei

A Stratégia célkitűzései

A folyószabályozások és a mezőgazdasági területhasználat következtében a természetes adottságok jelentősen átalakultak. A drasztikus emberi beavatkozások kedvezőtlen hatásai mára megmutatkoznak már a mezőgazdaságban is. Az egykor gazdag, és változatos termelési kultúrával rendelkező folyómenti települések, ma már a szegényes, beszűkült, „ egy lábbonálló” gazdasági mozgástérbe, kiszolgáltatott viszonyok közé került.

A bodrogközi kistérségben végzett kérdőíves felmérések eredményei, és a 2009 évben elindított és 2012 évben záruló integrált képzési-foglalkoztatási projekt mintaterületeinek, helyszíneinek projekt időszaki, évközi tapasztalatai azt mutatják hogy a különböző *műszaki beavatkozások, technológiai és agrár szerkezetváltás, átképzés, szervezetfejlesztés, a természetes adottságok és folyamatok előtérbe helyezése, mint hatótényező, és mint beavatkozási eszköz, csak együttes alkalmazásban képes érzékelhető prosperitást hozni.*

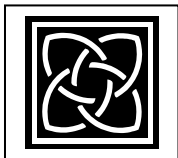
A bevezetésre kerülő, operatív termelési, gazdálkodási formák nem csak a táj ökológiai állapotának helyrehozásában játszhatnak kulcsszerepet, hanem a helyi gazdálkodás (foglalkoztatás), közösségi tájhasználat számára is kedvezőbb lehetőségeket teremtenek.

Az előző fejezetekben azonosított, és leírt tényezők alapján elsődleges **cél (1) a– Bodrogköz - kistáj adottságaira a természeti értékeire és erőforrások tartós megőrzésére, védelmére és használatára alapozott tájhasználati formák bevezetése, az iparszerű, intenzív, táblásított mezőgazdaság átalakítása, fenntartható, környezetkímélő, környezetbe simuló, diverzifikált tájgazdálkodássá.**

Cél továbbá **(2) a vidéki (falusi) lakosság jövedelemszerzése, a táj és az ember harmonikus együttélése.**

A/ A stratégia összegzett, általános célkitűzése:

A társadalmi-gazdasági, természet-, tájvédelmi célú tájhasználat egyensúlyának megteremtése a Bodrogközben.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

B/ Konkrét stratégiai célkitűzések:

I. Ökológiai szemléletű, természeti adottságokra, folyamatokra alapuló politikák kidolgozása

(Tervezés, nyilvánosság)

- Komplex víz,- föld-, táj- és természetvédelmi, tájgazdálkodási programok, akciótervek kidolgozása
- Ágazati, területi tervek készítése (műszaki, marketing, humánerőforrás, foglalkoztatási...stb.)
- A társadalmi szereplők aktív bevonása párbeszéd, kerekasztalok, munka megbeszélések, interjúk, felmérések, mintavételezések készítése.
- Tervezési adatok gyűjtése, ezzel összefüggő statisztikák és adatbázisok kezelése,
- Szemléletformáló, ismeretterjesztő kiadványok, képzési anyagok készítése.
- Kockázat elemzés, hatásvizsgálatok, kontrolling és monitoring rendszerek.

II. Aktív, környezettudatos, tájfenntartó közösségek, együttműködések, hálózatok, támogató szolgáltatások kiépítése.

(Humán háttér)

- Program, projekt irányító, koordináló, és a térségi marketing (védjegy) szervezet/ek alakítása, kiválasztása
- Szaktanácsadói, szakértői háttér kiépítése
- Helyi piacok erősítése

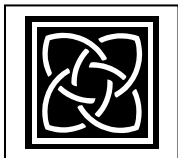
III. A fenntartható, diverzifikált tájgazdálkodás formák megvalósítása és működtetése.

(Tárgyi alapok)

- Víz,- föld-, táj- és természetvédelmi, tájgazdálkodási beruházások, műszaki fejlesztések
- Ágazati, területi (marketing, humánerőforrás, foglalkoztatási...stb.) beruházások, műszaki fejlesztések
- Termékpálya (technológiai) fejlesztései
- Monitoring rendszerek tárgyi eszközei

A Stratégia elvárt eredményei

A Stratégia kialakításának és megvalósításának **hosszú távon várható eredménye, hogy a Bodrogközben olyan tájgazdálkodási formák és program modulok épüljenek ki, amely az ökológiai, termőhelyi adottságokhoz illeszkedő gazdálkodást, tájhasználatot alapoz meg** a helyi gazdálkodók és közösségek bevonásával. Így biztosítja a természeti értékek védelmét, mérsékli a romboló környezeti és gazdasági hatások kockázatát, javítja a térségben élők életminőségét.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A *helyi társadalom önszerveződő és érdekérvényesítő képessége* számottevően javul, melynek eredményeképpen nő a térség pozitív megítélése (image), a külső és belső fejlesztési erőforrások mobilizációja, és kiegyensúlyozott, egymáshoz kapcsolódó projektek valósulnak meg a térségben különböző szektorok kezdeményezésével.

A közösen végzett tevékenységek nyomán a térség sérülékenysége, a külső hatásokkal szembeni érzékenysége, alkalmazkodási képessége érzékelhetően javul.

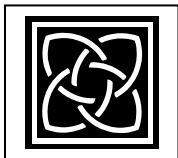
Az eredmények azonban csak abban az esetben lehetnek tartósak, ha *a térségi döntéshozók, a szektorok képviselői és a lakosság* aktívan részt vesznek a Bodrogköz fejlődési irányainak a meghatározásában.

5.4 A Stratégia kockázati tényezői

A számba vehető kockázati tényezőket a tájgazdálkodási projektek kidolgozása során három kategória –kicsi, közepes, nagy,- mentén listázható, csoportosítható.

A kockázat bekövetkezésének projektre gyakorolt hatása	A bekövetkezés valószínűsége		
	Kicsi	Közepes	Nagy
Kicsi	Települések közötti érdekellentét miatt a tervek nem realizálódnak		Az EU nem támogatja a térségi tájgazdálkodás programokat Környezet- és tájvédelmi források megvonása, csökkentése
Közepes		Természeti csapások bekövetkezése (ár- víz, belvíz, aszály, jégverés, talaj, levegő és élővizek szennyeződése)	Határmenti kapcsolatok, együttműködések nem épülnek ki
Nagy			Társadalmi passzivitás A Bodrogköz tájgazdálkodási stratégiai célkitűzései, projektjei nem kerülnek kidolgozásra, megvalósításra Csökken a térség népesség megtartó képessége- elváándorlás

A egyes kockázatok egy külső szereplő megítélése szerint fogalmazódnak meg, ezért fontos, hogy az elemző táblázat segítségével a helyi szereplőkkel, projekt résztvevőkkel (kedvezményezettek, célcsoportok, projekt és szakmai team) egyeztető *műhelymunka, munkamegbeszélés* történjen.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

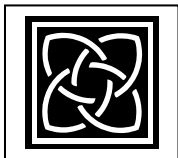
A következő lépés a **kockázatok hatásainak** elemzése:

Kockázat	Hatása
Környezet és tájvédelmi támogatások csökkenése	A gazdálkodók, projekt szervezetek kénytelenek fejlesztéseiket, tevékenységüket átértékelni, vagy felhagyni. A foglalkoztatásba bevont célcsoportok nem találnak munkát, új alternatívákat, ami fokozza az elvándorlás kényszerét.
Társadalmi passzivitás, közöny	A politikai folyamatok, annak szélsőségesedése elfordítja az embereket az önkéntes társadalmi feladatok vállalásától, tevékenységüket reménytelennek, oka veszetnek tartják, nem látják kezdeményezéseik eredményét, csak a napi gondokra és azok megoldásával foglalkoznak.
A Bodrogköz tájgazdálkodási stratégiai célkitűzései, projektjei nem kerülnek kidolgozásra, és megvalósításra	A földhasználat váltást segítő kezdeményezések nem jelennek meg a térségben. A támogatók nem látják, és nem ismerik meg a célokat, és az elvárt output eredményeket.
Csökken a térség népesség megtartó képesség- elvándorlás	Fokozódik a térségi elvándorlás, a magára hagyott, kiöregedő társadalom nem képes a táji értékek megőrzését biztosító gazdálkodás fenntartására, veszélybe kerülnek a természeti értékek, a helyi társadalom.

Az együttgondolkodás eredménye akár egy akcióterv is lehet, amely a stratégia megvalósítás részeként meghatározza a szükséges lépéseket, felelősök és határidők megadása mellett.

Ilyen terv kidolgozása csak jól lehatárolt és meghatározott kockázatok kezelésére lehet, melyben figyelembe kell venni az ütemezést, a stratégia szellemében készülő projekteket, s inkább azokba beépíteni a lépéseket.

Kockázat	Intézkedés, feladat, tevékenység	Felelős	Határidő
Környezet és tájvédelmi támogatások csökkenése	Lobbyi tevékenység fokozása a támogatások elérése céljából	Önkormányzati társulás, Szövetségek	Folyamatosan, a célok időszerűségéhez igazodva
A Bodrogköz tájgazdálkodási stratégiai célkitűzései, projektjei nem kerülnek kidolgozásra, és megvalósításra	Projekt szereplők és tanácsadók bevonása, fórumok, kerekasztalok, műhely munkák szervezése, adatok gyűjtése rendszerezése,	Önkormányzati társulás, Gazda szervezetek, Szakmai szervezetek, szerveződések	2012 év vége
Társadalmi passzivitás, közöny	A tervezett célkitűzések beillesztése az iskolai oktatási	Iskolák, képző szervezetek,	Folyamatos- eredménye csak

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

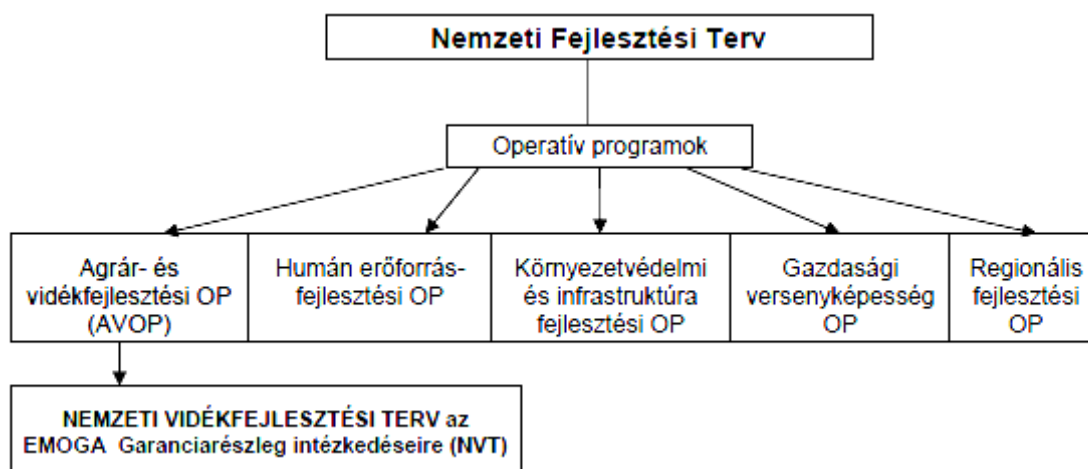

	programba. A lakosság megismertetése a táji értékekkel, az új innovatív tevékenységekkel, minta programokkal azok adaptálhatóságával	Civil szervezetek	10-15 év múlva érik be.
--	--	-------------------	-------------------------

A számba vehető kockázatok nem minden megoldását került felsorolásra, a szemléltetés érdekében. Minél általánosabb a kockázat, annál nehezebb konkrét határidőt és felelőst meghatározni.

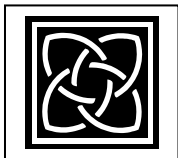
5.5 A Stratégia megvalósítását támogató pénzügyi alapok

Az előrelépéshez szükséges pénzügyi háttér előteremtéséhez meg kell határozni, hogy a fejlesztési kiadások kinek az érdekét szolgálják, ezek az érdekelt felek milyen mértékben hajlandók részt venni a költségterhek (önerő, előfinanszírozás, esetleg ÁFA) felvállalásában, ill. milyen szinten, és arányban kell ezeket finanszírozni.

Magyarország az Európai Unióhoz történő csatlakozása után, 2004 májusától vált jogosulttá az EU Strukturális Alap támogatásainak igénybevétele. A meghatározott támogatások elsődleges célja, hogy segítsék a tagállamok, valamint a régiók közötti fejlettségi különbségek csökkentését. **A Strukturális Alapok igénybevételehez a tagállamok, illetve a jelöltek Nemzeti Fejlesztési Tervet (NFT) készítenek, melyben összefoglalják a legfontosabb célkitűzéseket és prioritásokat.**

Az NFT I. (2004-2006) és II-ben (2006-2010) és a Széchenyi Tervben (2010-2012) összefoglalt célokat ágazati és regionális Operatív Programok (OP), illetve azokon belül az intézkedések-alintézkedések tartalmazzák. Magyarország Nemzeti Fejlesztési Terve öt Operatív Programot tartalmaz.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Az NVT kijelöli a vidéki térségek fenntartható fejlődését szolgáló célokat, prioritásokat, valamint tartalmazza az egyes intézkedések céljait, az intézkedések keretében támogatható tevékenységeket, a támogatás igénybe vételének feltételeit és végrehajtásának részletes szabályait is. **Az NVT horizontálisan az ország egész területére alkalmazható, azonos feltételekkel. Ez alól kivételt képeznek a zonális agrár-környezetgazdálkodási célprogramok célterületei és a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodók számára biztosított kompenzációs támogatás célterületei.**

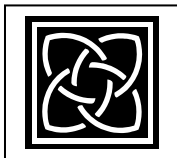
Az NVT maximálisan támogatja a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet, valamint a környezettudatos gazdálkodás és fenntartható táj-használat kialakítását; a környezet állapotának javítására, a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentésére irányuló törekvéseket, a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítését és javítását, új, alternatív, a környezetvédelem követelményeinek megfelelő vidéki mezőgazdasági lehetőségek kialakítását. Ugyancsak céljai közt szerepel az erdősültség növelése, ezáltal az erdők ökológiai állapotának javítása, az erdők gazdasági, társadalmi és közjóléti szerepének erősítése, a gazdaságok életképességének és gazdasági hatékonyságának javítása valamint a termelők piaci pozícióinak javítása.

Az NVT I-II. célkitűzések megvalósításának eszközei több intézkedésen keresztül valósulnak meg, amelyek a következők:

A hazai **agrár-környezetgazdálkodás pénzügy keretei**

- kedvezőtlen adottságú területek támogatására
- az Európai Unió környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítésére:
- mezőgazdasági területek erdősítésére
- korai nyugdíjazáshoz
- szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatására
- termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatására
- technikai segítségnyújtáshoz.

2006-2013 között a tájgazdálkodás fejlesztésére rendelkezésre álló források

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

ÉTT és egyéb természetvédelmi célprogramok		Erzékeny Természeti Területek	Erzékeny Természeti Területek	Ritka szőlő és gyümölcsfajták termesztése	Vizes élőhelyek feltételezése Zsombékok, mocsarak, lapok gondozása	
Ökológiai célprogramok	Ökológiai szántóföldi célprogram	Hosszútávú területphertetés	Ökológiai gyepgazdálkodási célprogram	Ökológiai ültetvény célprogram		Ökológiai állattartás
Integrált célprogramok	Integrált szántóföldi növénytermesztés	Ritka növényfajták termesztése		Integrált ültetvény célprogram		
Alapszintű célprogramok	Kiegészítő agrár-célprogram csoport	Ökológiai szántóföldi célprogram	Gyepgazdálkodási célprogram		Extenzív halastavak Nádgazdálkodás	Óshonos és magas genetikai értéket képviselő fajták tartása
	Erózió- védelem	Integrált szántóföldi növénytermesztés				
	Cserjeirtás gyepterületeken	Méhlegelő célú növénytermesztés Tanyás gazdálkodás Szántóföldi célprogram				
		Szántóföldi célprogram csoport	Gyepgazdálkodási célprogram csoport	Ültetvényekre vonatkozó célprogram csoport	Vizes élőhelyekhez kapcsolódó célprogram csoport	Extenzív állattenyésztési célprogram csoport

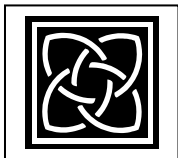
Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási célprogramok	Célprogramok
Erózió elleni védekezés	szántóföldi alapprogram
	integrált növénytermesztés (szántó)
	ökológiai gazdálkodás (szántó)
	integrált ültetvény termesztés
	ökológiai ültetvény termesztés
Füves mezsgye	az összes szántóföldi célprogram
Cserjeirtás	összes gyepgazdálkodási célprogram

A területalapú célprogramok esetében azon területek után vehető igénybe támogatás:

- ahol a támogatási kérelem által érintett mezőgazdasági parcellát a célprogramban előírtaknak megfelelően hasznosítják,
- ahol az egyes mezőgazdasági parcellák területe legalább 0,3 hektár,
- ahol az egy célprogramba bevitt földterület mérete eléri a célprogramonként meghatározott minimálisan támogatható terület nagyságát.

Az állatlétszám alapú támogatást olyan állattartó veheti igénybe,

- aki a kérelem benyújtásának időpontjában a kérelem alapját képező állatok vonatkozásában:
- mezőgazdasági tevékenységből bevétellel rendelkezik,

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- szarvasmarha, juh, kecske esetében a szarvasmarha-fajok egyedeinek jelöléséről, valamint az Egységes Nyilvántartási és Azonosítási Rendszeréről szóló 99/2002. (XI. 5.) FVM rendelet szerinti előírásokat teljesíti,
- az egyéb állatfajok esetében teljesülnek az egyes célprogramokban külön meghatározott feltételek,
- a teljes támogatási időszak alatt gazdaságának teljes területén betartja a "Helyes Gazdálkodási Gyakorlat" előírásait.

Az állatállomány alapú célprogramok esetében azon állatok után vehető igénybe támogatás, ahol az egy célprogramba bevitt állatok száma eléri a célprogramonként meghatározott minimálisan támogatható állatlétszámot.

A támogatott minden gazdálkodási évben egyszer köteles a Vidékfejlesztési Minisztérium által szervezett agrár-környezetgazdálkodási oktatási képzésen részt venni.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (ÚMVST)

Az ÚMVSP az Európai Tanács 1698/2005/EK az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) finanszírozott támogatásokról szóló rendelet alapján elkészített, a 2007-2013 évekre vonatkozó magyar vidékfejlesztési program stratégiai kereteit tartalmazza.

Hazánkban 2007-2013 között mintegy 5 milliárd euró fejlesztési forrást van lehetősége az agráriumnak, a vidéki környezet és a vidéki térségek fejlesztésére költeni. Ezzel lehetővé válik, hogy a megkezdett szerkezetváltás folytatódjon, valamint, hogy a vidéki térségek leszakadása lelassuljon és megkezdődjön a társadalmi-gazdasági felzárkózás.

Az azonosított szükségletekre és fejlődési potenciálokra, a program öt **prioritást** kíván megcélózni:

I. A mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás és erdészeti szektor versenyképességének javítása, a strukturális feszültségek enyhítése, a termelési szerkezetváltás elősegítése

II. A versenyképes agrárgazdaság humán feltételeinek megteremtése, különös tekintettel az innovációs készség, a piacorientált szemlélet elterjedésére

III. A fenntartható termelés és földhasználat garanciáinak erősítése

IV. A vidéki foglalkoztatási feszültségek csökkentése, a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, illetve a vidéki életminőség javítása, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása

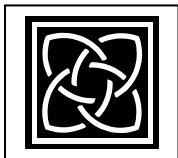
V. Helyi közösségek (LEADER) fejlesztése

A prioritások végrehajtására négy intézkedés, támogatási tengely került kidolgozásra:

(forrás: wikipedia.org/wiki/Uj_Magyarország_Videkfejlesztési_Program)

I. tengely: A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása

Az ÚMVSP összköltségvetésének 47%-a fordítható a hazai agráriumnak versenyképesebbé tételére. Az állattartás körülményeinek javítása, a kertészet modernizálása és a megújuló

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

energiaforrások elterjesztése a legfontosabb feladatok az intézkedések sorában. Az üzemek korszerűsítése mellett az erdészeti fejlesztésekre is jut támogatás.

II. tengely: A környezet és a vidék fejlesztése

Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedéscsoport a vidéki területek környezettudatos fejlődéséhez a fenntartható tájhasználat kialakításán, a környezeti terhelés csökkentésén, a környezetvédelmi szolgáltatások biztosításán, az erdőterületeken végzett beruházások támogatásán keresztül járul hozzá. Részesedése az ÚMVP költségvetéséből 32%.

III. tengely: A vidéki élet minősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása

A vidékfejlesztést érintő intézkedések a vidéki térségben élők jövedelemtermelési lehetőségeinek és életminőségének javítására hivatottak. Az intézkedéscsomag a falu népességmegtartó erejét kívánja szolgálni új és már meglévő mikrovállalkozások fejlesztésével, agrárágazaton kívüli munkahelyteremtéssel és helyi piacok létrehozásával. A vidéki örökség megőrzése, a turizmus- és falufejlesztés képezik még a III. tengely gerincét. A fejlesztések kivitelezése során a LEADER-megközelítés alapvető fontossággal bír.

IV. tengely: LEADER Program

A LEADER kezdeményezés célja a vidéken élők segítése és bátorítása annak érdekében, hogy térségük hosszabb távú fejlesztési igényeit közösen gondolják át. A LEADER a kistérségekben lakó emberek kreativitására épül, s arra ösztönzi a helyi szervezeteket, intézményeket, vállalkozásokat, hogy együttműködve hozzanak döntéseket a térség hosszú távú fejlődéséről. A program legfőbb erénye, hogy a nyertes helyi közösségek az EU-tól lehívható pénzek felhasználásáról valós igényeken és saját fejlesztési elképzeléseiken nyugvó akcióterveik sikeres elbírálása után helyben, saját maguk döntenek.

Egyéb Nemzeti Támogatások -

Halászlati Operatív Program

Halászlati Operatív Programban (a továbbiakban: HOP) meghatározott céloknak az Európai Halászlati Alap (a továbbiakban: EHA) társfinanszírozásában megvalósuló támogatások igénybevétele terjed ki.

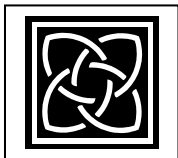
Nemzeti Diverzifikációs Program

A Program célja, hogy a 2009-2010 között rendelkezésre álló közösségi diverzifikációs támogatást hazánk a Nemzeti Diverzifikációs Programban megjelölt prioritásaira, valamint a hozzájuk kapcsolódó intézkedések megvalósítására, és ezáltal a hazai cukorgyárak bezárása miatt a térségben kialakult problémák megoldására használja fel.

Új Széchenyi Terv (ÚSZTV 2 - 2011)

A mikro- és kisvállalkozások jövedelemtermelő képességének növelése technológiai fejlesztésen, korszerűsítésen, innováción és képzésen keresztül. (Nem az ÚMVP része.)

Kedvezményezettek köre és a jogosultság feltételei

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- Magyarországon, a működése szerinti régióban, MVH regisztrációval, és székhellyel rendelkező gazdálkodó;
- AKG célprogramnál vállalja annak 5 éves végrehajtását (a hosszú távú területpihentetés esetén 20 évig);
 - a célprogramba bevonni kívánt földterület birtoklását vagy bérletét (legalább 5 évig);
 - az egyes célprogramoknál szereplő további jogosultsági feltételeknek való megfelelést,
 - a célprogram megkezdését követően a gazdaság teljes területén a „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” előírásainak teljesítését.
- EMVA és LEADER (Községi Vidékfejlesztés) programoknál önkormányzatok, egyházak, és két éves működés felmutató NGO-k (civil szervezetek), vidéki székhelyű KKV-k, ide értve az őstermelőket és családi gazdálkodókat.

Határ menti együttműködések, INTERREG, HU-SK, HU-SK- UKR- RO:

A határmenti együttműködések legfőbb feladata, hogy az Unió fejlesztési céljait összhangba hozza és azok közvetlen, gyors megvalósítását segítse. A támogatások a határ menti infrastruktúra, a környezetvédelem, az emberi erőforrás (K+F, kultúra, egészségügy, oktatás) fejlesztése által járultak hozzá a térségek megreformálásához, az ott lakók életkörülményeinek javításához és a térség korábbi elszigeteltségének megszüntetéséhez.

A bodrogközi táj- és vízgazdálkodási INTERREG program mintegy tízévnnyi elméleti munkát, és négy-ötévnnyi gyakorlati útkeresést követően 2001. július hó 5. napján indult.

Első feladata volt, hogy kidolgozza a Bodrogköz természettel együttműködő tájgazdálkodási rendszerének koncepcióját, amely 2002. novemberében el is készült.

Ennek a hosszú távú tervnek a megvalósítása érdekében - több más pályázati programot követően indult el az INTERREG pályázati program, amelynek a címe: „Vízviasszatartáson alapuló közös táj- és vízgazdálkodási koncepció kidolgozása, megvalósíthatóságának vizsgálata, és egyes elemeinek tervezése a Bodrogközben”.

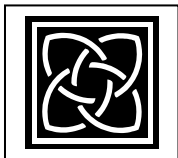
A program hosszú távú célja, hogy az alsó (magyarországi) és felső (szlovákiai) Bodrogközben egységes táj- és vízgazdálkodási rendszer kerüljön kialakításra, amelynek a központi eleme a vízviasszatartás.

LIFE

A LIFE az Európai Unió környezetvédelmi politikáját támogató pénzügyi eszköz, amelyet 1992-ben hoztak létre.

Finanszírozási területei a Természetvédelem (LIFE-Nature), Környezetvédelem (LIFE-Environment) és a Egyes Európai Unión kívüli országok környezetvédelmi programjai (LIFE Third Countries).

A LIFE-Nature alap a projekt költségvetésének maximum 50%-át biztosítja. Kivételesen ez az arány a 75%-ot is elérheti: az élőhelyvédelmi irányelv szerint kiemelt jelentőségű élőhelyek vagy fajok, illetve, a madárvédelmi irányelv alapján felállt Ornis Bizottság szerint, a kipusztulás által veszélyeztetett madárfajok esetében.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

KEOP

Környezet és Energia Operatív Program, ami az EU strukturális alapjának támogatása, célja a versenyképesség elősegítése és a gazdaság élénkítése. Ebből következően olyan projekteket kíván támogatni, amelyek stabil erőforrásokon alapulnak és megvalósításuk további fejlődést generálhat.

KEOP célkitűzések:

A Környezet és Energia Operatív Programban megfogalmazott fejlesztések célja, hogy mérsékelje hazánk környezeti problémáit, ezzel javítva a társadalom életminőségét és a gazdaság környezeti folyamatokhoz történő alkalmazkodását.

A KEOP prioritások a következők:

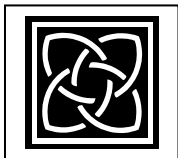
- Egészséges, tiszta települések
- Vizeink jó kezelése (VKI intézkedések prioritási tengelye)
- Természeti értékeink jó kezelése
- A megújuló energiaforrás-felhasználás növelése
- Hatékonyabb energia-felhasználás
- Fenntartható életmód és fogasztás

A KEOP számos vízgyűjtő-, vízgazdálkodási célkitűzést tartalmaz, így a VKI részét képező alap-, vagy kiegészítő intézkedések, illetve elsősorban az EU által már a VKI előtt megalkotott jogszabályok hazai végrehajtását szolgálják:

- szennyvízkezelés,
- ivóvízminőség-javító program,
- vízbázis-védelem,
- környezeti kármentesítés,
- hulladékgazdálkodás
- monitoring fejlesztés, stb. bizonyos kiemelt területeken lévő vízvédelmi fejlesztések (Ráckevei-Soroksári Duna-ág, Felső-Duna, Szigetköz hullámtéri és mentett oldali vízpótlás, Kis-Balaton, Balaton, Fertő-tó, Tisza-tó, Velencei-tó),
- élőhelyvédelem,
- e-környezetvédelem

Természeti értékeinkre vonatkozó intézkedések:

- ❖ Községi jelentőségű és védett természeti értékek, valamint védett területek megőrzése, helyreállítása, fejlesztése
- ❖ Élőhely-megőrző mező- és erdőgazdálkodás infrastrukturális alapjainak megteremtése

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- ❖ Vonalas létesítmények természet- és tájromboló hatásának mérséklését szolgáló beruházások
- ❖ Az erdei iskola hálózat fejlesztése

2010-ig a Bodrogköz tájgazdálkodását érintő, és megvalósított projekt:

A projekt megnevezése:

A Bodrogközi Tisza-Felső és a Bodrog bal parti árvízvédelmi rendszer fejlesztése

Rövidített név (azonosító száma): **KEOP-7.2.1.1-2008-0019**

A projekt rövid leírása: A projekt közvetett, hosszú távú célja a Bodrogközben élő lakosság élet- és vagyónbiztonságának növelése. A bodrogközi árvízvédelmi öblözetben az érintett vízfolyások mentén több ütemben kiépített, jelentős gátrendszer védi a mentett oldali területeket. Az utóbbi évtizedek árvízi tapasztalatai - a megemelkedett vízszintek, a megnőtt vízhozamok és az árhullámok fokozott hevéssége - alapján a Tisza tokaji és záhonyi szelvénye között több mint km-en (azaz a védvonal 21%-án), a Bodrog bal parti országhatáron belüli szakaszán csaknem km-en (azaz a védvonal 19%-án) a meglévő töltések állékonyság szempontjából az előírt biztonsággal nem rendelkeznek. Ugyanakkor a tiszai védvonal mentén 20 cm-nél nagyobb magassági hiány mutatkozik több mint 9 km hosszúságú szakaszon.

Az elmúlt évek árvizei rámutattak arra, hogy a még ki nem épített töltésszakaszokon jelentős védekezési többletköltséggel lehet csak a töltések által védett ártér mentesítését megoldani. Ezért a védőtöltések és a hozzájuk kapcsolódó egyéb árvízvédelmi művek további fejlesztése feltétlen indokolt.

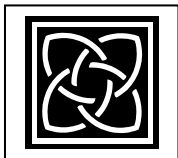
A projekt célkitűzései a vonatkozó jogszabályi célkitűzésekből vezethetők le. A közvetlen fő cél a jogszabályokban meghatározott magassági biztonsági védelmi szint elérése, a jelenlegi árvízvédelmi rendszernek az előírásoknak megfelelő kiépítése, és az ezekhez kapcsolódó szükséges összes infrastrukturális fejlesztés végrehajtása a Tisza Felső Bodrogközi, és a Bodrog bal parti árvízvédelmi rendszer tekintetében.

Hosszútávon a kitűzött célok a védett terület árvízi biztonságát növelik, végső soron a bodrogközi lakosság élet és vagyónbiztonságát szolgálják, hozzájárulnak az ipari és mezőgazdasági termelés feltételeinek a biztosításához.

Ezen célok konkrét tevékenységekben való megtestesülése fontossági sorrendben:

- a védvonal megerősítése a Tisza Felső Bodrogközi, és a Bodrog bal parti területein mintegy 21 km hosszan a védvonal kiépítéséhez szükséges területszerzések végrehajtása (kisajátítások, vásárlások révén)
- a kapcsolódó műtárgyak átépítése (Törökéri és Felsőberekci szivattyútelep)
- kiszolgáló létesítmények (gátórházak, védelmi központ, stb.)

A célok megvalósulásával nő a gátak állékonysága, terhelhetősége és ez által a Bodrogközi árvízvédelmi öblözet (2.02.) árvízi biztonsága. A szivattyútelepek átépítésével jelentősebb és magasabb árvizek esetén is hatékonyan végezhető a védekezés. A projekt másik közvetlen célja a védelmi központok és gátórtelpek felújítása, átépítése. Ezzel a projekt hozzájárul ahhoz, hogy a védekezésben résztvevő műszaki irányítók, gátőrök, segédőrök árvízvédelmi

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

készültség idején a védekezési munkákat jobb körülmények közt lássák el, életkörülményeik javuljanak, továbbá a zömmel tanya jellegű, külterületi örtelepek munkaerő megtartó-képessége is jelentősen javuljon.

KIOP

Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program három ágazatban: a környezetvédelem, az energetika és a közlekedés területein teszi lehetővé fejlesztések megvalósítását uniós társfinanszírozással.

ROP (ÉMOP)

A regionális operatív programok legfontosabb céljai a következők:

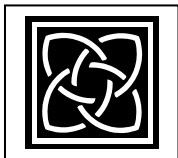
- a regionális gazdasági versenyképesség erősítése,
- a régiók turisztikai vonzerejének növelése,
- a térségi közlekedési infrastruktúra és a közösségi közlekedés fejlesztése, a helyi környezeti állapot javítása,
- az energiatakarékosság és - hatékonyság, illetve a megújuló energiaforrások felhasználásának ösztönzése,
- települések átfogó, integrált fejlesztése,
- a régió belüli társadalmi és területi különbségek mérséklése,
- a társadalmi infrastruktúra fejlesztése.

A kiemelt területi fejlődés, mint átfogó cél érvényre jutását specifikus célok szolgálják:

- A természeti értékek és a kulturális örökség turisztikai célú fenntartható hasznosítása.
- Vonzó települési környezet kialakítása és a gazdasági potenciál fejlesztése a városokban.
- Megújulásra képes helyi társadalom megteremtése.

A program négy fő területre épül:

1. Turisztikai potenciál erősítése a régiókban, ennek keretében a turisztikai vonzerők, várak, kastélyok, múzeumok, nemzeti parkok és védett területek látogatóbarát fejlesztése, kerékpárutak létesítése, valamint szálláshely-fejlesztés.
2. Térségi infrastruktúra és települési környezet fejlesztése: az országos közúthálózatba tartozó mellékutak fejlesztése, város-rehabilitáció, ipari és katonai területek megújítása, valamint óvodák és általános iskolák korszerűsítése.
3. Régiók emberi erőforrásának fejlesztése keretében a helyi közigazgatás és civil szervezetek kapacitásépítése, a helyi foglalkoztatási kezdeményezések, a felsőoktatási intézmények és helyi szereplők együttműködésének erősítése és a régiók számára kiemelt jelentőségű szakmai képzések támogatása.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

4. Szakértői segítségnyújtás a ROP végrehajtásához, a nyilvánosság megteremtéséhez és a program végrehajtás hatékonyságának növeléséhez.

A kiegyensúlyozott területi fejlődést szolgálják a városi fejlesztési pólusok kialakítása, a vidék integrált, fenntartható fejlesztése, az elmaradott térségek felzárkóztatási programjai, a Tisza vidékének fenntartható fejlesztése.

Ezeket a beavatkozásokat hét regionális operatív program foglalja keretbe, melyek a következők:

Dél-alföldi OP, Dél-dunántúli OP, Észak-alföldi OP, **Észak-magyarországi OP (ÉMOP)**, Közép-dunántúli OP, Közép-magyarországi OP, Nyugat-dunántúli OP.

A regionális operatív programok finanszírozzák a következő VKI-t érintő fejlesztéseket:

- belterületi bel- és csapadékvíz-rendezés,
- szennyvízkezelési rendszerek hálózatrekonstrukciós munkái
- a 2000 LE alatti agglomerációk és települések szennyvízkezelése, vegyes műszaki megoldásokkal, a természetközeli szennyvíztisztítás és a szakszerű egyedi szennyvízelhelyezés kislétesítmények előnyben részesítésével az Egyedi Szennyvízkezelés Nemzeti Megvalósítási Program részeként; a települési folyékony hulladékok tengelyen történő elszállítása és kezelésének megoldása
- a szennyezett területek kármentesítése a település-rehabilitáció és gazdaságfejlesztés részeként, barnamezős beruházásokhoz kapcsolódva
- dögkutak rekultivációja.
- földmedrű települési folyékony hulladék fogadóhelyek rekultivációja
- települési szilárd hulladék lerakók helyi szintű rekultivációja, kivéve olyan rekultivációs projektek, amelyek területe régiós határokon túlnyúlik, és értékük meghaladja a 650 millió Ft-ot. Ezek nagy részben (80%) már jóváhagyott és megvalósítás alatt álló ISPA és Kohéziós Alap projektek rekultivációs részei, illetve olyan hulladékgazdálkodási nagyprojektek rekultivációs részei, amelyeknek előkészítése előrehaladott állapotban van.

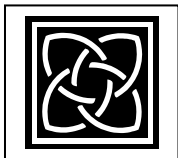
Azon lerakók listáját, melyek KEOP-ban megvalósuló projektek részei, a KEOP a pályázati kiírások rögzítik. A ROP-okba csak az itt nem szereplő települések pályázhatnak.

- környezetbarát térségi közlekedési rendszerek kialakítása
- vizeink mennyiségi és minőségi védelme intézkedés regionális jelentőségű vízvédelmi területeken (VKI célkitűzéssel megegyező projekt lehetőségek a ROP-okban): Meder rehabilitáció a „jó állapot” elérése érdekében – vízpótlás, vízminőség javítása, rehabilitáció (vízfolyások- tározó építés és rekonstrukció, meder és hullámtér rehabilitáció-, tavak, holtágak, mellékágak)

Vízvisszatartás, vízpótlás, vízvisszatáplálás a „jó állapot” elérése érdekében (a belvízzel, mint vízkészlettel való gazdálkodás fejlesztése, térségi vízvisszatartás, vízpótlás, tározás, vízrendszer rehabilitáció)

A Bodrogközben 2010-ig megvalósított ROP Projekt:

A projekt címe:

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Karcsa térségi vízrendszer rekonstrukciója

Rövidített név (azonosító száma): **ÉMOP-3.2.1/D-2008-0011**

Projekt rövid leírása: A Karcsai-csatorna és holtág rekonstrukciója projekt elsősorban lakossági igények miatt fogalmazódott meg. A Karcsa legkisebb vízmélysége éppen Karcsa belterületén található.

Nyár végére ezen a holtágas szakaszon időnként nagy felületen kiszárad a meder.

A projekt keretében a holtág és a csatorna vízszállító-képességének helyreállítása és az érintett szakaszon lévő műtárgyak felújítása valósul meg.

A rekonstrukció során az alsó 7,9 km hosszú csatornaszakaszon iszapptalanítás, előtér és depónia kiépítés volt tervezve. A holtág szakaszon száraz kotrással összesen 29.000 m³,

hidromechanizációval 101.000 m³ iszap került kitermelésre, melynek elhelyezését is meg kellett oldani (elszállítva hulladéklerakó rekultiválásához, illetve a híg zagy mezőgazdasági területen történő elhelyezésével).

A projekt eredményeként 7850 m hosszú csatorna és 4480 m hosszú holtág, valamint a becsatlakozó műtárgyak került felújításra és 3 db új műtárgy épült.

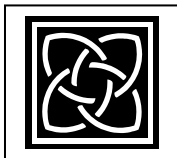
5.6 A Bodrogköz Tájgazdálkodási Stratégia(BTS) aspektusai, alternatívái (projekt ötletek, operatív programok)

A Bodrogközben a tájgazdálkodás három **területi aspektus**ban merül fel:

- *a folyó hullámterén, az ártéren*
- *az árapasztó tározó területén,*
- *a folyótól távolabb elhelyezkedő területeken.*

A hullámtér és az ártér esetében az ártéri tájgazdálkodás keretében olyan tájgazdálkodás a cél, amely az időszakos elöntéshez igazodik annak megfelelő haszonvételekkel.

A nem ártéri területek esetében a talajadottságokhoz, valamint a természetes tájszerkezethez, ökológiai rendszerhez igazodó környezet- és tájgazdálkodás indokolt, de a megfelelő adottságú területeken továbbra is az intenzív mezőgazdálkodás célszerű, természetesen a tájszerkezeti és környezeti szempontokra figyelemmel.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A vízborítás és a gazdálkodási módok összefüggései

Relatív szint	Vízborítás	Lehetséges gazdálkodási módok
Ármentes szint	Biztosan ármentes, csak a csapadék a vízforrása	A települések helye, szántó, erdő, gyepgazdálkodás, gyümölcsös, vadászat, gyűjtögetés (gomba, erdei gyümölcs stb.), méhészet, turizmus
Magas ártér	Ritkán és röviden előntött terület	Gyümölcsös, zöldséges kert, erdő, legelő, vadászat, gyűjtögetés (gomba, erdei gyümölcs stb.), méhészet, turizmus
Alacsony ártér	Rendszeresen (évente vagy időszakosan) előntött terület	Legelő, kaszáló rét, erdő, réti halászat, mocsári növények termesztése, vadászat, gyűjtögetés (gyógynövény, szárazvirág stb.), méhészet, turizmus

(Forrás: Aquaprofit Műszaki, Tanácsadási és Befektetési Zrt.-2008.szeptember. www.osdrava.hu)

Mivel a **Bodrogközben** a talajok nagy része gyenge minőségű, csak hatalmas erőfeszítéssel, rengeteg munkával tartható fenn rajtuk a szántóföldi művelés. A ráfordított munka azonban nem hozza meg a várt hasznót, nem biztosítja a lakosság megélhetését, garantált viszont a természeti értékek kiaknázása, károsítása.

A Bodrogközben kiemelt fontosságúak a **mozaikosan** elhelyezkedő külterjes, extenzív hasznosítási formák, mint a:

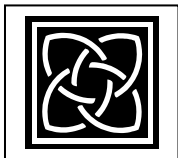
- ☒ vizes, ártéri élőhelyeké
- ☒ gyepterületeké (kaszálók/rétek/legelők);
- ☒ magas törzsű gyümölcsültetvényeké;
- ☒ aljnövényzettől tisztított (ligetes, legeltetett) szálfaterületek;
- ☒ kistáblás szántó mozaikká.

A Bodrogköz Tájgazdálkodási Stratégiájának fejlesztési alternatívái

• Ártéri tájgazdálkodás és ártéri rehabilitáció

Az árterek térszintjei alapján megkülönböztetünk

- ✓ mélyárteret,
- ✓ alacsony árteret,
- ✓ magas árteret

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

✓ és ármentes szintet.

Ártéri tájgazdálkodásra csak ott van lehetőség, ahol **elegendő mennyiségű pótolható víz** áll rendelkezésünkre. Így tehát megvalósítható a folyók mélyebb árterein, a nagyobb nyílt ártereken, részleteiben megvalósítható a folyók hullámterein, nagyobb tavak, illetve holtágak mentén. Fontos, hogy e gazdálkodási forma keretén belül egyes élőhely- típusok fenntartása, illetve környezetkímélő, termőhelyi adottságokhoz igazodó mezőgazdálkodási technikák alkalmazása kerüljön előtérbe.

Az **ártéri erdők helyreállítása és fenntartása**, szintén e tájgazdálkodási formán belül juthat nagyobb szerephez, mivel az ártéren az erdők regenerációja feltehetően gyorsabban megy végbe, mint más területeken. Az erdők a fenntarthatóság elvét követve nemcsak a táj mikro és makro struktúrájának a kialakításában játszanak fontos szerepet, de a gazdasági és társadalmi hatásuk is jelentős. A tájhasználat-váltás során a szántó művelési ágból kivont területeket az erdők megfelelő módon helyettesíthetik – igazodva a környezeti meghatározottságú területek feltételeihez.

A mélyárterek hasznvételi formái közül elsősorban az **ártéri halászat** (pl. kubik gödrök alkalmazása), réti halászat, illetve **nádasok, gyékényesek** hasznosítása emelhető ki.

• **Extenzív gye-, rét-, legelő gazdálkodás**

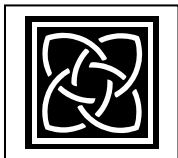
Az időszakosan vízjárta területek, alacsony árterek egyik legjellemzőbb gazdálkodás formája a gyepegazdálkodás volt. Ma is jó adottságok kínálóznak erre, annak ellenére hogy az állatállomány a Bodrogközben az eltelt két évtized alatt tizedére csökkent.

Extenzív gyepegazdálkodás alatt az ősgyep hasznosítást értjük. Ökológiai gyepegazdálkodásnak az ősgyep és az újtelepítésű gyepek gazdálkodási formáit nevezzük. Legeltetéses gyephasznosítás során őshonos állatok legeltetése és tartása folyik, míg a kaszálós gyephasznosítás során rétként hasznosítható kaszált és legeltetett gyepekről beszélhetünk.

A gyepek különösen fontosak a keskeny hullámterek, árterek hasznosításában, mert a vízfolyási viszonyok szempontjából legkedvezőbb földhasználati módot képviselik, hiszen:

- ▶ szántó művelésre alkalmatlan területek hasznosítását biztosítják;
- ▶ jól tűrik a tartósabb vízborítást (mérsékelt termelési kockázat);
- ▶ minimális a környezetterhelés és
- ▶ jól társíthatók az állattartással.

A hullámtéri, **ártéri gyepterületek** között hasznosíthatósági szempontok alapján megkülönböztetünk **alacsony ártéri mocsárréteket** (amelyek tavasszal eláraszthatóak, május-júniusban kaszálhatóak, majd legeltethetőek), **valamint magas ártéri üde legelőket** (ezek tavasztól legeltethetőek, később kaszálhatóak). A két típust felváltva hasznosítva természetközeli, legelőváltáson alapuló gyephasználat alakul ki. Tavasszal és nyár elején a magasabban fekvő területek legeltetésével, a mélyebben fekvők kaszálásával, nyár végén és ősszel pedig a mélyebben fekvők legeltetésével, a magasabban fekvők kaszálásával harmonikus gyepegazdálkodási forma alakítható ki.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A *felhagyott területek* közül a legtermészetesebb és a felhagyás óta legkevésbé változó típus a felhagyott legelők/kaszálóké. A legelés megszűnésével a gyepekben a legelést és kaszálást kevésbé preferáló taxonok foltjai kiterjednek, mely elősegíti más erdős sztyeppfajok elterjedését is. Ezzel szemben a kaszálás hiánya más, agresszíven terjedő taxonok expanzióját is növeli.

A legeltetés a gyomos, cserjésedő területeken a növényzet visszaszorítására is kitűnően alkalmas. A hullámtér felhagyott szántóin és az idegenföldi gyomfajok (pl. gyalogakác) által fertőzött területeken a célirányos legeltetési program rendbe hozza a területet, majd a kialakuló gyepek már gazdálkodási szempontból is kedvezőbb és a természeti értékeket tekintve is értékesebb.

A legelőkön ridegen, szabadon **tartott állatfajták és génállományuk** lehetőséget biztosít:

- a legelők hasznosítására;
- az egyes természeti értékek megtartására;
- a biodiverzitás növelésére;
- látványukkal az ökoturizmus élénkítésére;
- génbank jellegű tartásukkal fenntartásuk gazdaságosabbá tételéhez.

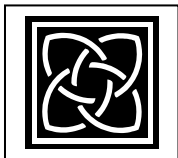
Legnagyobb jelentőséggel bír **őshonos állatfajták**:

- szarvasmarha: magyar szürke, magyar tarka;
- sertés: mangalica;
- juh: racka, cigája, cikta;
- ló: lipicai, gidrán, nóniusz, mezőhegyesi félvér, kisbéri félvér, ságia, hucul;
- baromfi: sárga-, fehér- és kendermagos magyar tyúk, fodros tollú magyar lúd (tiszai és dunai változat), bronzpulyka, gyöngytyúk;
- egyéb: régi bivaly-, kecske-, nyúl- és kutyafajták.

A legelő terhelését a gyepek termésének *állattartó képessége* alapján kell meghatározni, ami 0,4-1,6 számossal jelölhető hektáronként. Míg az üde gyepeken 0,8-1,6 számossal/ha, addig a száraz gyepeken 0,4-0,8 számossal/ha tartható. Számosállatnak nevezzük bármelyik gazdasági állat 500 kg élőtömegét.

A tartott állatállomány a gyalogakác visszaszorításában már 3-4 év legeltetési programmal is látványos eredményt hozhat.

A gyephasználatot „adagoló” legeltetéssel, szakaszokra bontva kell megoldani. A legeltetési napok számát (1-10 nap) a rendelkezésre álló fűhozam alapján kell meghatározni. *Egy terület 10 napnál hosszabb ideig történő, folyamatos legeltetése nem ajánlott.* Az állatlétszám növelése csak parlagterületeken javasolható. Számos előnye közül kiemelendő még, hogy

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

a területek változtatásával a túltrágyázás elkerülhető, könnyebben biztosítható a gyomok és a tájidegen fajok kiszorítása. A szakaszos legeltetés a fás legelőkön a fák esetleges pótlását teszi szükségessé.

A gyepterületeken javasolt a biogazdálkodás meghonosítása. Kerülni kell minden olyan tápanyag-utánpótló és növényvédő szer alkalmazását, amely az elárasztások alkalmával mérgezéseket, illetve a területről elmosódva természetes vizekben eutrofizációt okozhatnak.

A területhatár megjelölése ugyancsak természetes anyagokkal, vagy újra használatba vehetőkkel történjen.

• Erdősítés, és erdőgazdálkodás

Az **erdősítés és az erdőfenntartás** mellett szóló érvek a következők:

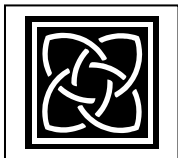
megállapítottan a **vidékfejlesztés és az agrár-környezetvédelem** egyik fő **támpillére** ;

- a földhasználatban az erdők arányának emelkedése javítja a mezőgazdasági termelés gazdaságossági hatékonyságát;
- a hazai faanyag szükségletek, helyi forrásokból történő kielégítése javít a kereskedelmi mérlegen;
- javítják a környezeti állapotot;
- helyi munkalehetőségeket teremtenek, növelik a térség népességmegtartó képességét;
- csökkentik a gyenge minőségű, gazdaságtalan és hosszú távon fenntarthatatlan szántóföldek arányát;
- a tulajdonviszonyok rendbetételével nő a munkahelymegtartó képesség is;
- fokozódó társadalmi igényeket elégít ki, jelentősen növelve a falusi és ökoturizmus
- attrakcióit (pihenési, kikapcsolódási lehetőséget biztosítva);
- az erdők élővilágának gazdagodása, az élőhelyek számának növekedése.

Erdősítéskor törekedni kell a biológiai sokféleség fenntartására, esetleg javítására!

Az **ártéren megélő őshonos fafajok**: fehér nyár, rezgő nyár, fekete nyár, (nyír), törékeny fűz, fehér fűz, kecskefűz, (kislevelű hárs), mézgás éger, hamvas éger, madárcseresznye, zselence meggy, mezei juhar, korai juhar, hegyi juhar, tatárjuhar, magas kőris, magyar kőris, vénic szil, mezeiszil, kocsányos tölgy.

Az **ártéren megélő őshonos cserjék**: kökény, vadrózsa, galagonya, kecskerágó, varjútővis benge, veresgyűrű som, húsos som, mogyoró, kányabangita, kutyabenge, fagyal, bodza, rekettyefűz, kosárkötő fűz, csigolyafűz, mandulafűz, szeder, málna és ligeti szőlő.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A fent felsorolt fajok használata javasolt, mind az erdőfelújításokban, mind pedig a telepítésekben honosságuk, és víztűrő képességük miatt.

Az erdősítés nem csak a tájképet javítja, és haszonvételi lehetőségekkel szolgál, hanem árvízvédelmi és természetvédelmi feladatokat is ellát.

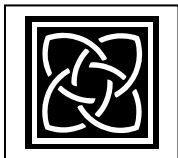
Telepítéskor elérendő *természetvédelmi célok* a következők:

- a növény és állatvilág fajgazdagságának fenntartása;
- az őshonos fajok változatosságának, génkészletének fenntartása;
- védett területen a fajok megfelelő arányainak fenntartása;
- jellegzetes tájkép védelme, tájjelleg megőrzése;
- többszintes, gazdag cserje és lágyszárú vegetációval rendelkező erdők létrehozása;
- állományszerkezet javítás,
- a kultúrerdők elegyes összetételűre váltása. Gyalogakác, zöld juhar, amerikai kőris

A térséget határoló **folyók hullámtere** (Tisza, Bodrog) partvonala és az árvízvédelmi töltés közötti területet foglalja magában, tehát a folyók árterei azon része, amely nincs mentesítve az árvízi elöntésektől. Az árvízszintek tapasztalható emelkedésének egyik oka az árvízi meder változása, a hullámtér feliszapolódása. A hullámtér használói a hullámtéren mezőgazdasági művelést, erdőgazdálkodást vagy bármilyen más tevékenységet kizárólag saját kockázatukra, a környezetvédelmi, természetvédelmi előírások betartásával és az árvizek levezetésének akadályozása nélkül folytathatnak. A hullámtéren főleg **erdőgazdálkodásra**, de mezőgazdálkodásra is alkalmas jó termőhelyek találhatók, azonban gazdasági hasznosítása során mind az árvízvédelmi, mind a természetvédelmi szempontból – kevés kivételtől eltekintve – az **erdőművelés** a legkedvezőbb területhasználat.

Mind a hullámtérben, mind a cigándi árapasztó víztározó területén jók az adottságok a különböző hasznosítású és fajú **erdőtípusok telepítésére**. A hazai fajokból álló **puhafa-** illetve **keményfa ligeterdők** természet közeli formában telepítve (vegyes korú és elegyes szerkezetű állomány) ökológiailag stabil állományt alkotnak, mely ellenálló a betelepülő gyomokkal szemben is, fokozza a táj változatosságát, valamint természeti értékek tekintetében másodlagos hasznosításra (ökoturizmus) is lehetőséget kínál. A hullámterek és a vízjárta területekre jellemző nagy bioprodukciónak köszönhetően **biomasszakénti** (energia erdő) hasznosításuk is kínálkozik..

A TÁMOP 5.1.1- 09/6-2010-0034 program keretében a spontán felnövekvő fák közül a hazai fajúak meghagyásával kisebb invazív (nem őshonos) erdőfoltok, facsoportok ritkítása és aprítékolása folyik. Ezek a facsoportok táj idegenek, ami természetvédelmi értékteremtésnek, - megőrzésnek is gátja, és egyben a tradicionális gazdálkodási formákat mint a legelő és vadgazdálkodást is gyengíti.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

• Gyümölcsények, gyümölcsészet

A gyümölcsfákkal tarkított ártéri erdők (gyümölcsények) az alacsony és a magas ártéren, valamint azok peremvidékén jellemzők. Az árterek vízellátottsága ugyanis megfelelő nedvességet, illetve párást juttat a vízigényesebb gyümölcsöknek.

A gyümölcsényt az különbözteti meg a gyümölcsültetvénytől, hogy célja nem elsődlegesen az árutermelés, hanem a megfelelő élettér biztosítása minden élőlény számára, beleértve az embert is!

A vízjárta területeket kedvelő fajták termesztése kemikáliák kiiktatásával, vegyszermentesen is lehetséges.

A talaj adottságai és a vízellátottság szempontjából az ideális hely az ártéri erdő, a folyó menti keményfás (tölgy, kőris, szil) ligeterdő.

A mélyebben fekvő területekre tervezhető:

- hamvasszeder gyűjtés;
- fehérreper-termesztés;
- diónemesítés;
- víztűrő fajták felkutatása, nemesítése;
- őshonos fajok telepítése.

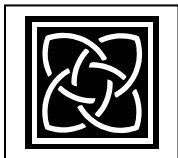
Fontos kihangsúlyozni, hogy a gyümölcsények olyan gazdálkodási formák, amelyek kialakítása nem járhat nagyobb talajmunkákkal, hiszen céljuk a természetközeli, bár emberi gondoskodás alatt álló, de a természet rendjével harmonizáló gyümölcsösök kialakulása.

Olyan művelési, gondozási módokat kell megtalálni, amelyek legkevésbé alakítják át az ott már kialakult mozaikos tájszerkezetet, az esetlegesen érzékeny természeti, illetve a védett területeket.

A területi szemlén a következő tényezőket kell megvizsgálni:

- ☒ a terület elhelyezkedését, közvetlen környezetének állapotát;
- ☒ a felszín alakulását, változását;
- ☒ a talaj minőségét, termőértékét;
- ☒ a talajvíz mélységét;
- ☒ a természetes és mesterséges vizek távolságát, elérhetőségét (az esetleges öntözéshez);
- ☒ az égtáji kitettségét (fagyugok kialakulási helyeinek megállapítása);
- ☒ a környezethez viszonyított magassági fekvését;
- ☒ az övező táj növényvilágát és fajösszetételét.

Ha a terület közvetlen környezetét ártéri ligetes erdők képezik, amelyek a középmagas és magas ártéren találhatók, akkor a kiválasztott földterület ideális a gyümölcsfák telepítésére,

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

vagy őshonos fajták fenntartására, oltására.

A TÁMOP 5.1.1- 09/6-2010-0034 céltámogatás keretében kisebb gyümölcs mezsgyék, szegélyek kerülnek telepítésre.

A fajták kiválasztásakor a következő szempontok érvényesültek:

- önellátó, erős, magára hagyható;
- saját gyökerén bírja az esetleges nagy mennyiségű csapadékot;
- oltható legyen olyan alanyra, ami megfelel az elvárásoknak;
- élő és élettelen károsítókkal szemben ellenálló, vagy toleráns;
- őshonos, vagy régen meghonosodott fajtából;
- extenzív körülményeket is jól tűrő, jó alkalmazkodóképességű fajta;
- talajvédőként a defláció (szél) és erózió (eső) rombolását mérsékeljék,
- egyedi, különleges hasznosíthatósága, esetleg a táj védjegye legyen.

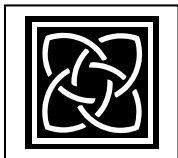
Új kezdeményezés a „Természetesen Természetest” alcímmel futó projektben, az alacsony termő képességű, hasznosítással és műveléssel felhagyott, homokos területek, sztyeppei zónák bokrosítása, fásítása elsősorban vadon, és extenzíven is biztonságosan termesztethető növényfélésekkel: szederrel, mogyoróval, csipkebogyóval, bodzával, homoktövisvel.

Ezeknek a növényféléseknek szedése, szaporítása és termesztése, gyűjtése, valamint a termékek kisüzemi feldolgozása(lekvár, aszalvány, szárítmány... stb),, értékesítése a különleges helyi ***háziilagos készítésű termékek*** kedvelőinek piacára számíthat, amelyekre további helyi foglalkoztatási programok építhetők.

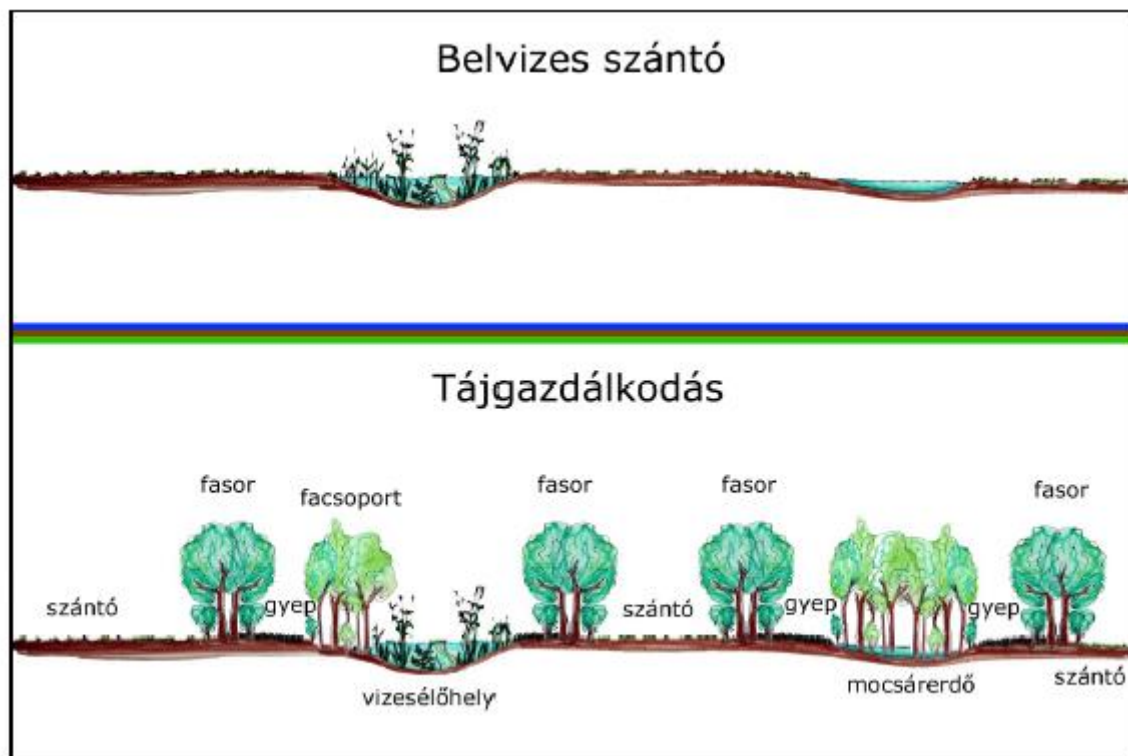
Megállapítható, hogy tartós, fenntartható sikert csak az egységes és sajátos arculatú (márkázott), széles területi, települési, termelési-értékesítési együttműködések, koordinációk hozhatnak.

Kistáblás szántómozaik művelés

A kistáblás szántómozaikban a táblákat gypsávok, illetve fasorok választják el egymástól. A táblák tényleges kialakítása során érdemes egy-egy alacsonyabb térszintekre nyúló, vagy lefolyástalan medencét magába foglaló táblát, vagy táblarészletet fasorral, vagy facsoporttal beültetni, míg a szegélyében extenzív gyümölcsöst létesíteni.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

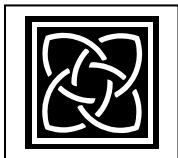

Magukat a lefolyástalan foltokat részben vizes élőhelyként, részben mocsárrétként kell kezelni. Az így kialakított mozaikos tájszerkezet fenntartására akkor van lehetőség, ha nem csak és nem is elsősorban a szántók művelésére, hanem az egész összetett tájszerkezet kezelésére törekszik. Ennek érdekében minden egyes mozaikdarabnak meg kell találni a gazdasági hasznosítását. E téren nem elég csupán **a környezetvédelmi illetve tájfenntartási szolgáltatások** piacát megnyitni a magyar mezőgazdaságban. Lehetővé kell tenni, hogy az egyes elemek önmagukban is gazdasági haszonvétel tárgyát képezzék.

A **vizes élőhely-mozaikok** közé eső kisebb területeken kertművelés folytatható. A fasorok hasznosítását a belőlük nyerhető rózse és tűzifa mellett a szegélyükbe ültethető gyümölcsfák jelenthetik. A gyepterületek kezelése nem oldható meg az állatállomány növelése s az állattartás fejlesztése nélkül. A facsoportok, természetesen erdők, mocsárerdők haszonvételeit részben a szegélyekben, tisztásokon akár mesterségesen is elszaporított erdei gyümölcsök, gombák, illetve telepített, oltott és megfelelően kezelt gyümölcsfák, részben pedig a szálalással kitermelhető fa mennyiség adhatja. Ahhoz azonban, hogy ez a gazdálkodóknak vonzó művelési ág legyen, el kell ismerni, és anyagilag is ellentételezni kell azt a **tájfenntartási szolgáltatást** is, amit a gazdálkodó egy-egy ilyen élőhely kezelésével valósít meg.

(Kajner Péter – Fazekas István – Flachner Zsuzsanna – Molnár Géza – Balogh Péter -
SZELÍDVÍZORSZÁG - Kézikönyv a Tisza menti ártéri gazdálkodás megalapozásához -2008)

• **A Tájgazdálkodást tájvédelmet erősítő kiegészítő tevékenységek**

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

A felsorolt gazdálkodási formák mindegyike egy olyan összetett táj, komplex tájgazdálkodás különböző eleme, melyek egymásra épülve többszörözött hatást tudnak elérni mind a gazdálkodás és jövedelemszerzés, mint a természeti értékek kialakítás és fenntartása terén.

A tájgazdálkodás feldolgozó kapacitásának kiépítése, ökológiai termékvonalak

Méhészet, méztermelés szorosan kötődik a gyeplélegelőgazdálkodás, az erdőművelés főtevékenységéhez.

Az ökológiai és gazdasági viszonyok a több éves, füves területek hasznosításakor előtérbe helyezik a **méhlegelő**kénti hasznosítást. A megszerezhető támogatások azonban előírják, hogy a területen a termesztett növényeken és a méhészeti termékeken kívül egyéb bevétel nem származhat. A műtrágya, növényvédő szerek használata nem megengedett.

Hullámtéren, ártéren a méztermelésre legalkalmasabb növények:

- ✓ bíbor here;
- ✓ fehér here;
- ✓ vörös here;
- ✓ közönséges mézontófű;
- ✓ pohánka.

Aszalványok, lekvárok készítése az erdei melléktermékek, gyümölcsök begyűjtéséhez illeszthető.

Gyümölcs alapú pálinka főzés, a mézes és ágyas pálinkák kereslete és kínálata az elmúlt években a törvényi feltételek változásával, a műszaki fejlesztések következményeként bővült. A pálinka gyártás, eladás volumenét, jövedelmezőségét a helyi védjegyesítés, márkásítás, és az arculat nagyban meghatározza.

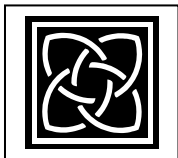
Savanyítás, kiskerti szabadföldi és fóliás termesztésű kertészeti (zöldség) alapanyagok házi receptúrák szerinti elkészítése, tartósítása.

Sajtkészítés, a legeltetési gazdálkodás egyik melléktermékeként natur, gomolya füstölt, lágy és kemény, érlelt sajtok készítésére ad lehetőséget. A sajtok a közeli Tokaj-Hegyaljai fehér, édes és félszáraz borok kóstolásához, fogyasztásához gasztronómiai kínálatként jól társítható.

Az erdőszéleken számos **gyógy-, és fűszernövény** is termeszthető.

Az erdővel együtt jár a vadak állományának növekedése is, ami lehetővé teszi a vadászatot, **vadgazdálkodást** is.

Az erdőszített, fásított vizes élőhelyek fenntartásánál gondoskodni kellene egyfelől a biotermelésről, (gyérítés, ritkítás, invazív fajok irtása) másfelől annak hasznosításáról. Olyan technológiát kellene találni, illetve kialakítani, mely a biotermelés során nem a nyersanyag (energiafa, energiatü) termelésére, hanem az élőhelyek természetes folyamatainak során keletkező biotermelésre alkalmas.

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Az **energia célú fafelhasználás** egyre jobban terjed hazánkban is. Az ország számos pontján fatüzelésű erőművek létesültek, s máshol pedig átállnak az intézmények, épületek fatüzelésre. A vékony fák jól hasznosíthatók a farost/faforgács lemezek előállításában is.

Alternatív tüzelő anyagok (pellet, apríték, brikett) mezőgazdasági melléktermékekből is készíthetők (gabona, kukorica, napraforgó, repce, gyékény, egyéb fűfélék, nyár) közintézmények és a helyi lakosság ellátására.

A tájgazdálkodáshoz kapcsolódó szolgáltatások

A **turisztikai hasznosítás** csak a fenti elemek, termékvonalak egymásra épülése esetén lehetséges, természetesen megfejezve a színvonalas és széleskörű szolgáltatásokkal.

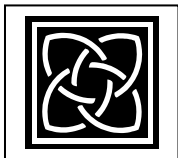
A turizmus jelentős és dinamikusan fejlődő húzóhatással rendelkező ágazat. Elősegíti az elmaradottabb térségek gazdasági felzárkózását, a természeti és a kulturális értékek megőrzését és hasznosítását, a lakosság életkörülményeinek javítását. Fontosabb turisztikai alapelvek fenntartható turizmus a természeti erőforrások ésszerű hasznosítását jelenti és hozzájárul a biológiai sokféleség megőrzéséhez.

A tájgazdálkodáshoz kapcsolódó turisztikai területek:

- ökoturizmus
- falusi turizmus
- lovas turizmus
- gasztronómiai turizmus
- ifjúsági turizmus
- kulturális turizmus
- kerékpáros turizmus
- vízi turizmus
- természetjárás
- vallási turizmus

A tájhoz szorosan kötődő **ökoturisztikai fejlesztések** a fenntarthatóságot szem előtt tartó szervezeti irányítást és menedzsmentet igényelnek, amihez elengedhetetlen az érdekelt felek közötti koordináció. Az ökológiailag és kulturálisan érzékeny területek kiemelt gondosságot feltételeznek, a helyi turisztikai fejlesztések hordozói a turizmus fenntartható irányú fejlesztéseknek

Számos jó példa mutatja az **erdei iskolák** fontosságát, hasznosságát is. Az ifjú nemzedékek itt közel kerülhetnek a természethez, megtanulhatják megőrzésének fontosságát, élvezhetik a friss levegő jótékony hatását. Az erdő valóságában szembesülnek a benne található értékekkel, miközben megtanulják jelentőségét.

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

Helyi értékek védelme

A "Helyi értékek védelméről" az önkormányzatok rendeletet alkotnak. A rendelet a helyi értékek mindazon elemére kiterjed, amely külön jogszabályok alapján nem áll védelem alatt és települési, táji, természeti, építészeti, néprajzi, képző- vagy iparművészeti, régészeti értéként a történeti folytonosságot biztosítja.

„BODROGKÖZ” védjegy programja.

A helyben megtermelt mezőgazdasági termények többsége feldolgozatlanul hagyják el a térséget, pedig a termékek feldolgozottságának szintje nagyban befolyásolja a vállalkozások jövedelem termelő képességét. Ezért szükséges az alapanyagok helyben történő minőségi feldolgozásának segítése;

A sikert befolyásoló tényezők:

- A helyi termék/ek versenyképessége nem megfelelő, ez visszavezethető a befektetések hiányára, a korszerűtlen technikára, technológiára, a feldolgozottság alacsony színvonalára.
- A vállalkozás beindításához, illetve az innovatív fejlesztésekhez nem áll rendelkezésre megfelelő tőke.
- Hiányzik egy olyan közös imázs, melynek segítségével a térségben érkezők beazonosíthatják, hogy egy a Bodrogközből származó termékkel állnak szemben.
- Nem készül komoly piackutatás és marketingtevékenység
- Hiányzik egy olyan hely, amely egy „biztos pont” tud lenni a helyi vállalkozók számára, amely segítséget nyújt, amely ösztönözi a vállalkozói tevékenységet. Olyan „iroda és szakértőcsoport” szükséges, amely áthidalja a felzárkózás nehéz időszakát.
- Nagy problémát okoz a térség magas munkanélküliségi rátája, és ez a tendencia csak még erősebben nő, ha nem alakul ki egy egészséges vállalkozói szféra.
- A megfelelő tapasztalat és a jó példa hiánya.

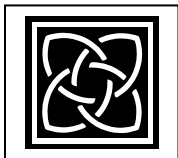
A **védjegy** egy **jelző**, amely termékek, szolgáltatások **egymástól való megkülönböztetését segíti**. A védjegy az jel, ami megkülönbözteti egy árut, vagy szolgáltatást a versenytársak más, hasonló, vagy akár azonos tartalmú, termékeitől.

A fogyasztók érzelmileg kötődnek, bizonyos nevekhez, aminek alapját a már **megszokott védjeggyel** ellátott termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos érzelmek adják. Mindenki a **már jól bevált márkához ragaszkodik** az új, ismeretlen termékkel szemben, még akkor is, ha az új, piacra belépő termék jobb, olcsóbb védjeggyel jelzett terméknél.

A védjegyet meghatározott árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatban kizárólag védjegy tulajdonosa, használhatja a kereskedelmi forgalomban.

A **védjegy** nem magát a terméket, vagy szolgáltatást védi tehát, hanem megkülönbözteti azt a más(ok) áruitól vagy szolgáltatásaitól.

Az "R" **regisztrált védjegy** megjelölést a már védjegy oltalmat szerzett megjelölésekre szokták használni. (forrás: www.szabadalom-vedjegy.hu)

Öko-falu / Öko-park Komplex Program megvalósítása

Bodrogközi Öko-falu / Öko-park fogalma: természeti és tájképi értékekben gazdag, nagy kiterjedésű kultúrtáj, amelynek hosszú távú fenntartását, a természet és az épített környezet összehangolt fejlesztése jelenti.

A Öko-falu / Öko-park célja: a területfejlesztés, vidékfejlesztés, értékvédelem, a környezeti nevelés, turizmus fejlesztés és a térség szervezetinek integrált támogatása. A környezettel harmonikus fenntartható fejlődés a társadalom egészének és közösségeinek modernizációja, amely a térség településeinek, vállalkozásainak, civil szervezetinek összefogásával valósítható meg.

5.7 A tájgazdálkodási stratégia operatív megvalósítását segítő tényezők

Megvalósítási helyszínek meghatározása:

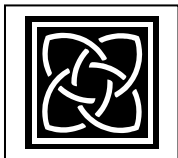
Tiszakarádtól Zemplénagárdig, a települések külterülete, folyó és mellékágak, csatornák menti szakaszok.

Megvalósítók, résztvevők, célcsoportok azonosítása :

A jelen tájgazdálkodási stratégia program moduljainak operatív megvalósításában a Bodrogköz minden települése érintett. A programozásban a települések vezetői mint kezdeményezők elsődleges szerepet játszanak. A település gazdálkodói és vállalkozói is aktív szerepet vállalnak mind a gazdálkodás, mind a kiegészítő programok megvalósításában. A helyi és térségi szakmai szervezetek, civil képviselők az információáramlásban, közvetítésben, a bevont célszereplők kiválasztásában, területi koordinálásában kaphatnak feladatot.

Fórumok, partnerségi kapcsolatok, kollektív részvétellel:

- lakosság bevonása a döntési folyamatokba és az érdekegyeztetési mechanizmusba
- helyi lehetőségek, kezdeményezések és szerveződések támogatása
- mozgatóerejű, nyitott és innovatív településpolitika folytatása
- aktív részvétel a fenntartható fejlődés település határain túli (regionális, országos, nemzetközi) akcióiban
- állandó kommunikáció és összhang a település, a gazdálkodók között, környezetkímélő és szociálisan érzékeny gazdasági módszerek támogatása (öko-hatékony programok, környezeti menedzsment-rendszerek alkalmazása)
- a lakosság példamutató, környezetkímélő magatartása, környezeti szabályok, előírások körültekintő alkalmazása
- a környezeti állapot-kataszter és intézkedési terv folyamatos aktualizálása

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

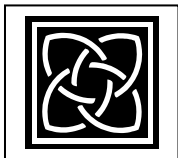

- környezeti problémák legteljesebb mértékű kezelése
- fenntartható területpolitika, környezetorientált közbeszerzés, a helyi erőforrások és a többi település tapasztalatainak innovatív hasznosítása
- oktatás, képzés, komplex szemlélet, a környezeti-gazdasági-társadalmi összefüggések integrált megközelítése (kommunikációs lehetőségek, média bevonása)
- magánélet, személyes környezet
- társadalmi környezet
- intézményes környezeti nevelés-képzés
- térinformatikai eszközök alkalmazása
- környezeti, környezet- és település menedzsment adatbázisok
- tervezési, beruházás-támogató rendszerek
- régészeti információs rendszerek
- változás vizsgálati bázisok (környezeti összefüggések, fejlődés tendenciái)

Projekt szemlélet, és tervezés

A működőképes projekt legfontosabb szempontjai:

- A helyzetkép és a problémák azonosítása, felmérése:* a sikeres program egyik alapfeltétele a környezet állapotának és a kezelésre szoruló problémák korrekt felmérése. Az ilyen elemzések főként biológiai és környezetvédelmi tanulmányokból merítenek, ám fontos a mezőgazdasági és/vagy gazdasági irányzatok feltérképezése is, mivel ismeretükben előrevetíthető a gazdálkodói magatartás és a művelési módszer.
- A célkitűzések és célok definiálása:* amint a környezeti problémák meghatározására sor került, világos célkitűzéseket és célokat kell kijelölni, hogy a fenti problémákat megszüntessék, vagy legalábbis enyhítsék.
- A szabályozási eszköz kiválasztása:* a kitűzött célok eléréséhez megfelelő eszközt kell választani. Ebben az esetben a különböző agrár-környezetvédelmi intézkedések jelentik az eszközt.
- A szerződések összeállítása:* a projekt gazda/ák és a közigazgatási szerv/ek közti megállapodások vagy szerződések az agrár-környezetvédelmi jogcímek központi elemei. Jól kidolgozotttnak kell lenniük, hogy hozzájáruljanak az általános célkitűzésekhez, és gazdaságszinten gyakorlati elvárásokat támasszanak.
- A kifizetések szintje:* gyakran nehéz a megfelelő támogatásszint beállítása egy adott feltételrendszerhez, mivel számos tényezőt kell figyelembe venni. A kifizetések szintje a kedvező fogadtatás és a költséghatékonyság alapfeltétele. A pontos alapadatok nélkülözhetetlenek az optimális támogatási szint kiszámításához, és ez rendszerint hosszú időt vesz igénybe. Figyelembe kell venni az érintett termények marginális költségét, a várható termésátlag-csökkenést, a termésminőség esetleges visszaesését, vagyis a termény értékének csökkenését. A specifikus gépek vagy extra munkaerő alkalmazása többletköltségekkel jár, a visszafogott tápanyagbevitel viszont költséget takarít meg. A felvásárolt takarmány árát is be kell számítani, amennyiben az ilyen területek is érintettek. Ahol lehetséges, ezeket a számításokat a potenciális résztvevőkkel is felül kell vizsgáltatni.
- Információ és tanácsadás:* a kielégítő információ-átadás legfőképp ott fontos, ahol a

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

gazdálkodóknak nincs tapasztalatuk az agrár-környezetvédelem terén. Ezt a tevékenységet minél előbb be kell indítani.

g. A program adminisztrációja: az agrár-környezetvédelmi célprogramok végrehajtásának bürokratikus oldala is a tervezés fontos részlete. Olyan tényezőket kell figyelembe venni, mint az adminisztratív felelősségi szintek kijelölése, a végrehajtás koordinációja, adott számú pályázat feldolgozásához szükséges időkeret meghatározása, a kifizetések és a pénzügyi kérdések kezelése, a felmerülő kérdések helyszínen történő rendezése stb.

h. *Ellenőrzés és monitoring*: az agrár-környezetvédelmi szerződésekben vállalt kötelezettségek maradéktalan betartása csak hatékony ellenőrzési rendszer mellett képzelhető el. Épp ezért mérhet! és vizsgálható követelményeket kell állítani. Jogszabályi vagy pénzügyi szankciókkal kell megakadályozni a szerződések megszegését. A monitoring egyrészt a megfelelést vizsgálja, másrészt a jogcím sikerét a kitűzött cél.

Tájértékelés, tájgazdálkodás terén javasolt a Bodrogközt mint földrajzi kistérséget mintaterületként kezelni. A választással újra lehet értékelni a tájfogalom és a tájbeosztás korszerűségének kérdéseit, a terület elégségesen nagy ahhoz, hogy különböző tájhasználati módokat és tájgazdálkodási problémákat vessen fel, kedvező esetben országhatáron túl is nyúlhat a természetes tájhatár, ezen részek vizsgálatával a munka a későbbiekben jól bővíthető.

A TÁMOP 5.1.1- 09/6-2010-0034 számú célprogramhoz kiválasztott hat települési mintaterület helyben megfogalmazott célokért, gazdálkodási sajátosságokra alapozva, helyi közösségekre épít. A tervezett és szükséges műszaki beavatkozások (épületek, építmények, technológia) megvalósítása, a rehabilitációs, revitalizációs gazdálkodási formák elindítása, új gazdálkodási formák bevezetése egy **összefogott térségi-, mikro-térségi integrációban, támogatási rendszerrel valósul meg**. A projekt két éves kifutása után a megkezdett folyamatok önállóan más szervezeti keretekben tovább folytathatók, így változik, igazodik az aktuális piaci igényekhez, elvárásokhoz és adottságokhoz.

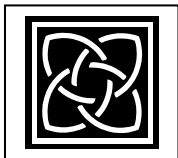
A projekt szervezete

A **projekt vezető szervezete** (PVSZ) a Bodrogközi Többcélú Kistérségi Társulás a 24 hónapos program folyamatáról, annak program elemeinek megvalósításáról az elvégzett revitalizációs és reintegrációs gazdálkodási tevékenység mellett szakképzésekkel bővíti a bevont alacsony képzettségű, a munkaerőpiacról kiszorult célcsoport/ok ismereteit. Különböző kommunikációs eszközökkel ad hírt a program folyamatáról, eredményeiről, időszaki tájékoztatókkal, kiadványokkal, internetes oldallal, szakmai fórumok szervezésével, ismertetve és megosztva a megszerzett tapasztalatokat. A Bodrogközi Többcélú Kistérségi Társulás önkormányzati képviselőit, tagjait munka megbeszéléseken tájékoztatja az adott időszak menetéről, felhívva a figyelmet a modell időközi vállalt és teljesített indikátoraira, mutatóira.

Adott projekt optimális működésére csak megfelelő emberi erőforrások biztosításával van esély, ami csak a projekt időtartamára létrehozott **projektszervezet** felállításával lehetséges.

A projektszervezet tagjaival szembeni elvárások, hogy motiváltak, elkötelezettek legyenek, és munkaidejükből kellő időt tudjanak fordítani a projekt tevékenységek számára.

A projektszervezet leghatékonyabb érdekképviselői szerve a projektvezetőség (*menedzs-*

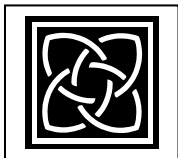
A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

ment), akik reprezentálják a szervezet mindazon területeit, akik vagy funkciójuknál fogva, vagy hierarchiájukat tekintve kötődnek a projekt tartalmához. A vezetőség munkájában meghívottként részt vehetnek a projekthez kapcsolódó külső szakértők (*tanácsadó testület*). A projekt sikere nagy mértékben függ a projektvezető, vagy a nagyobb, vagy összetettebb projektek esetében a *projektszakaszokat, modulokat* irányítók (*szakmai*) személyétől. A projektvezetőnek a napi munkafolyamatok során szüksége van támogató csoportra, akiknek feladata, hogy segítsék a projektirányítót, másrészt folyamatos ellenőrzést is képviseljenek és jelezzék az esetleges problémákat a vezetőség felé.

Egyes feladattípusoknál elengedhetetlen felhasználói csoport támogatása, akik elsődleges információforrásként szerepelhetnek. A projektszervezet fontos része a munkacsoport (*projekt-team*), akik a projekt tartalmi megvalósításáért felelnek.

A projekt adminisztrációjának naprakész, pontos vezetése érdekében elengedhetetlen külön projektadminisztrátor megbízása. (forrás: www.hrportal.hu)

6 TERMÉSZET- ÉS TÁJVÉDELMI JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

- **1995.évi. LIII. trv.: - a környezet védelméről szóló törvény**

Nem kimondottan tájvédelmi feladatokat ír elő, de már jelennek meg utalások. A települési önkormányzatok számára számos környezetvédelmi feladatot ír elő. – Ezek főleg a zöldterület - gazdálkodással vannak hatással a tájra.

Hozzájárulnak a táj esztétikájának/ működésének befolyásolásához.

→ szennyvízkezelés és tisztítással

→ hulladékkezelés és gazdálkodással kapcsolatos pontjai révén.

- **1996. évi LIII. Törvény: - a természet védelméről**

- természeti értékek és természeti területek általános védelme
- tájvédelem
- tájba illesztés, művelési ág változtatás (erdő, nád, gyepek engedély nélkül nem változtatható)
- védett területek kezelése
- tájvédelem védett területeken kívül (általános tájvédelem)

- **2007. CXI. törvény. (Dornachi kiáltvány, majd az európai tájjegyzmény alapján)**

Tájra vonatkozó minőségi célkitűzések megfogalmazása, cselekvési keretek biztosítása, fogékonyság növelése, oktatás, képzés bevezetése.

2008. február 1.-től lépett érvénybe → az EU szinte egységessé tett szabályozásába a magyar tájvédelem is bekapcsolódott.

A hangsúly áthelyeződött a központi irányításról a helyi kezdeményezésekre.

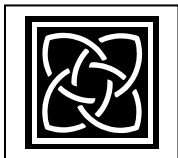
Minden egyes hazai tájra fogalmazódjon meg minőségi célkitűzés.

Szemlélete modern, de nem a magyar társadalmi viszonyokra adaptált.

- **Európai Közösség 6. környezetvédelmi Akcióprogramja:**

2010-ig határozza meg az Unió országainak környezetpolitikáját. Bár ebben a dokumentumban nem szerepel elsődlegességek között a tájvédelem, de van 4 téma, amely hozzájárul a tájvédelmi célok megvalósításához.

- Természetvédelem – a biológiai sokféleség megőrzése,

A Bodrogköz Energia- és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

- Természeti erőforrások megőrzése és fenntartható használata,
- Hulladékgazdálkodás.

Érvényben lévő szabványok:

- ▶ MSZ 20376 -1:1999 → Tájba illesztés védett területen.
- ▶ MSZ 20381:1999 → Egyedi tájértékek.
- ▶ MSZ 20370:2003 → Általános tájvédelem.
- ▶ MSZ 20372:2004 → Esztétikai minősítés.
- ▶ MSZ 20371:2008 → Ökológiai átjárók.

Alkalmazásuk egyenlőre csak ajánlás, de nem kötelező!

EGYÉB szabályozások:

166/1999.(XI. 19.) Korm. rendelet: a tájvédelmi szakhatósági hatáskörbe tartozó engedélyezési eljárásokról

33/1997.(II. 20.) Korm. rendelet: a természetvédelmi bírság kiszabásával kapcsolatos szabályokról

2/2002.(I. 23.) KöM-FVM egy. rend: az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról

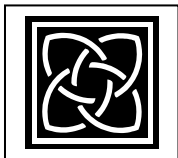
12/2005.(VI. 17.) KvVM rendelet: a fokozottan védett növény-, illetve állatfajok élőhelyén és élőhelye körüli korlátozás elrendelésének részletes szabályairól

19/1997.(VII. 4.) KTM rendelet: az elkobzott védett természeti értékekkel kapcsolatos intézkedésekről

8/1998.(I. 23.) Korm. rendelet: a védett állatfajok védelmére, tartására, bemutatására és hasznosítására vonatkozó részletes szabályokról

276/2004.(X. 8.) Korm. rendelet: a természet védelmét szolgáló egyes támogatásokra, valamint kártalanításra vonatkozó részletes szabályokról

21/1970.(VI.21.) Korm. rendelet a fák védelméről

A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

275/2004.(X.8.) Korm. rendelet: az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről

8001/1997. KTM tájékoztató: a nemzetközi jelentőségű vadvizek jegyzékébe bejegyzett hazai védett vizekről és vadvízterületekről

8005/2001.(MK 156.) KöM tájékoztató: a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. Tv. erejénél fogva védett lápok jegyzékéről

8005/2001.(MK 156.) KöM tájékoztató: a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. Tv. erejénél fogva védett szikes tavak jegyzékéről

13/2001.(V.9.) KöM rendelet: a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről

2003. évi XXXII. Tv.: a Washingtonban, 1973. március 3. napján elfogadott, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló egyezmény kihirdetéséről

2007. ÉVI CXI. TÖRVÉNY AZ EURÓPAI TÁJ EGYEZMÉNY KIHIRDETÉSÉRŐL

1996.ÉVI LIII. TÖRVÉNY A TERMÉSZET VÉDELMEÉRŐL

Az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a természetvédelem állami területi szervei (nemzeti park igazgatóság, illetve természetvédelmi igazgatóság; a továbbiakban együtt: igazgatóság) feladata.

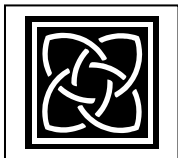
A történelmileg kialakult természetkímélő hasznosítási módok figyelembevételével biztosítani kell a természeti terület használata és fejlesztése során a táj jellegének, esztétikai, természeti értékeinek, a tájakra jellemző természeti rendszereknek és egyedi tájértékeknek a megóvását.

A történelmileg kialakult természetkímélő hasznosítási módok figyelembevételével biztosítani kell a természeti terület használata és fejlesztése során a táj jellegének, esztétikai, természeti értékeinek, a tájakra jellemző természeti rendszereknek és egyedi tájértékeknek a megóvását.

(2) A táj jellege, a természeti értékek, az egyedi tájértékek és esztétikai adottságok megóvása érdekében:

a) gondoskodni kell az épületek, építmények, nyomvonalas létesítmények, berendezések külterületi elhelyezése

során azoknak a természeti értékek, a mesterséges környezet funkcionális és esztétikai

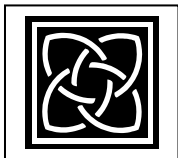
A Bodrogköz Energia-és Tájgazdálkodási Stratégiai Terve „Természetesen Természetest”

összehangolásával történő

tájba illesztéséről;

b) gondoskodni kell a használaton kívül helyezett épületek, építmények, nyomvonalas létesítmények, berendezések új funkciójának megállapításáról, illetve ennek hiányában megszüntetésükről, elbontásukról, az érintett területnek a táj jellegéhez igazodó rendezéséről;

7 FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS HIVATKOZÁSOK

Konrád Lorenz: A civilizált emberiség nyolc halálos bűne. (1988 IKVA)

Barczy Attila – Bidló András – Csorba Péter-Balázs Katalin – Lóczy Dénes- Tájgazdálkodási munkacsoport: Tájértékelés módszertana az EU Tájvédelmi Egyezményének tükrében (2004)

Molnár Géza - Botos István Csaba-Gyarmati Magdolna - Paulovics Péter: A tájgazdálkodás eredményességének lehetséges indikátorai – Javított (2004)

Balogh Péter - A közép-tiszai táj eredendő működéséről és fenntartható működtetéséről (2005)

VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht.- OVIBER Kft. - A termőhelyi adottságokhoz igazodó agrárstruktúra-váltás lehetőségei a VTT I. ütemében érintett 13 kistérségben (2005)

Vajda Gizella: Integrált térségfejlesztés ... (2005)

Energia és Környezet Alapítvány - A gazdálkodás múltja, jelene, jövője a Bodrogközben (2006)

Szirmay Orsolya - BOTANIKAI ÉS TÁJTÖRTÉNETI VIZSGÁLATOK... – Szent István Egyetem - Gödöllő (2008)

Kajner Péter – Fazekas István – Flachner Zsuzsanna – Molnár Géza –Balogh Péter - SZELÍDVÍZORSZÁG - Kézikönyv a Tisza menti ártéri gazdálkodás megalapozásához (2008)

Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság - Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (I. ütem) -Tájgazdálkodási Kézikönyvsorozat - Legeltető állattartás - Budapest /2008)

Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság - Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (I. ütem) -Tájgazdálkodási Kézikönyvsorozat – Ártéri gyümölcstermesztés és biogazdálkodás - Budapest /2008)

Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság - Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (I. ütem) -Tájgazdálkodási Kézikönyvsorozat – Erdőtelepítés és -kezelés az ártéri táj-gazdálkodásban- Budapest /2008)

Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság, Észak-magyarországi Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság - A Víz Keretirányelv hazai megvalósítása - VÍZGYŰJTŐ-GAZDÁLKODÁSI TERV- 2-4 Bodrogköz (2009)

Tisza Vízgyűjtő Programrégió Önkormányzati Társulás-Tisza Stratégia megalapozása (2010)

Luda Szilvia - A „vidék” fennmaradását szolgáló fenntarthatósági innovációk (2010)

WWF Magyarország, Siposs Viktória Tisza programvezető. www.wwf.hu.

<http://www.emva.hu>

<http://www.innovacio.hu>

http://hu.wikipedia.org/wiki/Új_Magyarország_Vidékfejlesztési_Program

<http://www.szabadalom-vedjegy.hu>

<http://www.hrportal.hu>

